

บทที่ 4

ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญในสังคมชาวไทเงิน เมืองเชียงตุง

วิถีชีวิตของชาวไทเงิน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน มีความเกี่ยวข้องกับพิธีทำขวัญตั้งแต่เกิดจนตาย โดยชาวไทเงินเชื่อว่า “ขวัญ” เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง *คำเรียกขวัญ* หรือที่ชาวไทเงินเรียกว่า “*หมาดหากวัน*” (หมาด ในภาษาไทเงิน คือ การอ้า การอ้อ หรือ การร่ำ การร้อง ที่มีเสียงสัมผัสคล้องจองกัน หากเปรียบเทียบกับของไทยก็จะหมายถึง บทกลอน โดยลักษณะการอ่าน *หมาด* จะเป็นการอ่านที่ใส่ทำนองแบบพื้นบ้านของชาวไทเงิน) นับเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่สร้างสรรค์จากภูมิปัญญาภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทเงิน ภาษาและเนื้อหาใน *หมาดหากวัน* แม้จะเป็นคำร้องที่ใช้ภาษาเรียบง่าย แต่ก็สะท้อนให้เห็นสภาพวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวไทเงินได้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยมิได้ต้องการศึกษาคำร้องหรือวรรณกรรมที่ปรากฏอยู่ใน *หมาดหากวัน* เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้มิใช่เป็นการศึกษาด้านวรรณกรรมและภาษาศาสตร์ หากแต่เป็นการศึกษาในด้านสังคมและวัฒนธรรมโดยมองผ่านความคิด ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญในสังคมชาวไทเงิน เมืองเชียงตุง โดยใช้วิธีการด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และพื้นฐานทางประวัติศาสตร์เข้าร่วมในการศึกษาด้วย ในขณะที่เดียวกันผู้วิจัยก็ได้ตระเลียงที่จะกล่าวถึงคำร้องบางช่วงบางตอนที่ปรากฏอยู่ใน *หมาดหากวัน* ที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญของชาวไทเงิน พร้อมทั้งศึกษาถึงบทบาทและหน้าที่ของความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทเงิน ในบทนี้ผู้วิจัย ได้นำเสนอผลการศึกษาโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ (1) รูปแบบของความเชื่อเรื่องขวัญของชาวไทเงิน (2) รูปแบบของพิธีกรรมหาขวัญของชาวไทเงิน (3) บทบาทและหน้าที่ของความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญในสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทเงิน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 รูปแบบของความเชื่อเรื่องขวัญของชาวไทยจีน

4.1.1 “ขวัญ” ของชาวไทยจีน

ชาวไทยจีนออกเสียง “ขวัญ” ว่า “กวัน” ซึ่งเป็นคำที่สะท้อนให้เห็นถึงรากคำศัพท์ที่มีพื้นฐานเดียวกันของภาษาในกลุ่มตระกูลภาษาไทและสะท้อนถึงวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ไท

ชาวไทยจีนเชื่อว่าคนมีขวัญประจำอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายทั้งหมด 32 ขวัญ ซึ่งตรงกับความเชื่อเรื่องขวัญของชาวไทยชนในล้านนาและชาวไทยในประเทศไทย แต่ก็มีได้ระบุว่าทั้ง 32 ขวัญนี้ประจำอยู่ตรงอวัยวะส่วนใดของร่างกายบ้าง แต่หากนับจำนวนขวัญที่ประจำอยู่ในร่างกายที่ปรากฏอยู่ในมหาดหากวันของชาวไทยจีนแล้ว จะพบว่าจำนวนขวัญมากกว่า 32 ขวัญ เนื่องจากในมหาดหากวัน ได้กล่าวพรรณนาถึงขวัญที่อยู่ในทุกส่วนของร่างกาย เช่น ขวัญผม ขวัญคิ้ว ขวัญตา ขวัญจมูก ขวัญปาก ขวัญมือ ขวัญแขน ขวัญนิ้ว ขวัญขา ขวัญเข่า ฯลฯ เป็นต้น

ขวัญ มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวไทยจีนเป็นอย่างมาก และในความรู้ของชาวไทยจีน ขวัญ คือ ขวัญ ไม่ใช่จิตใจและไม่ใช่วิญญาณ โดยชาวไทยจีนเชื่อว่า ขวัญ คือสิ่งที่สถิตอยู่ในร่างกายแล้วทำให้บุคคลเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ และทุกคนต้องมีขวัญประจำอยู่ในร่างกายให้ครบถ้วนทั้ง 32 ขวัญ และเมื่อใดที่เกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีความไม่สบายกาย ไม่สบายใจหรือจิตใจไม่เป็นปกติ ก็เชื่อว่าเป็นเพราะขวัญได้หายออกจากร่างกายไปตกอยู่ในที่อื่น หรือขวัญหนีไปเที่ยวแล้วหลงทาง หาทางกลับเข้าสู่ร่างกายไม่ได้ ทำให้มีจำนวนขวัญในร่างกายไม่ครบทั้ง 32 ดวงขวัญ และเพื่อทำให้ร่างกายและจิตใจเป็นปกติมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เช่นเดิม จึงจำเป็นต้องมีพิธีเรียกขวัญเพื่อให้ขวัญกลับเข้ามาสถิตอยู่ในร่างกายได้เช่นเดิม เรียกว่า การหากวัน หรือ พิธีหากวัน

ขวัญ จึงเปรียบเสมือนกับพลังกำลังของจิตใจและร่างกาย ซึ่งชาวไทยจีนเชื่อว่าหากบุคคลมีขวัญอยู่กับตัวครบทั้ง 32 ดวงขวัญ ก็จะทำให้บุคคลนั้นมีกำลังกายและกำลังใจดี และบุคคลจำเป็นต้องมีขวัญอยู่กับตัวให้ครบทั้ง 32 ขวัญ เพื่อให้บุคคลนั้นมีความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ มีสติและสำนึกรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา

สำหรับชาวไทยจีน ขวัญมีรูปร่างเป็นอย่างไรไม่ทราบแน่ชัด ผู้วิจัยได้สอบถามข้อมูลจากปู่จารย์ พ่อหนาน พระชาวไทยจีน และผู้รู้จากกลุ่มโคปะกะเมืองเชียงตุง เพื่อสอบถามถึงรูปร่างหรือลักษณะของขวัญว่ามีรูปร่างหรือลักษณะเป็นอย่างไรแน่ พบว่าสำหรับชาวไทยจีน ขวัญ คือ “อันบ่

หันตัว ปกติถาม อันมีอันมีแต่ แต่บ่ต้องถามว่าเป็นตัวซังใด” หมายถึง “เป็นสิ่งที่มองไม่เห็นตัวและ
ไม่ควรถามว่ารูปร่างหรือตัวตนของขวัญเป็นอย่างไร แต่ขวัญมีอยู่จริงแน่นอน” ทั้งนี้ เนื่องจาก
ไม่ได้มีระบุไว้ในเอกสารโบราณของชาวไทจีนว่าขวัญมีรูปร่างเป็นอย่างไรแน่ และโดยปกติใน
สังคมประเพณีแบบดั้งเดิมของชาวไทจีน การถามถึงสิ่งที่ไม่ได้มีระบุไว้มาตั้งแต่โบราณเป็นสิ่งที่
ไม่ควรถาม เพราะถือเป็นการทำทายนสิ่งที่ไม่เห็น เป็นการถามถึงสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเกิน
อำนาจการควบคุมของมนุษย์ ดังนั้น จึงไม่ควรถามว่าขวัญมีรูปร่างเป็นอย่างไรแน่และไม่มีใคร
สามารถตอบได้ว่าขวัญมีรูปร่างเป็นอย่างไร รู้แต่เพียงว่าขวัญมีอยู่จริงแน่นอนและเป็นสิ่งที่สถิตอยู่
ในร่างกายของมนุษย์เพื่อทำให้บุคคลมีสติอยู่กับตัว รู้เนื้อรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา เกิดความเป็นปกติสุข
ของร่างกายและจิตใจ และทำให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ และจากการสัมภาษณ์ พระสวามีอ้าย จัน
ดาวโร อายุ 58 ปี พรรษา 38 พรรษา เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเจดีย์หนองผา เมืองเชียงตุง ซึ่งท่านได้ให้
นิยามคำว่า “กวัน” สำหรับชาวไทจีนไว้ว่า “กวัน เป็นนามรูป มีแต่ชื่อ แต่ไม่มีตัว และเชื่อว่าคน
มีกวันติดตัวมาตั้งแต่เกิด หากกวันอยู่กับเนื้อกับตัวครบทั้ง 32 กวัน ก็จะทำให้บุคคลผู้นั้น มีสิริ มี
มงคลอยู่กับตัว ทำให้อยู่ม่วนกินหวาน อยู่ดีมีแสง หากกวันอยู่ไม่ครบก็ต้องทำพิธีหากวัน เพื่อให้
กวันกลับมาอยู่กับเนื้อกับตัวเจ้าของกวันดั้งเดิม และกวันจะอยู่กับคนเป็นเท่านั้น หากตายไปแล้วไม่
เรียกว่า กวัน แต่จะกล่าวถึงอีกสิ่งหนึ่งที่เรียกว่า วิญญาณ และเชื่อว่าเมื่อคนตายไปแล้ว วิญญาณจะ
ยังคงมีอยู่แต่จะไม่มีการกล่าวถึง กวัน อีก”

ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวไทจีนแยกกันอย่างชัดเจนกับความเชื่อเรื่องวิญญาณ สำหรับชาว
ไทจีน ขวัญ คือสิ่งที่สถิตอยู่ในร่างกายของมนุษย์ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น แม้จะเชื่อว่า ขวัญ คือ
สิ่งที่มองไม่เห็นตัว แต่ก็เชื่อว่ามีอยู่จริงและสามารถเดินทางไป-มา และ เข้า-ออก ในร่างกายได้ด้วย
ตัวของมันเอง แต่ชาวไทจีนก็เชื่อว่าขวัญไม่ใช่วิญญาณ แม้ทั้งสองอย่างจะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นตัว
เหมือนกันแต่ก็มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างขวัญกับวิญญาณ เพราะในขณะที่ขวัญออก
จากร่างกายไปแล้ว บุคคลนั้นก็ยังสามารถมีชีวิตอยู่ได้แต่จะเกิดอาการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีความไม่
สบายกายหรือไม่สบายใจเกิดขึ้น จึงต้องมีการทำ พิธีหากวัน เพื่อเรียกให้ขวัญกลับเข้ามาอยู่กับเนื้อ
กับตัว เพื่อให้ร่างกายมีความครบถ้วนและมีความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ แต่เมื่อเสียชีวิตไปแล้วจะ
ไม่มีการกล่าวถึงขวัญอีก และ ไม่มีการกล่าวถึงว่าเมื่อเสียชีวิตไปแล้วขวัญจะเดินทางไปไหนหรือ
เปลี่ยนสภาพและรูปร่างเป็นอย่างไร แต่จะกล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า วิญญาณ แทน โดยเชื่อว่า วิญญาณ

คือ สิ่งที่อยู่จากร่างกายเมื่อบุคคลผู้นั้นเสียชีวิต และดวงวิญญาณมิใช่ดวงขวัญ ดวงวิญญาณและดวงขวัญเป็นสิ่งที่แยกกันอย่างชัดเจน ขวัญเป็นเรื่องของคนเป็น ส่วนวิญญาณเป็นเรื่องของคนตาย

อย่างไรก็ตาม แม้ดวงขวัญและดวงวิญญาณจะเป็นสิ่งที่แยกกันอย่างชัดเจนในมโนทัศน์ของชาวไทยแต่ก็พบว่ายังมีความเกี่ยวข้องและทับซ้อนกันอยู่ระหว่างความเชื่อเรื่องขวัญและวิญญาณในเรื่องของหน้าที่ต่อการมีชีวิตอยู่ของเจ้าของขวัญและเจ้าของวิญญาณ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ พ่อหนานอ้าย บ้านหนองหล้า ตำบลป่าขาม อีงกาดพร้าว เมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมและพิธีทางศาสนาของบ้านหนองหล้าและนับเป็นผู้รู้ในระบบภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมของชาวไทย พ่อหนานอ้ายได้ให้สัมภาษณ์ว่า ชาวไทยเชื่อว่าจะหากมีคนป่วยหนักและขวัญของบุคคลผู้นั้นได้ออกจากร่างไปตกอยู่ที่อื่นหรือไปติดอยู่ที่อื่นและไม่สามารถหาทางกลับเข้าร่างกายของเจ้าของขวัญซึ่งกำลังป่วยได้ดั้งเดิมแล้ว ในที่สุดบุคคลผู้นั้นจะต้องเสียชีวิต นอกจากนี้ชาวไทยยังมีความเชื่อว่าหากมีคนป่วยหนักและยังไม่ได้เสียชีวิตแต่เชื่อว่าขวัญของผู้ที่ป่วยได้ออกจากร่างไปและได้เข้าไปอยู่ในห้องของหญิงที่กำลังตั้งครรภ์แล้ว ก็เชื่อว่ามีเมื่อมีการทำพิธีหากวันเพื่อเรียกให้ขวัญของผู้ที่กำลังป่วยกลับเข้ามาอยู่ในร่างดั้งเดิม หากสามารถทำพิธีได้สำเร็จและขวัญกลับเข้ามาอยู่ในร่างกายของผู้ที่กำลังป่วยได้ดั้งเดิม ผู้ป่วยจะมีอาการดีขึ้นเรื่อยๆ และจะหายจากอาการป่วยใช้ในที่สุด แต่เด็กในห้องของหญิงที่กำลังตั้งครรภ์จะต้องเสียชีวิตในทางตรงกันข้าม หากทำพิธีหากวันเพื่อเรียกให้ขวัญกลับเข้ามาอยู่ในร่างของผู้ป่วยไม่สำเร็จคือขวัญไม่สามารถกลับเข้ามาอยู่ในร่างกายของผู้ป่วยได้ บุคคลผู้นั้นจะต้องเสียชีวิต แต่เด็กในห้องของหญิงตั้งครรภ์จะไม่แท้งออกมา เด็กในห้องจะอยู่รอดปลอดภัยและเติบโตต่อไปได้

กล่าวโดยสรุป แม้ความเชื่อเรื่องขวัญและวิญญาณของชาวไทยจะแยกกันอย่างชัดเจน แต่ก็พบว่ามีความเกี่ยวข้องกันอยู่บ้างในลักษณะของหน้าที่ต่อการมีชีวิต กล่าวคือ หากขวัญออกจากร่างไปแม้จะมีได้เสียชีวิตในทันที แต่ก็จะทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย และเมื่อเจ็บป่วยเป็นระยะเวลาานานก็เป็นเพราะว่าขวัญไม่กลับมาอยู่ในร่างกาย และหากขวัญไม่สามารถหาทางกลับเข้ามาอยู่ในร่างกายของเจ้าของขวัญได้ดั้งเดิม เจ้าของขวัญนั้นก็เสียชีวิตเช่นเดียวกับการที่วิญญาณออกจากร่างของคนเสียชีวิตไปแล้ว

4.1.2 ประเภทและชนิดของ “ขวัญ” ในความเชื่อของชาวไทยจีน

คติความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ของชาวไทยจีน นับเป็นความเชื่อที่เก่าแก่และมีความสำคัญต่อความคิดของชาวไทยจีนเป็นอย่างมาก เนื่องจากในความเชื่อของชาวไทยจีน ขวัญ มิได้เป็นเพียงสิ่งที่สถิตอยู่ภายในร่างกายของมนุษย์และทำให้มนุษย์เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจเท่านั้น แต่ชาวไทยจีนยังมีความเชื่อว่า สัตว์ พืช และสิ่งของบางชนิด มีขวัญสถิตอยู่ภายในด้วยเช่นกัน

สัตว์ พืช และสิ่งของประเภทใดบ้าง ที่ชาวไทยจีนเชื่อว่า มีขวัญสถิตอยู่ภายใน และชาวไทยจีน มีพิธีหาคำวัน ให้กับ มนุษย์ สัตว์ พืช และสิ่งของชนิดใดบ้าง?

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประเภทและชนิดของขวัญในคติความเชื่อของชาวไทยจีน ที่ผู้วิจัยสามารถค้นพบได้ว่ายังคงมีการทำพิธีหาขวัญอยู่ในปัจจุบัน และในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะขอกกล่าวเพียงว่า สัตว์ พืช และสิ่งของประเภทใดบ้าง ที่ชาวไทยจีนเชื่อว่า มีขวัญสถิตอยู่ และในปัจจุบันชาวไทยจีนมีการทำพิธีหาขวัญให้แก่ คน สัตว์ พืช และสิ่งของประเภทใด และมีความเชื่ออย่างไร ส่วนรายละเอียดของการทำพิธีหาขวัญประเภทต่าง ๆ ผู้วิจัยจะขอกกล่าวไว้ในหัวข้อ 4.2 รูปแบบของพิธีกรรมการหาขวัญของชาวไทยจีน

(1) ความเชื่อเรื่อง “ขวัญในคน”

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ชาวไทยจีนเชื่อว่าคนมีขวัญประจำตัวอยู่ทั้งหมด 32 ขวัญ เช่นเดียวกับชาวไทยในประเทศไทยและชาวไทยวนในล้านนา และจากการศึกษาพบว่า พิธีหาขวัญคนที่ยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ในสังคมชาวไทยจีน มีดังนี้

1.1 พิธีหาคำวันน้อย (พิธีหาขวัญน้อย) โดยชาวไทยจีนเชื่อว่า เมื่อเกิดการเจ็บป่วยทางร่างกายหรือเกิดความไม่สบายใจหรือมีอาการ “อยู่บ่ดี กินบ่หวาน” หมายความว่า “อยู่ไม่มีความสุข ทานอาหารก็ไม่อร่อย” ซึ่งก็หมายถึง มีความทุกข์ใจหรือมีเรื่องวิตกกังวลใจ ก็เป็นเพราะว่าขวัญที่อยู่ในร่างกายไม่เป็นปกติ ไม่ได้รับการดูแลอย่างดีหรือขวัญอยู่ในร่างกายไม่ครบทั้ง 32 ดวงขวัญ จึงต้องมีการทำพิธี *หาคำวันน้อย* เพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่กับเนื้อกับตัวดั้งเดิม หรือหากว่าได้ผ่านเหตุการณ์ที่มีความรุนแรงหรือผ่านเรื่องเลวร้ายในชีวิต เช่น ประสบอุบัติเหตุ ตกน้ำ ตกบันได หรือเพิ่งพ้นโทษออกมาจากการคุมขัง หรือแม้แต่ฝันร้ายจนมีอาการหวาดผวา ก็พบว่ามักจะมีการทำพิธีหาคำวัน

น้อยให้แก่บุคคลผู้นั้นด้วย พิธีหาววันน้อย จึงเป็นการทำพิธีหาขวัญให้แก่ผู้ที่เจ็บป่วยด้วยอาการเล็กน้อยไม่รุนแรงมาก หรือแม้แต่ผู้ที่ผ่านเหตุการณ์ร้ายแรงมาก็สามารถทำพิธีหาววันน้อยได้ ทั้งนี้ เชื่อว่าหากได้ทำพิธีหาววันน้อยแล้วจะทำให้บุคคลผู้นั้น “อยู่ดี กินหวาน” ขึ้นมาได้ (แต่หากเป็นการเจ็บป่วยด้วยอาการที่หนักหรือมีอาการสาหัส จะต้องทำพิธีหาขวัญอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า *พิธีหาววันหลวง*) นอกจากนี้ พิธีหาววันน้อย ยังเป็นพิธีหาขวัญที่ใช้สำหรับการทำพิธีหาขวัญแบบอื่น ๆ อีกด้วย เนื่องจากหากเป็นการหาขวัญโดยปกติทั่วไป ก็มักจะใช้รูปแบบของพิธีหาววันน้อยเป็นหลัก เช่น พิธีหาขวัญตัวหนุ่มเมียสาวในพิธีแต่งงาน, พิธีหาขวัญให้ผู้สูงอายุในพิธีตั้งกรรมกลางเสือน พิธีหาขวัญให้แก่ผู้ที่ออกเดินทาง หรือพิธีหาขวัญให้แก่ผู้ที่เดินทางกลับมาบ้าน เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเรียกขวัญและกำลังใจให้อยู่กับเนื้อกับตัวผู้ที่เข้ารับการทำพิธี

1.2 พิธีหาววันหลวง (พิธีหาขวัญใหญ่) ชาวไทเงินเชื่อว่า หากเป็นการเจ็บป่วยอาการหนักหรือสาหัสจนถึงขั้นที่อาจจะเสียชีวิตได้ หรือเจ็บป่วยมานานรักษาไม่หายและหากปล่อยทิ้งไว้ก็อาจทำให้เสียชีวิตได้เช่นกัน ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าขวัญในร่างกายได้ออกจากร่างเจ้าของขวัญไป หรือหนีไปและไปตกอยู่ในที่อื่นซึ่งอาจเป็นที่ห่างไกล หรือขวัญอาจถูกผีร้ายหน่วงเหนี่ยวเอาไว้ ทำให้ไม่สามารถหาทางกลับเข้าร่างเจ้าของขวัญได้ จึงต้องมีการทำ *พิธีหาขวัญวันหลวง* หรือ *พิธีหาขวัญใหญ่* ที่ชาวไทเงินเชื่อว่าเป็นพิธีหาขวัญที่สำคัญที่สุด เนื่องจากความเชื่อเรื่องขวัญหลวงเป็นความเชื่อที่ผูกโยงอยู่กับความเชื่อในเรื่องคติการสร้างโลกของชาวไทเงิน โดยชาวไทเงินเชื่อว่า “ปู่สັกกั้งสี่และย่าสັกกั้งใส” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ปู่นางย่านาง” เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งขึ้นมาทั้ง มนุษย์ พืช และสิ่งมีชีวิตทุกชนิดบนโลก ชาวไทเงินจึงเชื่อว่า ปู่สັกกั้งสี่ย่าสັกกั้งใส เป็น “เจ้าของโลก” ซึ่งก็หมายถึง เป็นต้นกำเนิดของโลก และเชื่อว่า ปู่สັกกั้งสี่ย่าสັกกั้งใส เป็นบรรพบุรุษของชาวไทเงินและเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ทั้งปวงอีกด้วย นอกจากนี้ ปู่สັกกั้งสี่และย่าสັกกั้งใส ยังเป็นผู้มีพลังกำลังเหนื้อมนุษย์ธรรมดา มีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติและทุกสรรพสิ่ง เป็นผู้อัมทิพย์กินไอลมไอแดด ดังนั้น เมื่อมนุษย์เกิดความเดือดร้อนหรือเจ็บป่วยด้วยอาการหนักที่เชื่อว่าเป็นเพราะขวัญที่อยู่ในร่างกายไปตกอยู่ในที่ห่างไกลและหาทางกลับเข้าร่างเจ้าของขวัญดั้งเดิมไม่ได้ หรือเป็นเพราะขวัญไปตกอยู่ในที่ซึ่งเป็นอันตรายหรือถูกผีร้ายหน่วงเหนี่ยวเอาไว้ ชาวไทเงินจึงต้องทำการขอร้องให้ ปู่สັกกั้งสี่ย่าสັกกั้งใส ออกเดินทางตามหาขวัญเพื่อติดตามเอาดวงขวัญกลับคืนมา และเชื่อว่าหากขวัญถูกผีร้ายหน่วงเหนี่ยวเอาไว้ ปู่สັกกั้งสี่และย่าสັกกั้งใส ก็จะต่อสู้กับผีร้ายและ

นำพาดวงขวัญกลับคืนมาให้แก่ผู้ที่เป็นเจ้าของขวัญได้ ดังนั้น พิธีหาควันหลวง จึงเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า “พิธีหาควันปู่นางย่านาง” และเมื่อได้มีการทำพิธีหาควันหลวงแล้วก็เชื่อว่าผู้ที่กำลังป่วยหนักก็จะมีอาการดีขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งรูปแบบของการทำพิธีหาควันหลวงนี้มีรูปแบบของพิธีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาวไทยจีน เนื่องจาก มีเครื่องใช้ในการประกอบพิธีที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นและต้องใช้เวลาในการทำพิธีหาขวัญถึง 3 วัน อีกทั้งยังมีการเชื่อมโยงทางความเชื่อระหว่างพิธีหาควันหลวงกับคติการสร้างโลกของชาวไทยจีนอีกด้วย ซึ่งรายละเอียดของความเชื่อเรื่องปู่สกกั้งสี่และย่าสกกั้งโส ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ในหัวข้อที่ 4.1.3 ความเชื่อเรื่องขวัญกับคติการสร้างโลกและจักรวาลของชาวไทยจีน

1.3 พิธีหาขวัญให้ผู้อาวุโสในพิธีตั้งธรรมกลางเหียน เนื่องจากสังคมของชาวไทยจีนเป็นสังคมที่นับถือศาสนาพุทธร่วมกับการนับถือผี ดังนั้น จึงมีความเชื่อในเรื่องบาปบุญและความกตัญญูรู้คุณ การทำ พิธีตั้งธรรมกลางเหียน และ การหาขวัญให้ผู้อาวุโส จึงถือเป็นพิธีที่แสดงถึงความเชื่อในเรื่องความกตัญญูรู้คุณและความเคารพผู้อาวุโสในสังคมพุทธของชาวไทยจีนได้เป็นอย่างดี

พิธีตั้งธรรมกลางเหียนเป็นพิธีที่ทำกันในช่วงเข้าพรรษาของทุกปี โดยจะมีการนิมนต์พระมาเทศนาธรรมที่บ้านพร้อมกับมีการทำบุญบ้าน เหตุที่มีการจัดพิธีในช่วงเข้าพรรษาอาจเพราะเป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการทำงานในไร่ นา ลูกหลานจึงอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา และเมื่อพระเทศนาธรรมเสร็จแล้วก็จะมีการทำ พิธีหาควันให้คนเฒ่า หรือ พิธีหาขวัญให้ผู้อาวุโส ซึ่งจะเป็นการทำพิธีหาขวัญให้แก่ผู้สูงอายุภายในบ้าน โดยที่ผู้อาวุโส นั้นไม่จำเป็นต้องเจ็บป่วยแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากในช่วงเข้าพรรษาซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน สภาพอากาศมีความชื้นสูงจึงอาจทำให้ผู้สูงอายุเจ็บป่วยได้ง่าย บรรดาลูกหลานจึงได้ร่วมใจกันทำพิธีหาขวัญให้ผู้สูงอายุในบ้านเพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้สูงอายุ อีกทั้งยังเป็น โอกาสในการแสดงความเคารพและความกตัญญูต่อผู้สูงอายุในบ้านด้วย และหลังจากที่มีพิธีตั้งธรรมกลางเหียนและพิธีหาควันให้คนเฒ่าเสร็จแล้ว ก็จะมีการจัดเลี้ยงอาหารเพื่อนบ้านและญาติมิตรที่มาช่วยงานและอยู่ร่วมในงานพิธีอีกด้วย ดังนั้น พิธีตั้งธรรมกลางเหียนนี้ จึงนับเป็นพิธีใหญ่และมีความสำคัญอย่างมากพิธีหนึ่ง อย่างไรก็ตามพิธีตั้งธรรมกลางเหียนเป็นพิธีที่ไม่จำเป็นต้องมีการจัดทำพิธีกันทุกบ้านเป็นประจำทุกปี เนื่องจากเป็นพิธีที่มีค่าใช้จ่ายสูงเพราะต้องมีการเลี้ยงอาหารและนิมนต์พระด้วย อีกทั้งต้องใช้แรงงานในการช่วย

เตรียมงานมาก ดังนั้นการจะจัดทำพิธีนี้ในแต่ละปีหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้เป็นเจ้าของเรือน

1.4 พิธีหาขวัญผ้าห่มเมียสาวในพิธีแต่งงาน เป็นการหาขวัญให้แก่คู่แต่งงานในพิธีแต่งงาน โดยจะมีการกล่าวคำอบรมสั่งสอนและคำอวยพรให้แก่คู่บ่าวสาวในการเริ่มต้นชีวิตคู่ เนื่องจากมีความเชื่อว่า การแต่งงานคือการเปลี่ยนสถานภาพของทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจากคนโสดไปเป็นผู้ครองเรือน ดังนั้น จึงควรมีการทำพิธีหาขวัญให้คู่บ่าวสาวเพื่อเป็นการเริ่มต้นสิ่งดีให้กับชีวิตคู่ ซึ่งพิธีหาขวัญให้ผ้าห่มเมียสาวในพิธีแต่งงานนั้น จะใช้รูปแบบของการทำพิธีหาขวัญน้อย ในการหาขวัญให้กับคู่บ่าวสาว

1.5 พิธีหาขวัญละอ่อนเกิดใหม่ (หรือ พิธีหาขวัญให้เด็กแรกเกิด) เป็นการหาขวัญให้แก่เด็กที่เพิ่งเกิดใหม่ ซึ่งจะเป็นการทำพิธีหาขวัญให้เด็กในทันทีที่เด็กเกิด ซึ่งเป็นการทำพิธีแบบเรียบง่าย เครื่องพิธีมีน้อยมาก หมอตำแยหรือปู่ย่าตายายของเด็กจะเป็นผู้ทำพิธีให้ โดยไม่จำเป็นต้องให้ปุ๊จารย์ พ่อหนาน หรือพระ เป็นผู้ทำพิธี เหตุที่ต้องมีการทำพิธีหาขวัญให้เด็กที่เกิดใหม่ในทันทีเนื่องจาก ชาวไทเขินมีความเชื่อว่าเด็กที่เกิดมาใหม่นั้นจะมีพ่อแม่ที่เป็นพ่อแม่เดิมของเด็กอยู่ก่อนแล้ว เรียกว่า “พ่อเกิดแม่เกิด” ซึ่งความเชื่อนี้เป็นความเชื่อที่เหมือนกับความเชื่อเรื่อง “พ่อเกิดแม่เกิด” ของชาวไทยวนในล้านนา โดยที่ชาวไทเขินจะมีความเชื่อว่า ในวันแรกที่เด็กเกิดมานั้นหากพ่อเกิดแม่เกิดของเด็กซึ่งเป็นพ่อแม่เดิมของเด็กจะมาเอาเด็กคืน โดยการเอาขวัญของเด็กไป ก็จะทำให้เด็กทารกที่เกิดขึ้นมาเสียชีวิตได้ ดังนั้น จึงต้องมีการทำพิธีหาขวัญให้เด็กเกิดใหม่เพื่อมัดขวัญไว้ให้อยู่กับตัวเด็กในทันที โดยเชื่อว่า เมื่อมีการทำพิธีหาขวัญและมัดขวัญไว้ให้อยู่กับตัวเด็กแล้ว เด็กที่เกิดมาก็ได้เป็นลูกของพ่อแม่ที่ได้ให้กำเนิดอย่างสมบูรณ์แบบ เด็กจะเติบโตแข็งแรงและมีชีวิตยืนยาวต่อไปได้

1.6 พิธีหาขวัญละอ่อนครบเดือน เป็นพิธีหาขวัญให้แก่เด็กที่มีอายุครบ 1 เดือน และมักนิยมทำพิธีนี้ให้กับลูกคนแรกของครอบครัวเท่านั้น ไม่ว่าจะลูกคนแรกที่เกิดมาจะเป็นหญิงหรือชาย เนื่องจากเชื่อว่าลูกคนแรกจะเติบโตมาเป็นกำลังสำคัญในครอบครัว พ่อแม่และพี่น้องจะได้พึ่งพิงต่อไปในภายหน้า อีกทั้งการที่คู่สามีภรรยาที่แต่งงานกันใหม่และมีลูกคนแรกด้วยกัน นับเป็นเรื่องน่ายินดีของทั้งครอบครัวที่ทั้ง พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติพี่น้องอื่น ๆ จะได้ร่วมแสดงความยินดีด้วย เหตุ

ที่การทำขวัญเด็กที่มีอายุครบ 1 เดือน นิยมทำให้เฉพาะลูกคนแรกเท่านั้น อาจเนื่องมาจาก พิธีการทำขวัญเด็กครบเดือน เป็นพิธีที่ต้องมีค่าใช้จ่ายสูง เนื่องจากต้องมีการเลี้ยงอาหารแก่ญาติมิตรและเพื่อนบ้านที่เดินทางมาร่วมพิธีด้วย และพบว่าในบางครอบครัวที่มีฐานะดี อาจมีการฆ่าไก่ ฆ่าหมู หรือ วัว เพื่อเลี้ยงญาติมิตรและเพื่อนบ้านที่มาร่วมแสดงความยินดีด้วย จึงนับว่าพิธีการทำขวัญเด็กอายุครบ 1 เดือน จัดเป็นพิธีทำขวัญที่ใหญ่อีกพิธีหนึ่ง อีกทั้งพิธีนี้เป็นพิธีที่มีการทำได้เพียงแค่ครั้งเดียวในแต่ละครอบครัว ดังนั้นชาวไทเงินจึงให้ความสำคัญกับพิธีนี้เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้พบว่า ชาวไทเงินที่อาศัยอยู่ในเมืองเริ่มนิยมทำพิธีนี้ให้แก่ลูกคนต่อมาด้วยเช่นกัน ซึ่งอาจเป็นเพราะมีกำลังทรัพย์เพียงพอที่จะจัดทำพิธีนี้ให้แก่ลูกคนต่อมาได้ แต่สำหรับชาวไทเงินที่อยู่นอกเมืองพบว่ายังคงนิยมทำพิธีนี้ให้แก่ลูกคนแรกของครอบครัวเท่านั้น

(2) ความเชื่อเรื่อง “ขวัญในสัตว์”

ในการศึกษาความเชื่อเรื่องขวัญที่พบในสัตว์ในคติความเชื่อของชาวไทเงินนั้น ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พ่อหนานมหาตาน (หรือ พ่อหนานมหาทาน) อายุ 71 ปี อยู่ที่ บ้านจีนน้อย เขต 4 เวียงเชียงตุง (พ่อหนานมหา หมายถึง มัคทายกที่เคยบวชเรียนมา และในระหว่างที่บวชเป็นพระ ได้ศึกษาธรรมและภาษาบาลีถึงขั้นเปรียญธรรมจึงได้เรียกว่า มหา) พ่อหนานมหาตาน มีตำแหน่งเป็นอาจารย์เมืองของเมืองเชียงตุงและทำงานให้กับกลุ่มโคปะกะเมืองเชียงตุง ซึ่งเป็นกลุ่มที่ทำงานด้านการศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทเงิน เมืองเชียงตุง จึงนับได้ว่า พ่อหนานมหาตาน เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทเงิน เมืองเชียงตุง เป็นอย่างดี (อาจารย์เมือง หมายถึง มัคทายกของเมืองเชียงตุง)

จากคำบอกเล่าของ พ่อหนานมหาตาน ทำให้ทราบว่าชาวไทเงินมีความเชื่อว่า “สัตว์ที่มีขนขดเป็นวงกันหอยเป็นสัญลักษณ์คืออยู่ตามร่างกายนั้น เป็นสัตว์ที่มีขวัญอยู่” และในอดีตนั้นมีการทำพิธีหาขวัญให้กับสัตว์ที่ชาวไทเงินถือว่าเป็นสัตว์ที่มีบุญคุณแก่มนุษย์ ได้แก่ ช้าง ม้า วัว และ ควาย เนื่องจากเชื่อว่าสัตว์เหล่านี้เป็นสัตว์ที่มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์และใช้งาน ทั้งการใช้เพื่อเป็นแรงงานในภาคการเกษตร การใช้เพื่อเป็นพาหนะ และการใช้ประโยชน์ในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ในประเพณีเลี้ยงบ้านเลี้ยงเมือง ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือน 8 ของชาวไทเงิน (ประมาณเดือน พฤษภาคม – มิถุนายน) ซึ่งจะเป็นการทำพิธีเช่น ไหว้หรือบวงสรวงดวงวิญญาณ

ของเจ้าผู้ปกครองหรือเจ้าฟ้าที่คุ้มครองเมืองและมีการเซ่นไหว้เทวดาที่คุ้มครองหมู่บ้าน เนื่องจากมีความเชื่อว่าดวงวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าฟ้ายังปกปักรักษาเมืองเชียงตุงอยู่และยังมีเทวดาที่คอยคุ้มครองหมู่บ้านอีกด้วย ซึ่งในการบวงสรวงประจำปีนี้ ในบางปีที่เป็นปีใหญ่ (ปีที่มีเดือน 9 สองหน) จะมีการล้มควายค่านำมาประกอบพิธีบวงสรวง เป็นต้น จึงนับได้ว่าสัตว์เหล่านี้เป็นสัตว์ที่มีบุญคุณแก่มนุษย์ จึงควรมีการทำพิธีหาขวัญให้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณที่สัตว์เหล่านี้ได้ช่วยงานและเป็นแรงงานให้มนุษย์ อีกทั้งเพื่อเป็นการขอขมากรรมต่อสัตว์เหล่านี้ที่มนุษย์ได้มีการเขี่ยนตีหรือคุด่าในระหว่างที่ได้มีการใช้งาน และขอโทษกรรมที่มนุษย์ได้ฆ่าสัตว์ที่มีบุญคุณเหล่านี้ด้วย

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้พบว่าพิธีหาขวัญให้สัตว์ที่ยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่นั้นมีเพียงพิธีเดียว คือ พิธีหาขวัญควาย และในปัจจุบันก็ไม่พบว่ามีการทำพิธีหาขวัญให้ ช้าง ม้า หรือ วัว แต่ประการใด และพ่อหนานมหาตาก็ไม่เคยทำพิธีหาขวัญให้ ช้าง ม้า หรือ วัว มาก่อน มีเพียงแต่เคยทำพิธีหาขวัญให้ควายเท่านั้น และจากหลักฐานที่ผู้วิจัยได้จากการเก็บข้อมูลก็ไม่พบ *หมาดหาขวัญ* ช้าง ม้า และวัว แต่ประการใด พบแต่เพียง *หมาดหาขวัญควาย* เท่านั้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการหาขวัญให้ ช้าง ม้า และวัว เป็นพิธีที่ได้เลิกปฏิบัติกันไปเป็นเวลานานมากแล้ว จึงไม่ได้มีการคัดลอกหมาดหาขวัญ ช้าง ม้า และวัว เก็บไว้ แต่สำหรับพิธีหาขวัญควายนั้น ยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่เนื่องจากยังคงมีการใช้แรงงานจากควายเป็นแรงงานหลักในการทำไร่ทำนาอยู่จนถึงปัจจุบัน ในขณะที่แรงงานจากวัวใช้เป็นแรงงานเสริมในไร่นาเท่านั้น

พิธีหาขวัญควาย เป็นพิธีที่ทำอย่างเรียบง่ายเครื่องพิธีมีน้อย และเจ้าของควายจะเป็นผู้ทำพิธีนี้เอง ไม่จำเป็นต้องให้ ปู่จารย์ พ่อหนาน หรือพระ เป็นผู้ทำพิธีให้ แต่ในบางครั้งก็พบว่าเจ้าของควายอาจให้ปู่จารย์หรือพ่อหนานเป็นผู้ประกอบพิธีให้ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าของควายเอง และมักจะมีการทำพิธีหาขวัญควายในช่วงที่มีการซ่อมนา (ค่านา) เสร็จแล้ว

(3) ความเชื่อเรื่อง “ขวัญในพีช”

พีชที่ชาวไทจีนเชื่อว่ามิขวัญสถิตอยู่และมีการทำพิธีทำขวัญให้ นั้นมีเพียงชนิดเดียว คือ “ข้าว” เนื่องจากมีความเชื่อว่า ในทุ่งนาและต้นข้าวมีเทพซึ่งคอยปกป้องรักษาทุ่งนาและต้นข้าวอยู่ คือ “แม่โพสพ” ซึ่งความเชื่อนี้เป็นความเชื่อเดียวกันกับความเชื่อเรื่องขวัญข้าวของชาวไทยและกลุ่มไทกลุ่มอื่น ๆ นั่นเอง

ชาวไทจีนเชื่อว่า แม่โพสพ คือ เทพที่คอยปกป้องรักษาทุ่งนาและต้นข้าวเพื่อคุ้มครองให้ต้นข้าวรอดพ้นจากภัยธรรมชาติทั้งปวง ทั้งภัยที่เกิดจากฝนมากและภัยจากฝนแล้งเพื่อคอยปกป้องให้การทำนาปลูกข้าวได้ผลดี และเนื่องจากมีความเชื่อว่าแม่โพสพเป็นหญิง ขวัญจึงอ่อน จึงต้องมีการทำพิธีเรียกขวัญให้แม่โพสพอยู่เสมอ กล่าวคือ จะมีการทำพิธีเรียกขวัญให้แม่โพสพในช่วงก่อนการทำนา คือ ในช่วงที่มีการหว่านกล้า และอีกครั้งในช่วงที่เสร็จสิ้นการทำนาแล้ว ซึ่งเป็นช่วงที่มีการเก็บเกี่ยวผลผลิต เนื่องจากเชื่อว่าในระหว่างที่มีการทำนานั้น ทั้งคนและควายที่ใช้ในการทำนาได้มีการเหยียบย่ำทุ่งนา ต้นข้าว และได้จับถ้ำของเสียดบนทุ่งนาและต้นข้าว จึงอาจทำให้ขวัญข้าวตกใจหรือไม่พอใจและหนีออกไปจากทุ่งนาและต้นข้าวได้ ดังนั้น จึงต้องมีการทำพิธีเรียกขวัญเพื่อให้ขวัญข้าวกลับมาอยู่กับต้นข้าวเสมอ และถือเป็นการขอขมาแก่ต้นข้าวและแม่โพสพด้วย ซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูและความเคารพต่อแม่โพสพและต้นข้าว

การทำพิธีเรียกขวัญข้าวในช่วงก่อนการทำนานั้น จะเป็นการเรียกให้ขวัญข้าวอยู่กับต้นข้าวในทุ่งนา แต่การทำพิธีเรียกขวัญข้าวหลังจากที่ได้มีการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วนั้น เป็นการทำพิธีเพื่อเรียกให้ขวัญข้าวตามข้าวที่ได้เก็บเกี่ยวเสร็จแล้วกลับไปอยู่ในเข (ยุ้งข้าว) อยู่ห่ออยู่เหือนกับข้าวด้วย และการทำพิธีเรียกขวัญข้าวนี้ เป็นการทำพิธีแบบเรียบง่าย เครื่องพิธีที่ใช้ประกอบการทำพิธีก็มีน้อยมาก เจ้าของที่นาสามารถเป็นผู้ทำพิธีได้เองไม่จำเป็นต้องให้ปุ่จารย์ พ่อหนาน หรือพระ เป็นผู้ทำพิธีให้ โดยมีการกล่าวคำเรียกขวัญข้าวแบบสั้น ๆ และง่าย ๆ ซึ่งเจ้าของนาสามารถเป็นผู้กล่าวได้เอง

(4) ความเชื่อเรื่อง “ขวัญในสิ่งของ”

ชาวไทยเชื่อกันว่าสิ่งของบางชนิดมีขวัญสถิตอยู่ภายใน และพบว่าชาวไทยเชื่อกันว่าพิธีหาขวัญให้กับสิ่งของที่เชื่อว่ามีขวัญสถิตอยู่ด้วย เนื่องจากเป็นสิ่งของที่มีการให้ความสำคัญและนับว่ามีบุญคุณต่อมนุษย์ นอกจากนี้ยังพบว่า ความเชื่อเรื่องขวัญในสิ่งของบางอย่างเป็นความเชื่อที่ผูกโยงอยู่กับความเชื่อใน **ตำนานปู่สกกั้งสี่ย่าสกกั้งใส** ซึ่งในมโนทัศน์ของชาวไทยเชื่อกันว่าปู่สกกั้งสี่และย่าสกกั้งใสเป็นผู้สร้างโลกและทุกสรรพสิ่งในโลกขึ้นมา รวมถึงได้สร้างมนุษย์และชาวไทยด้วย จึงมีความเชื่อว่าปู่สกกั้งสี่และย่าสกกั้งใสหรือปู่นางย่านางเป็นต้นกำเนิดของโลก รวมถึงเป็นต้นกำเนิดของมนุษย์และชาวไทย และมีการให้ความสำคัญและนับถือให้ปู่สกกั้งสี่ย่าสกกั้งใสเป็น **แก้วของโลก** คือ เป็นต้นกำเนิดของโลกและทุกสรรพสิ่ง รวมทั้งเป็นบรรพบุรุษของชาวไทยด้วย (รายละเอียดเรื่อง ตำนานปู่สกกั้งสี่ย่าสกกั้งใส ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ในหัวข้อที่ 4.1.3 ความเชื่อเรื่องขวัญกับคติการสร้างโลกและจักรวาลของชาวไทย)

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเท่าที่ผู้วิจัยสามารถหาข้อมูลได้นั้นพบว่า สิ่งของที่ชาวไทยเชื่อกันว่ามีขวัญประจำอยู่และมีการทำพิธีหาขวัญให้ นั้น ได้แก่

1.1 ขวัญหม้อหนึ่ง ไหข้าว ก้อนเส้า เต่าไฟ สิ่งของทั้ง 4 อย่างนี้เป็นสิ่งของที่ชาวไทยเชื่อกันว่ามีขวัญประจำอยู่ และเป็นขวัญที่มีความสำคัญที่สุดในความเชื่อของชาวไทยอีกด้วย เนื่องจาก ความเชื่อเรื่องขวัญที่ประจำอยู่กับ หม้อหนึ่ง ไหข้าว ก้อนเส้า เต่าไฟ ได้ผูกโยงอยู่กับความเชื่อเรื่องปู่สกกั้งสี่และย่าสกกั้งใสหรือปู่นางย่านาง โดยเชื่อว่าขวัญของปู่นางย่านางสถิตอยู่ที่หม้อหนึ่ง ไหข้าว ก้อนเส้าและเต่าไฟ ดังนั้น จึงเรียกขวัญของ หม้อหนึ่ง ไหข้าว ก้อนเส้า เต่าไฟ ได้อีกอย่างหนึ่งว่า **ขวัญปู่นางย่านาง** และดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้เล็กน้อยแล้วว่า ในมโนทัศน์ของชาวไทยเชื่อกันว่าปู่สกกั้งสี่และย่าสกกั้งใสหรือปู่นางย่านางเป็นผู้สร้างโลกและทุกสรรพสิ่งขึ้นมา รวมทั้งเป็นผู้สร้างมนุษย์และชาวไทย ดังนั้นชาวไทยจึงถือว่าปู่สกกั้งสี่ย่าสกกั้งใสเป็น **แก้วของโลก** และเชื่อว่าขวัญของปู่สกกั้งสี่และย่าสกกั้งใส นั้นสถิตอยู่กับหม้อหนึ่ง ไหข้าว ก้อนเส้า เต่าไฟ ทั้งนี้ เพราะสิ่งของทั้ง 4 อย่างนี้ เป็นสิ่งของที่มีบุญคุณกับชาวไทย เนื่องจากเป็นสิ่งของที่ใช้ในการหุงข้าวและประกอบอาหารเพื่อการดำรงชีวิตของคนทั้งครอบครัว โดยชาวไทยอธิบายว่า เหตุที่หม้อหนึ่ง ไหข้าว ก้อนเส้า เต่าไฟ มีความสำคัญมากเนื่องจาก **“เขาได้กินกับเป็น ใค้อยู่กับเป็น”** ซึ่งหมายถึง เป็นสิ่งของที่

ทำให้เราได้กินอาหารและทำให้เติบโตขึ้นมาได้ ดังนั้น จึงมีการให้ความสำคัญกับขวัญของ หม้อหนึ่ง ไหข้าว ก้อนเส้า เต่าไฟ เป็นอย่างมาก และได้เรียกว่า **ขวัญก้อนเส้าเต่าไฟ** หรือ **ขวัญปูนางย่านาง**

การทำพิธีหาขวัญให้ หม้อหนึ่ง ไหข้าว ก้อนเส้า เต่าไฟ หรือ ขวัญปูนางย่านางนี้ จะเป็นพิธีที่อยู่ในการทำ **พิธีหากวันหลวง** ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นว่า เป็นการทำให้แก่ผู้ที่ป่วยหนักหรือเจ็บป่วยมานานรักษาไม่หายและหากปล่อยทิ้งไว้อาจทำให้เสียชีวิตได้ จึงต้องมีการทำพิธีหากวันหลวงให้ ซึ่งการทำพิธีหากวันหลวงนั้นก็คือ การทำพิธีหาขวัญปูนางย่านางหรือหาขวัญก้อนเส้าเต่าไฟ นั่นเอง เนื่องจากเชื่อว่าปูนางย่านางเป็นผู้ที่สร้างโลกและมนุษย์ขึ้นมา จึงเป็นผู้ที่มีพลังอำนาจเหนือมนุษย์และธรรมชาติ จึงมีการอ้อนวอนขอร้องให้ปูนางย่านางออกตามหาขวัญและติดตามเอาดวงขวัญกลับมาคืนมาให้แก่ผู้ที่กำลังเจ็บป่วย อีกทั้งได้มีการทำพิธีหาขวัญให้ปูนางย่านางด้วย เนื่องจากเชื่อว่าขวัญของปูนางย่านางได้สถิตอยู่ที่ หม้อหนึ่ง ไหข้าว ก้อนเส้า เต่าไฟ นั่นเอง

กล่าวโดยสรุป พิธีหาขวัญหลวงก็คือ พิธีหาขวัญปูนางย่านาง หรือหาขวัญก้อนเส้าเต่าไฟ นั่นเอง โดยที่ชาวไทเขินเชื่อว่า หม้อหนึ่ง ไหข้าว ก้อนเส้า เต่าไฟ เป็นสิ่งของที่มีขวัญสถิตอยู่ภายใน

1.2 ขวัญเงิน ขวัญคำ

ชาวไทเขินเชื่อว่า เงินและคำ (ทอง) มีขวัญประจำอยู่ เรียกว่า **ขวัญเงิน ขวัญคำ** และมีการทำพิธีหาขวัญให้เงินและคำด้วย เรียกว่า **พิธีหาขวัญเงินขวัญคำ** เหตุที่มีการทำพิธีหาขวัญให้เงินและคำนั้น เนื่องจากเชื่อว่าเงินและคำเป็นสิ่งของที่มีบุญคุณแก่มนุษย์ จึงต้องมีการทำพิธีหาขวัญให้เงินและคำ และเชื่อว่าหากขวัญเงินและขวัญคำของครัวเรือนใดได้รับการดูแลให้อยู่ดี ก็เชื่อว่าครอบครัวนั้น จะหาเงินได้ง่าย ทำมาค้าขึ้น เจ้าของเรือนจะหาเงินคล่อง เงินทองไหลเข้าบ้าน มีเงินมีคำใช้ไม่ขาดมือ

จากการบอกเล่าของ พ่อหนานบุญ บ้านป่าขาม อายุ 49 ปี มีคตยภของบ้านป่าขาม ซึ่งได้เล่าให้ฟังว่า ขวัญเงินขวัญคำเป็นขวัญที่ไม่ค่อยอยู่ติดบ้านและชอบออกไปเที่ยวนอกบ้านอยู่เสมอ ซึ่งมักจะไปเที่ยวในช่วงหัวค่ำ คือ หลังจากที่พระอาทิตย์ตกดินแล้วและในเวลาที่เที่ยวก็มักจะไปเที่ยวหาขวัญเงินขวัญคำของเรือนอื่น และขวัญเงินขวัญคำของแต่ละเรือนก็จะร้องถามกันว่า “บ้านนี้เรือนนี้ อยู่แล้วเป็นอย่างไรบ้าง อยู่สบายหรือไม่ ผัวเมียทะเลาะกันหรือไม่” ซึ่งหากเรือนใดผัวเมียพุดจาไเพราะอ่อนหวานต่อกัน ไม่พุดจาต่อเสียด ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน แม้บ้านก็ดูแลบ้านเป็นอย่างดี ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านที่ดี ดูแลลูกหลานและบ้านเรือน พ่อบ้านก็เป็นผู้นำที่ดี รับผิดชอบภาระ

งานและดูแลลูกเมีย ขวัญเงินขวัญคำของเรือนนั้นก็จะชักชวนให้ขวัญเงินขวัญคำของบ้านอื่นมาอยู่ด้วยกันและจะตบออกไปว่า “บ้านนี้ดี อยู่มัน ผัวเมียไม่ทะเลาะกัน จะมาอยู่ด้วยกันหรือไม่” ดังนั้น จึงมีความเชื่อว่าหากเรือนใดผัวเมียทะเลาะกันบ่อย ๆ หรือแม่บ้านไม่ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านที่ดี และพ่อบ้านก็ไม่ดูแลลูกเมีย ไม่เป็นผู้นำครอบครัวที่ดี ขวัญเงินและขวัญคำก็จะไม่อยู่ด้วย จะหนีไปอยู่เรือนอื่น ทำให้บ้านนั้นเรือนนั้นเงินไม่ไหลเข้าบ้าน การงานการเงินจะฝืดเคือง หาเงินหาค่าไม่คล่องมือ ดังนั้น หากต้องการมีเงินมีค่าใช้ไม่ขาดมือ หาเงินหาค่าได้ง่าย ทำมาค้าขึ้น ผู้ครองเรือนจะต้องเป็นแม่บ้านและพ่อบ้านที่ดีและไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน

การทำพิธีหาขวัญเงินขวัญคำนั้น จะทำพิธีอย่างเรียบง่าย เครื่องพิธีมีไม่มากนัก และมักจะทำพิธีในช่วงหัวค่ำ คือ ช่วงเวลาประมาณหนึ่งทุ่ม ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เสร็จจากการทำงานและรับประทานอาหารเย็นเสร็จแล้ว และในการทำพิธีนั้น นิยมให้พ่อหนานหรือปู่จารย์เป็นผู้ประกอบพิธีให้ โดยพ่อหนานหรือปู่จารย์จะเป็นผู้กล่าวคำอ้อขวัญเงินขวัญคำ หรือ *หมาดขวัญเงินขวัญคำ* ให้แก่เจ้าของเรือน และในขณะที่ทำพิธีนั้นจะต้องเปิดประตูหน้าต่างทุกบานที่มีในเรือนให้หมด และต้องเปิดหีบเงินหีบค่าไว้ด้วย เพราะเชื่อว่าขวัญเงินขวัญคำจะได้กลับเข้าบ้านได้ และจะได้ชักชวนให้ขวัญเงินขวัญคำจากที่อื่น มาอยู่ที่บ้านนี้เรือนนี้ด้วย แต่เมื่อทำพิธีเสร็จแล้ว ก็จะปิดประตูหน้าต่างทุกบาน และปิดหีบเงินหีบค่าไว้ เพื่อให้ขวัญเงินขวัญคำอยู่ในเรือน ไม่หนีไปเที่ยวที่ใดอีก

ข้อสังเกตเรื่อง “ความเชื่อเรื่องขวัญในสิ่งของ”

จากการศึกษาและเก็บข้อมูลเท่าที่ผู้วิจัยสามารถค้นพบได้ดังนี้ พบว่า

1. ในความเชื่อของชาวไทยเขินนั้นเชื่อว่าที่ ประตูและบันได มีเทพปกปักรักษายอยู่ เรียกว่า “แม่ประตู” และ “แม่บันได” แต่ไม่พบว่ามี ความเชื่อเรื่องขวัญของ แม่ประตูและแม่บันได และไม่พบว่ามีพิธีหาขวัญให้แม่ประตูและแม่บันได แต่ได้กล่าวไว้เพียงว่า “ทั้งแม่ประตูและแม่บันไดนั้น มีแต่ชื่อ แต่ไม่มีขวัญ” ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากทั้งประตูและบันไดถือว่าเป็นส่วนที่มีความสำคัญของเรือน ดังนั้นจึงมีความเชื่อว่าที่ประตูและบันไดมีเทพคอยปกปักรักษายอยู่
2. เขื่อน หรือ เรือน ไม่มีขวัญ แต่มี *ชะตาเขื่อน* คือ มีวันเกิดของเรือนว่าเริ่มต้นสร้างในวันใดก็จะถือว่าวันนั้นเป็นวันเกิดของเรือน เป็นชะตาเรือน ซึ่งเจ้าของเรือนต้องจดจำไว้ และหากเจ้าของเรือนอยู่ปดึกกินบ่หวาน เจ็บไข้ได้ป่วยบ่อย ๆ ก็จะต้องให้พ่อหนานหรือปู่จารย์ตรวจดูว่าชะตาเรือน

กับชะตาเจ้าของเรือนตรงกันหรือไม่ และถ้าดูแล้วพบว่าชะตาเรือนกับชะตาเจ้าของเรือนไม่ค่อยดีหรือไม่ตรงกัน ก็จะมีการทำ พิธีสืบชะตาเรือน และ สืบชะตาเจ้าของเรือน และจะมีการทำพิธีหาขวัญให้เจ้าของเรือนด้วย ซึ่งในการทำพิธีหาขวัญให้เจ้าของเรือนนี้ จะใช้รูปแบบของการทำพิธีหาขวัญน้อย และจะมีการทำพิธีสืบชะตาเรือนด้วย แต่จะไม่ใช้การทำพิธีหาขวัญให้เรือน เนื่องจากเรือนไม่มีขวัญ มีแต่ชะตาเรือน

4.1.3 ความเชื่อเรื่องขวัญกับคติการสร้างโลกและจักรวาลของชาวไทยจีน

จากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมเรื่อง *ปรัมปราคติไทอาหม* ของ รมณี เลิศเลื่อมใส (2539) ที่ได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ทัศนคติความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชนชาติไทจากเอกสาร โบราณของกลุ่มไทอาหมในประเทศอินเดีย และพบว่าความเชื่อดั้งเดิมในประวัติศาสตร์ความคิดของชนชาติไท มีความสัมพันธ์กับขั้นตอนพัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรม ปรัมปราคติไทอาหมส่วนต้นกำเนิดคือแบบอย่างความเชื่อที่สืบทอดมาโดยผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับต้นกำเนิดโลกและปรากฏการณ์ธรรมชาติ ต้นกำเนิดอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ต้นกำเนิดมนุษย์ อารยธรรม และขนบธรรมเนียมสังคม ปรัมปราคติไทอาหมเป็นระบบความนึกคิดต่อจักรวาล อันเป็นภาพสะท้อนอุดมการณ์ของสังคมไทอาหม ซึ่งประกอบด้วยระบบความเชื่อ 3 ประการ ที่เกาะเกี่ยวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ได้แก่ *ฟ้า ขวัญ* และ *เมือง* ระบบความเชื่อนี้มองว่า ความเข้มแข็งหรือความเป็นปกติของจิตวิญญาณภายใน มีผลต่อวิถีชีวิตทั้งระดับบุคคลหรือสังคมตัดเทียบกับอำนาจภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการบันดาล โชคเคราะห์ จากผีฟ้า วิถีโคจรของดวงดาว ตลอดจนกษัตริย์ และระบบความเชื่อนี้ เป็นระบบความเชื่อแบบดั้งเดิมที่มีลักษณะร่วมกันของกลุ่มชนชาติไท ที่ช่วยอธิบายถึงระบบความเชื่อ ต้นรากหรือศาสนาดั้งเดิม อันเป็นกลไกสำคัญของพัฒนาการทางสังคมระยะต้นของชนชาติไท

จากผลการศึกษาพบว่ามีความสอดคล้องและสนับสนุนกับผลการวิจัยของ รมณี เลิศเลื่อมใส ซึ่งพบว่าความเชื่อเรื่องขวัญของชาวไทยจีนมีความเชื่อมโยงอยู่กับความเชื่อเรื่องตำนานการสร้างโลกและจักรวาล หรือจักรวาลทัศน์ของชาวไทยจีนที่เรียกว่า *ตำนานปู่สັกกั้งสี่ย่าสັกกั้งใส* หรือเรียกอีกอย่างว่า *ตำนานปุ่นางย่านาง* ซึ่งเป็นตำนานที่กล่าวถึงต้นกำเนิดโลกและจักรวาลในมโนทัศน์ของชาวไทยจีน โดยชาวไทยจีนมีความเชื่อว่าปู่สັกกั้งสี่และย่าสັกกั้งใสหรือปุ่นางย่านางเป็นผู้สร้างโลก

จักรวาลและสรรพสิ่งที่มีในโลกและจักรวาลทั้งหมด ผู้วิจัยได้พบเอกสารธรรมพื้นเมืองภาษาไทจีน ที่กล่าวถึงตำนานการสร้างโลกและจักรวาลของชาวไทจีน ซึ่งเอกสารธรรมพื้นเมืองภาษาไทจีน ฉบับนี้เป็นของ พ่อหนานฮ้าย อายุ 61 ปี อยู่ที่ บ้านหนองหล้า ตำบลป่าขาม อังคภาครู้ และพ่อหนานฮ้ายเป็นปุ๋จาร์ย (มัคทายก) ของบ้านหนองหล้า

เอกสารชุดนี้เป็น **ธรรมพื้นเมือง เรื่อง ปู้สักกังสี่ย้าสักกังไส** และได้ระบุวัน เดือน ปี ที่จารึกไว้ว่า “วัน เดือน ปี ที่ แด้มแล้ว ปีกาบสัน จุลศักราชได้ 1366 ตัว เดือน 11 แรม 14 ค่ำ” ถอดความได้ว่า “วัน เดือน ปี ที่เขียนเสร็จ วันที่ 13 เดือน กันยายน ปี พ.ศ. 2547” (เนื่องจากเดือน 11 ของชาวไทจีนคือเดือนกันยายน) และไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน จากการสัมภาษณ์พ่อหนานฮ้ายทำให้ทราบว่า เอกสารธรรมพื้นเมืองฉบับนี้ เป็นการคัดลอกจากต้นฉบับเอกสารธรรมพื้นเมือง ซึ่งในการคัดลอกเอกสารธรรมของชาวไทจีนจะกระทำเมื่อมีการบวชพระ และผู้ที่ต้องการบวชพระจะต้องทำการคัดลอกเอกสารธรรมเพื่อใช้ในการเทศน์ในวันที่ทำพิธีบวชพระ เอกสารธรรมพื้นเมืองฉบับนี้เป็นตำนานพื้นเมืองเกี่ยวกับการสร้างโลกและจักรวาลในมโนทัศน์ของชาวไทจีน โดยผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือในการอ่านเอกสารตัวอักษรไทจีน พร้อมทั้งถอดความและสรุปเนื้อหาเป็นภาษาไทยจาก พระมหาวิระ วิชิรญาโณ (พระมหาแก้ว) อายุ 28 ปี พระชาวไทจีนที่เข้ามาจำพรรษาอยู่ที่วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสามารถถอดความและสรุปเนื้อหาได้ ดังนี้

ย้าสักกังไส เกิดด้วยปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน เป็นสตรีที่มีความงดงามมาก มีผิวพรรณสว่างไสว มีรัศมีเปล่งปลั่งรอบกาย มีสีผิวเหมือนคำแดง งามสะทอนไปทั้งแสงเมือง ปู้สักกังสี่ เกิดด้วยเตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ และมีสถานะเป็นเทพองค์หนึ่ง คือ ทำวมหาพรหม ซึ่งอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (สวรรค์ชั้นที่ 4) มีดวงตาใสมกลมโตใหญ่ ทั้งปู้สักกังสี่และย้าสักกังไสเป็นผู้ที่มีความฉลาดมาก สามารถจบพระธรรมคำสอนได้ 84,000 พระธรรมชั้นขัณฑ์ ปู้สักกังสี่มีตาทิพย์ หูทิพย์ และมีดวงตากลมใหญ่มาก ดวงตามีขนาดเท่ากับ จันทกาศมณฑล (จันทกาศมณฑล ในที่นี้หมายถึงอะไรและมีขนาดเท่าใด ผู้วิจัยไม่ทราบได้) มีพื้นขาวยาว 100 โยชน์นะ (1 โยชน์นะ มีความยาวเท่ากับ 16 กิโลเมตร) ที่ริมฝีปากมีหนวดฝอยเหมือนหนวดกุ้ง มีแขนยาว 39,000 โยชน์นะ และมีนิ้วมือใหญ่ นิ้วก้อยมีขนาดเท่ากับภูเขา (จากการกล่าวพรรณานามาทั้งหมดนี้ ได้แสดงให้เห็นว่า ปู้สักกังสี่มีขนาดตัวใหญ่มาก)

จากนั้นได้กล่าวพรรณานาว่า ในอดีตกาลยัง ไม่มีโลกมนุษย์และไม่มีแผ่นดิน แม้ว่าจะมองไปทางทิศใดก็มีแต่น้ำ ปู้สักกังสี่ย้าสักกังไส เป็นผู้อุ้มทิพย์ กินแคคกินลมแทนอาหาร ปู้สักกังสี่และย้า

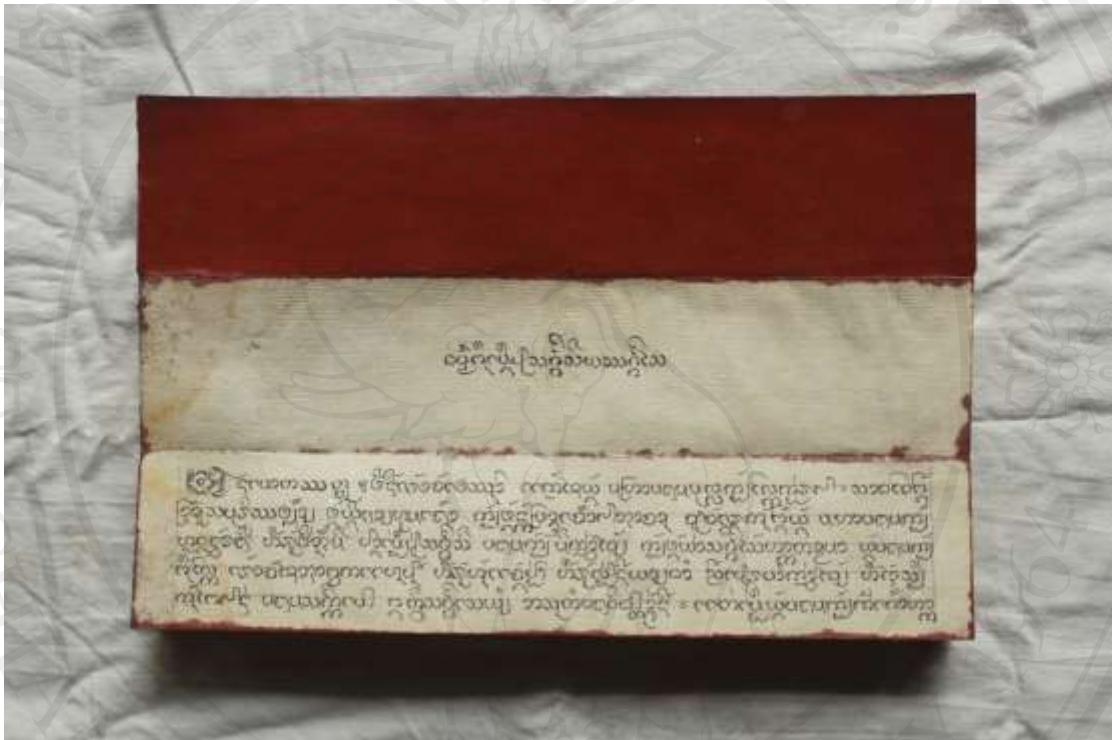
สักกังไส มีอายุ 84,000 กัลป์ ต่อมา ปุ่สักกังสีย่าสักกังไส ได้ปรึกษากันว่าจะทำอะไรเพื่อให้เกิดมี
 โลกมนุษย์และแผ่นดินขึ้นมา ปุ่สักกังสี จึงคิดว่าจะอุเอาะซี่โคลของตนเอง ให้ตกลงมาและสร้างเป็น
 แผ่นดินขึ้น หลังจากนั้นจึงได้คิดสร้างสัตว์ขึ้นมาให้อยู่บนพื้นโลก โดยปุ่สักกังสี เป็นผู้สร้างสัตว์บก
 และย่าสักกังไส เป็นผู้สร้างสัตว์น้ำ ปุ่สักกังสีปั้นสัตว์บกจากการเอาเปลือกไม้มาตำและใส่น้ำทิพย์
 วิเศษผสมลงไป และปั้นเป็นสัตว์บกชนิดต่าง ๆ ทั้ง ช้าง ม้า วัว ควาย และอื่น ๆ อีกมาก หลังจากนั้น
 จึงได้ปั้นมนุษย์ขึ้นมา และเมื่อเกิดแผ่นดินขึ้นมาแล้ว แต่แผ่นดินยังไม่มี ความมั่นคง ยังสั้น ไหวอยู่
 ตลอดเวลา ปุ่สักกังสี จึงคิดว่าต้องหาเสาไม้มาค้ำแผ่นดินไว้ ซึ่งต้องเป็น ไม้ของต้นไม้ที่ชื่อว่า
 ไม้จืดดำ (คือ ไม้บ่มีตา, ไม้ไม่มีตา) โดยไม้จืดดำ ต้องมีความยาว 720,000 โยชนะนะ แล้วเอามาค้ำ
 แผ่นดินไว้ จึงจะสามารถค้ำแผ่นดินไว้ได้ แผ่นดินจึงจะไม่ให้สั้นไหว ปุ่สักกังสี ได้ออกตามหา
 ไม้จืดดำ ไปถึงเมืองสวรรค์ เมืองครุต เมืองนาค และเมืองยมบาล แต่ก็ไม่สามารถหาไม้จืดดำได้ ย่า
 สักกังไส จึงได้บอกให้ปุ่สักกังสี ถอนเขี้ยว (ถอนฟัน) ของปุ่สักกังสีออกมา 7 ซี่ แล้วเอามาค้ำจุน
 โลกนี้ไว้แทนไม้จืดดำ โดยได้เอาเขี้ยวทั้ง 7 ซี่ ของปุ่สักกังสี มาทำเป็นเสาสัตตพรหมและ โลก
 หลังจากได้ทำเสาสัตตพรหมค้ำแผ่นดินไว้แล้ว จึงทำให้แผ่นดินมีความแข็งแรง ไม่สั้นไหวอีก ต่อมา
 ปุ่สักกังสี ได้นำเอาแก้วมณี 4 ลูก ฝังไว้ในแผ่นดิน เพื่อให้เป็นมิ่งนามเมือง แก้วมณีลูกแรก คือ แก้ว
 ชมพูเขี้ยว แก้วลูกที่สอง คือ แก้ววิฑูรย์ และฝังไว้ทางทิศตะวันออก ต่อมาภายหลังทิศตะวันออกนี้
 ได้ชื่อว่า วิเทหทวีป แต่ในภาษาบาลีธรรม เรียกว่า ชมพูทวีป หรือ ลังกาทวีป ซึ่งชมพูทวีป มีความ
 กว้าง 240,000 โยชนะนะ แก้วลูกที่สาม คือ แก้วไขก้าขาวส่อง เป็นแก้วตาปองไสยง (หมายถึง แก้วที่
 มีความขาวใส ซึ่งผู้วิจัยาคว่า น่าจะหมายถึง เพชร) แก้วลูกที่สี่ คือ แก้วทองแกง (ทองแกง เป็น
 ภาษาไทยจีน แปลว่า ทับทิม) ฝังไว้ทางทิศตะวันตก ซึ่งแผ่นดินทางทิศตะวันตกนี้ ได้ชื่อว่า อะระปะ
 โภญาณทวีป หลังจากฝังแก้วทั้งสี่ไว้ในแผ่นดินแล้ว จึงให้ ย่าสักกังไส นำเอา หมายกสัตตตะริจาน
 (หมายถึง ผลไม้ที่ชื่อว่า สัตตตะริจาน เพราะคำว่า หมายก หมายถึง ผลไม้) ซึ่งได้จากเมืองสัตตตะริจาน
 ในเมืองนาค เอามาปั้นเป็นสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ จึงทำให้ โลกมีแผ่นดิน มีมนุษย์ มีสัตว์บก และมีสัตว์
 น้ำ แต่ยังไม่มิดต้นไม้ ต่อมา ปุ่สักกังสี จึงได้ปลูกต้นไม้จำนวน 100,000 กอ ซึ่งในเอกสารได้กล่าว
 พรรณนาว่า ปุ่สักกังสี ได้ปลูกต้นไม้ชนิดต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เช่น ไม้กาสะลอง ไม้กฤษณา และ
 ผลไม้ชนิดต่าง ๆ จำนวนมาก หลังจากนั้น ปุ่สักกังสี จึงได้อาผลไม้ชื่อ หมายกสัตตตะหะ มาปั้นเป็น
 รูปคนขึ้นมาอีก 3 คู่ (รวมทั้งหมด คือ 6 คน) โดยปั้นคนหน้าม้า ทั้งชายและหญิง 1 คู่ และปั้นคน

หน้าวัว ทั้งชายและหญิง 1 คู่ สุดท้าย ปั้นคนหน้าวอก ทั้งชายและหญิงอีก 1 คู่ พร้อมกับเสกคาถา และไสยาทิพย์ในรูปปั้น เพื่อให้เกิดเป็นมนุษย์ขึ้นมา ปู่สักกังสี ได้เอาคนหน้าม้าใจหาญ 2 คน ทั้งชายและหญิง ไปอยู่ที่ อดระปะ โภคญาณทวีป ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก และเอาคนหน้าวัว 2 คน ทั้งชายและหญิง มาอยู่ทางทิศตะวันออก เรียกว่า วิเทหทวีป ซึ่งเป็นทิศที่สัตัพัญญู หรือพระพุทธเจ้า ลงมาจุติ และเอาคนหน้าวอก 2 คน ทั้งชายและหญิง ไปอยู่ด้วยกัน (ในเอกสาร ไม่ได้ระบุว่า เอาคนหน้าวอก 2 คน ไปอยู่ทางทิศใด หรือทวีปใด) และหลังจากนั้นจึงได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของชายและหญิง ซึ่งเป็นการอธิบายเหตุผลว่า เหตุใดมนุษย์ผู้ชายและมนุษย์ผู้หญิงต้องมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกันตลอดเวลา เช่น ได้กล่าวถึงตอนที่ ปู่สักกังสี ปั้นรูปมนุษย์ชายหญิงนั้น ได้ลืมนั้นนมของมนุษย์ผู้หญิง จึงได้ควักเนื้อในส่วนฝ่ามือของมนุษย์ผู้ชาย ไปเพิ่มตรงส่วนนมของผู้หญิง จึงทำให้ผู้ชายชอบจับนมผู้หญิงมาจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะเนื้อส่วนนมของผู้หญิงเคยเป็นเนื้อส่วนมือของมนุษย์ผู้ชายมาก่อน และได้กล่าวถึงเหตุผลที่ชายและหญิงมีความผูกพันกัน จึงต้องอยู่คู่กัน มีการแต่งงาน และการสืบพันธุ์ เนื่องจากทั้งมนุษย์ผู้ชายและมนุษย์ผู้หญิงมีความเกี่ยวข้องกันนับตั้งแต่ตอนที่ปู่สักกังสีปั้นขึ้นมา และต่อมาปู่สักกังสีและย่าสักกังสี ได้ทำพิธีแต่งงานให้กับมนุษย์ผู้ชายและมนุษย์ผู้หญิง โดยการทำพิธีผูกมือ เอาไหมคำผูกมือซ้าย เอาไหมด้ายผูกมือขวา และอวยพรให้ โชคชัยไหลมาหลังจากที่มีการทำพิธีแต่งงาน มีการสืบพันธุ์ ออกลูกออกหลาน ต่อมา คนหน้าวอก 2 คน ชายหญิง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออก ได้กลายเป็นคนเงิน คนไต คนยวน คนพม่า คนจีน และกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่ในบริเวณนี้ ต่อจากนั้นได้กล่าวถึงว่า ในช่วงเวลานั้นยังไม่มีการปลูกข้าว ยังไม่มีข้าวกิน คนเหล่านี้กินแต่รากไม้ และ ใบไม้ ยังไม่มีข้าวเปลือกข้าวสาร ต่อมา คนเหล่านี้ก็ได้สังเกตเห็น นกกระจอก ว่านกกระจอกไปกินเมล็ดพืชบางชนิด คนเหล่านี้จึงได้ไปเก็บเอาขี้ของนกกระจอก ที่มีเมล็ดข้าวติดมาด้วย แล้วเอามาปลูก เกิดเป็นข้าวเปลือกข้าวสาร ต่อมาคนเหล่านี้เกิดการทะเลาะเพื่อแย่งชิงข้าวเปลือกข้าวสารกัน เนื่องจากยังไม่มีหัวหน้า ไม่มีผู้นำ ไม่มีผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งนอกจากคนจะทะเลาะกันเพื่อแย่งชิงข้าวเปลือกแล้ว นกก็มาแย่งชิงข้าวเปลือกและข้าวสารด้วย เพราะนกให้เหตุผลว่าข้าวเปลือกข้าวสารเหล่านี้เป็นของนก เพราะคนเอาขี้ไปปลูกจึงได้เป็นข้าวเปลือกเหล่านี้มา ต่อมาจึงมีชายหนุ่มรูปงามผู้หนึ่งเข้ามาเสนอความคิดว่า ควรจัดระบบการแบ่งข้าวเปลือกให้แต่ละครัวเรือนตามความเหมาะสมของแต่ละครัวเรือน คือ บ้านใดมีคนน้อยก็แบ่งเอาข้าวเปลือกไปน้อย บ้านใดมีคนมากก็แบ่งข้าวเปลือกไปมาก จึงทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นชุมชน ต่อมาชาวบ้านจึงยก

ย่องให้ชายหนุ่มผู้นี้เป็นผู้นำชุมชน และแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์ชื่อว่า พญาสมมตราชากษัตริราช เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองคนในเมืองทั้งหมด หลังจากนั้นจึงได้มีการแต่งตั้งตำแหน่งเหล่า เสนาอำมาตย์ ขุน และ จเร เพื่อช่วยงานด้านการปกครองและการบริหารบ้านเมือง ซึ่งพญาสมมตราชากษัตริราช ได้บริหารบ้านเมืองด้วยทศพิศราชธรรม และมีพระมหาสิ 1 องค์ (ไม่ได้ระบุชื่อ) ต่อมาพระยาสมมตราชากษัตริราช ได้มีลูกมีหลานเพื่อสืบเชื้อสายสืบไปภายหน้า ซึ่งภายใน 1 ปี พระยาสมมตราชากษัตริราช สามารถมีบุตรและธิดาได้มากถึง 6 คน และเมื่อบรรดาบุตรและธิดาเติบโตขึ้น ก็ได้แยกย้ายไปอยู่ในที่ต่าง ๆ ทั้ง 8 ทิศ และได้กลายเป็นคนจีน คนจีน คนพม่า คนลื้อ คนไตเหนือ คนมูเซอ คนอีก้อ คนฮ้อ คนไตแดง คนเขมร คนขวน คนลาว และอื่น ๆ อีกมาก ทั้งที่อยู่ในดินแดนไกลและใกล้ ต่อมา พญาสมมตราชากษัตริราช ได้สร้างโรงงานไว้ 6 ที่ พร้อมกับทำทานด้วยข้าว 600,000 ถุง และค่าอีก 600,000 ค่า พร้อมกับสร้างสมบารมีด้วยการทำทานอย่างสม่ำเสมอได้ขาด และต่อมาอีก 7 สองไชย พญาสมมตราชากษัตริราช จึงได้เกิดเป็น พระสัพพัญญู แปลว่า ผู้รู้ทั้งหมด ซึ่งหมายถึง พระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังได้มีการกำหนดตำแหน่งความสัมพันธ์ของคนในสังคม เช่น ให้เรียกคนที่เป็นผู้ให้กำเนิดที่เป็นผู้ชายว่า พ่อ เรียกคนที่เป็นผู้หญิงว่า แม่ เรียกพ่อของแม่ว่า ตา เรียกพ่อของพ่อว่า ปู่ และมีการกำหนดลำดับเครือญาติขึ้น

จากการถอดความเอกสารธรรมพื้นเมือง เรื่อง ปู่สักกัณฐี ย่าสักกัณฐี ไส ฉบับอักษรไทเงินฉบับนี้ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์และความเชื่อของชาวไทเงินในเรื่องต้นกำเนิดโลก ต้นกำเนิดมนุษย์ ต้นกำเนิดสัตว์ และต้นกำเนิดสรรพสิ่งที่อยู่บนโลกนี้ โดยชาวไทเงินมีความเชื่อว่า ปู่สักกัณฐี และย่าสักกัณฐี เป็นผู้สร้างโลกและทุกสรรพสิ่งขึ้นมา พร้อมทั้งได้อธิบายถึงต้นกำเนิดของชาวไทเงินและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อยู่ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และบรรยายถึงต้นกำเนิดวงศ์วานกษัตริย์ของชาวไทเงิน พร้อมทั้งให้เหตุผลสนับสนุนความชอบธรรมในการขึ้นเป็นกษัตริย์ โดยการสร้างให้ผู้นำชุมชนซึ่งต่อมาได้เป็นกษัตริย์ และมีชื่อว่า พระยาสมมตราชากษัตริราช เป็นผู้ที่มีบทบาทในการสร้างความเป็นธรรมและความสงบสุขขึ้นในสังคม โดยการเป็นผู้มีบทบาทในการตัดสินความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม อีกทั้งเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการ มีรูปโฉมงดงาม และมีจิตใจอันเป็นกุศลปกครองด้วยทศพิศราชธรรมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งอธิบายว่าพระยาสมมตราชากษัตริราชผู้นี้ เป็นต้นตระกูลของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในแถบนี้ด้วย เนื่องจากพระยาสมมตราชากษัตริราช มีบุตรและธิดาจำนวนมาก และบรรดาบุตรธิดาได้กระจายตัวกันไปอยู่ใน

ทิศต่าง ๆ ทั้ง 8 ทิศ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นคนกลุ่มอื่น ๆ เช่น คนจีน คนลื้อ คนพม่า คนขวน คนลาว คนฮ้อ คนเขมร เป็นต้น

ภาพที่ 4.1. เอกสารธรรมพื้นเมืองเรื่อง ปู้สักกัณฐีย่าสักกัณฐิไส ของพ่อหนานอ้าย บ้านหนองหล้า

ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญของชาวไทยจีนมีความเชื่อมโยงหรือเกี่ยวข้องกับคติการสร้างโลกและจักรวาลที่ปรากฏอยู่ในตำนานเรื่องปู้สักกัณฐีย่าสักกัณฐิไสของชาวไทยจีนอย่างไร?

ความเชื่อเรื่องขวัญมีความเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อในตำนานการสร้างโลกและจักรวาลของชาวไทยจีน เรื่อง ปู้สักกัณฐีย่าสักกัณฐิไส หรือ ตำนานปู้นางย่านาง ซึ่งปรากฏอยู่ใน *หมาดหากวัน* หรือคำเรียกขวัญของชาวไทยจีน ที่มีการกล่าวอ้างถึงปู้สักกัณฐิและย่าสักกัณฐิที่ชาวไทยจีนเชื่อว่าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง และเชื่อว่าปู้สักกัณฐิและย่าสักกัณฐิเป็นผู้ที่มีพลังกำลังและอำนาจเหนือธรรมชาติและสรรพสิ่งทั้งปวงในโลก โดยเนื้อหาในหมาดหากวันได้กล่าวพรรณนาและขอร้องให้ปู้สักกัณฐิและย่าสักกัณฐิออกเดินทางตามหาขวัญให้เจ้าของขวัญ และให้ปู้สักกัณฐิและย่า

ลักกั๊งไสนำพาขวัญกลับคืนมาสู่ร่างเจ้าของขวัญ และหากว่าขวัญได้ไปตกอยู่ในที่ซึ่งมีภัยอันตราย หรือไปติดอยู่ในที่ซึ่งมีความยากลำบาก เช่น ในเถื่อน (เถื่อน หมายถึง ป่า) ในห้วย ในแม่น้ำ ชาวไทเงินก็จะกล่าวขอร้องให้ปู่สักกั๊งสี่และย่าสักกั๊งสี่ให้ออกไปช่วยตามหาขวัญและเอาขวัญกลับคืนมาสู่ร่างของเจ้าของขวัญ หรือหากมีสิ่งชั่วร้าย เช่น ผี สาง จับเอาดวงขวัญไว้ ไม่ให้กลับเข้ามาสู่ร่างเจ้าของขวัญ ชาวไทเงินจะขอร้องให้ปู่สักกั๊งสี่และย่าสักกั๊งสี่ไปต่อสู้กับสิ่งชั่วร้ายเหล่านั้น เพื่อเอาดวงขวัญกลับคืนมาให้กับเจ้าของขวัญ หรือหากขวัญไปติดอยู่ในเมืองนากหรือเมืองสวรรค์ ก็ให้ปุนางย่านางไปเจรจากับนากและเหล่าเทวดาเพื่อขอดวงขวัญคืนมา ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงกลวิธีในการติดตามเอาขวัญกลับคืนมา ซึ่งในบางครั้งอาจต้องใช้การต่อสู้ แต่ในบางครั้งอาจต้องใช้การต่อรอง ดังปรากฏอยู่ใน **หมาดหากวันหลวง** หรือ **หมาดหากวันปุนางย่านาง** ที่ใช้ในพิธีหาขวัญหลวงของชาวไทเงิน ซึ่งผู้วิจัยได้ตัดตอนมาในบางช่วงที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่อง ปุนางย่านาง ดังนี้

“....อันเปนปุนางย่านางไปพรากวัน ลูกหลานตุ๋นผู้ชื่อว่า (ชื่อผู้มาหากวัน) บัดนี้เข้าว่าวันหนีไปอยู่ที่ไม้ตายจีตีตายใหม่ ไปอยู่ที่เกล้าไม้ใหญ่แลเลื้อบ้านแลเลื้อเมือง ก่หื้อได้แท้ แม่นว่าวันหากหนีไป หากหนีไปอยู่ที่พื้นดินแก่น แทนดินเหลืองก่ดี แม่นว่าไปอยู่น้ำด้วยปู ไปอยู่รูด้วยเงือกก่ดี ก่หื้อปุนางย่านางเจ้าเอาเสียมเถียนตีเอาซีเถียนกล้า เอากำเถียนผาย ทั้งขอบายราไปขุดกัน ได้แล้วล่นคืนมา แม่นว่าวันหากหนีไปอยู่เถื่อนถ้ำ ย่านน้ำแลวังปากดี ปุนางย่านางเจ้า จุ่งเอาหิงแหเราไปทอดได้แล้วผูกเอามา บ่อันก่เข้าว่าวันหากไปเข้าท้องพื้น ไปอยู่หอเรือนหลาย ปุนางย่านางเจ้าจุ่งเอาเถียวผายเราไปเกี่ยว ได้แล้วเชยวนามา มาอยู่เรือนราสุกต่อถ้ำ ร้อยขวบเข้าเปนดี บ่ก่เข้าว่าวันหนีไปอยู่ที่ผีร้ายแลผีขาด เขามีอำนาจแลมาเย็ดหื้อ ไซ้หื้อเจ็บในตน ปุนางย่านางเจ้าจุ่งเอาคนสี่กเรา หลวงหลายไปคุบ ได้แล้วหุบเอามา แม่นว่าวันหากหนีไปอยู่เถื่อนอยู่ฟ้า ก่หื้อเจ้าไปจาเล่าบวรานเจ้าต่อ อย่าหื้อได้ย้อหื้อเผือดเมืองคน เทียดว่าคนสี่กเรามีหลวงหลายบ่ไซ้บ่ย้อตคแต่งถ้อยล้านหนึ่ง ปายแสน ขุนเถนแก้วแคนวางมาหื้อบ่อย่า บัดนี้ผู้ซำก่กองว่าไครู้ข่าวว่าวันมา อยู่ทุกวันทุกยามแลเนอ ปุนางเหยย่านางเหย ไปรู้รีบไปรู้เรียว เจ้าเทียวไปอย่าคว้าย เจ้าช่างแอ้วผายหากวัน เจ้าไปหันกวันไหนแล้วเอามาหื้อได้ อย่าหื้ออคคหรง ย่านางกินจ้างตุ๋นแล้ว อย่าหื้อกว่าเสตาย ปุนางย่านางเจ้า ไปหันกวันไหนไปบ่วางอย่าหื้อได้ว่าเจ้า เทำรู้ผ่าเข้าเอามา เทียดอาญาพระเจ้า ตนผาบล่วกทั้งสามหากตั้งไว้ย หื้อได้มายามตียามค้ำด หื้อได้หายพาดชิไซ้ ในตนผู้ไซ้นี้เทอะ ไปเทอะเนอปุนางเหยย่านางเหย....”

หมาดหากวัน หรือคำเรียกขวัญบพนี้ ผู้วิจัยได้คัดลอกมาจาก พับผูกภาษาไทยจีน (พับผูก หรือพับสา หมายถึง เอกสารที่ทำจากกระดาษสา) ซึ่งเป็นของ พ่อหนานบุญ อายุ 49 ปี พ่อหนานบุญเป็นมัททายก บ้านป่าขาม ต.ป่าขาม อีงกาตพัว เมืองเชียงตุง และที่หน้าปกของพับผูกฉบับนี้จารึกไว้ว่า “หากวันปู่ยาย่านาง จุลศักราชได้ 1320 ตัว เดือน 8” สามารถถอดความได้ว่า “หากวันปู่ยาย่านาง จุลศักราช 1320 (พ.ศ. 2501) เดือน มิถุนายน” (เดือน 8 ของชาวไทจีน ตรงกับเดือน มิถุนายน) และผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือในการถอดความและสรุปความจากภาษาไทยจีนเป็นภาษาไทยจาก คุณศรัณ สุวรรณโชติ โดยเนื้อหาในคำเรียกขวัญฉบับเต็มของพับผูกเล่มนี้ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วง สามารถสรุปความได้ ดังนี้

ช่วงที่ 1 เป็นการกล่าวเน้นย้ำถึงความเหมาะสมแก่การประกอบพิธีกรรมในวันนั้น ๆ โดยได้อ้างถึงเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ เช่น พระยาจะแรกเริ่มนั่งบัลลังค์ (แทนแก้ว) ว่าราชการ (นำเสนา) ก็ถือฤกษ์ดีวันนี้ ลูกพระยามังราย (มังลาย) จะแรกนอนอยู่ ก็ถือฤกษ์ดีวันนี้ เป็นต้น ซึ่งเป็นการเปรียบเปรยให้เกิดความชอบธรรมและเป็นสิริมงคลต่อผู้ประกอบพิธีกรรม เช่น

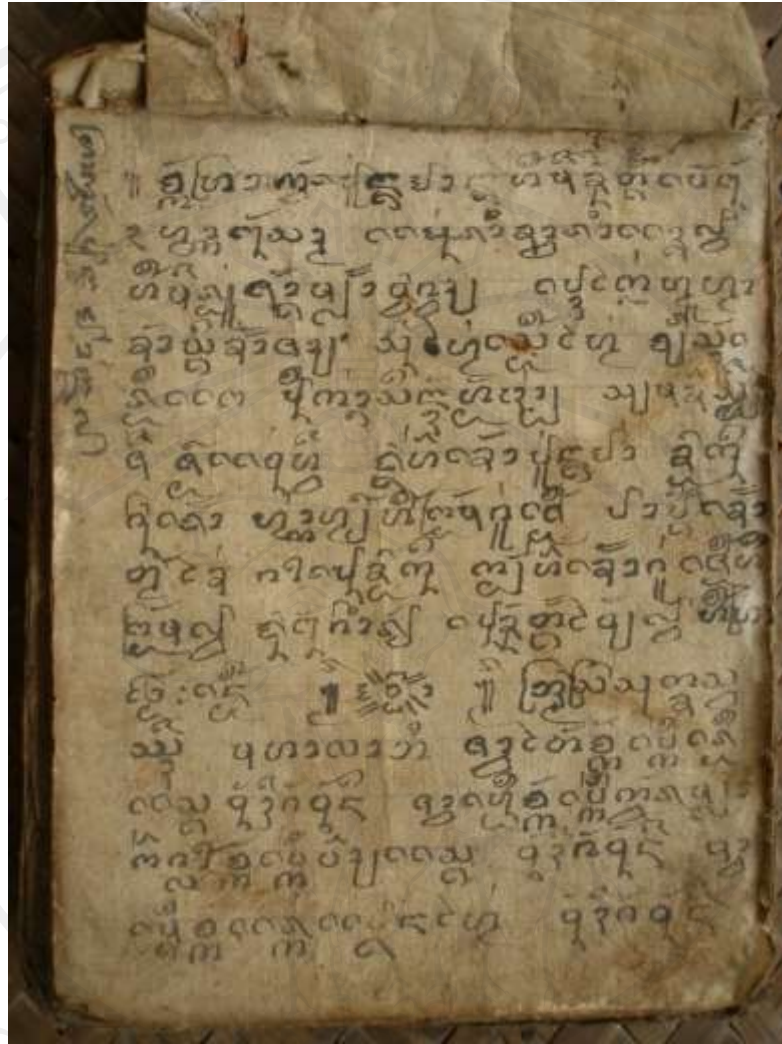
“.....ชาวไทจักเบิกเรือแสง วันดีกวันนี้ ชาวเหนือจักเบิกกวันมาละผู้คล้าจักเบิกบายแสง วันดีกวันนี้ ชาวเมืองจักแรกแบ่งนาใหม่ วันดีกวันนี้ ลูกเหล็กได้เบิกบายศรีกวัน วันดีกวันนี้ มหาสฐิได้เบิกบายเล้มงนเล้มคำ วันดีกวันนี้ พระยาจักนำเสนาใหม่ นั่งแทนแก้วใหญ่สมบัติ วันดีกวันนี้ ลูกพระยามังลายจักแรกนอนอยู่ วันดีกวันนี้ ปู่ย่าจักใส่ชื่อลูกหลานที่อยู่ออยู่ดี วันดีกวันนี้ ลูกราชสิอยู่ถ้าหากำจักแรกออกถ่า วันดีกวันนี้ พี่น้องเบิกบายหือม่วนรจนกวัน วันดีกวันนี้ พระจันจักหือโซกลาพ วันดีกวันนี้ เทวดารักษาโลก แก้าล้านแก้วแสน โทดจักมาช่วย วันดีกวันนี้ ลาหัวพาเชก ลงส่วยงนส่วยคำ วันดีกวันนี้ จักใส่ชื่อสังฆราชา สามิเข้าอยู่วัดใหม่ ฐูธาใหญ่ได้เปนคู วันดีกวันนี้ ไปส้ายไก่อล ได้จักชูลบแม่เหม้น วันดีกวันนี้ ไปแอ่วนหลันฐู ได้ผัวแก้วเมแก้วกอดกับอก วันดีกวันนี้ จักรู้ได้ของแพงพระยานาค วันดีกวันนี้ พระยาโพธิราด แรกกินสังขานปีลใหม่ วันดีกวันนี้ พระมหาเถรใหญ่แรกเอาลานมาใส่ธาพระเจ้า วันดีกวันนี้ ก้อนเส้ากยามังลายกายเกิดเปนคำวันดีกวันนี้ เทวดานำเอานางแก้วอุดรชู มาเปนคู่โชคกสฐิวันดีกวันนี้ ชาตีสฐิขึ้นเรือนใหม่ลวดได้คอยงนคอยคำใหญ่เปนมหาสฐิวันดีกวันนี้ วันนีเปนวันตีสรีโสภาว มังคละอันอิ่ง.....”

ช่วงที่ 2 ได้กล่าวถึงปุ่นางย่านาง ในฐานะผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอิทธิฤทธิ์อันเป็นที่เคารพสักการะและที่พึ่งพิงทางใจ จากถ้อยความของบทหาวันที่ปรากฏ ได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทเงินเมืองเชียงตุงกับปุ่นางย่านาง ซึ่งเป็นไปในรูปแบบที่ใกล้ชิดสนิทสนมเหมือนเครือญาติ และมีการไหว้วานให้ช่วยตามหาวันที่ย้ายไป โดยได้จัดเตรียมสัมภาระข้าวของเครื่องใช้ เครื่องประดับ อุปกรณ์อาวุธและสัตว์พาหนะอย่างพร้อมเพรียง ดังตัวอย่างเนื้อความในมหาดหาวันหลวง ดังนี้

“.....ข้าจึงจักจากกับด้วย ปุ่นางย่านางเจ้าทั้งสอง อันเป็นผู้เฒ่า ผู้มีอายุยืน ได้เช่นกันกับ แม่นจกนับอายุเข้าได้ย 3 สองไข แม่นว่าจกหื้อเจ้าเที่ยวทางไกล ไปวันหนึ่งก็ได้ล้าน โยด แม่นว่าจกประโยคหื้อเจ้าขึ้นชั้นฟ้าก่อรดดาวดิงสา แม่นว่าจกหื้อเจ้าลงน้ำมหาสมุทรสาคอน ก่รอดคุณนาคน้ำควงได้ เจ้านี้เป็นผู้แก้วน ใช้ราชาธานี เจ้าช่างสืบไมตรีตคต่างท้าว ทุกชูด้าวแดนไก บัดนี้เก็งใจดูข้ามี จึงจักมารอดทิงสองเชื้อเจ้า พ่ออย่าละลูกหลานดูข้า ผู้ชื่อว่า (ชื่อผู้มาหาวัน) บัดนี้เข้าว่าวันหนี จึงจักมีเครื่องภักทาบ่าไข ก้วยลูกใหญ่แลข้าวคำขาว ของคุณพาวเยื้องถ้วน พร้อมทุกสิ่งนาๆ เครื่องภักทาบามากเหมียง ทุกสิ่งเสียงเคื่องก้อมหฺรากวัน มีทั้งผืนเจียนแลเสื้อสิ้น ก้อมคูยงชาย มีทั้งสัดคันรี้รมกว้าง มีทั้งมีวาวไล่แขนแหวนไล่ก้อย ส้อยถ้งวานคำ มีหลายหลากข้างมล้ำมากว้วควาย มีทั้งข้ายิงชายเปนคู่ มีเคื่องก้อมเพื่อนหมู่เสียมเช้า ของเรามีบไว้ มีทั้งสสิสเบือร้อยปาน ซชานเบือร้อยปลอะ มีทั้งคำพอร้อย นบไซ่น้อยพอพัน จึงจักมารอดทิงสองเชื้อเจ้า อันเป็นปุ่นางย่านาง ไปหฺรากวัน ลูกหลานดูข้าผู้ชื่อว่า (ชื่อผู้มาหาวัน).....”

ช่วงที่ 3 กล่าวถึงการขอให้ปุ่นางย่านางเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ เพื่อตามหาวัน ซึ่งล้วนเป็นที่มีความยากลำบากห่างไกลและเป็นพื้นที่พิเศษเกินกว่ามนุษย์จะติดตามได้ เช่น บนสวรรค์ชั้นฟ้า เมืองพญานาค เป็นต้น และในตอนนี้มีถ้อยความที่ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่แตกต่างระหว่างปุ่นางย่านางที่เป็นเทพประจำถิ่นของชนชาติไทเงินกับเทพต่างเผ่าพันธุ์ เช่น พระอิสวร (ท้าวไอสวน) พระพรหม (ท้าวพรหม) เป็นต้น โดยกล่าวว่า “เรือนพ่อแม่ผู้เฒ่านี้ดียิ่งกว่าสวรรค์ (ฟ้า) และพระอินทร์พระพรหม...” ในขณะที่เดียวกันก็ได้มีการปฏิเสธการนับถือเทพองค์ต่าง ๆ เหล่านี้ หากแต่กลับปรับปรุงผสานความเชื่ออย่างกลมกลืนและแยบยล ดังตัวอย่างเนื้อความที่ปรากฏในพับผูกของพ่อหนานบุญ บ้านป่าขาม ดังนี้

“.....บัดนี้เชื่อว่าวันหนีไปอยู่ที่ไม้ตายจีผีตายโหด ไปอยู่ที่เกล้าไม้ใหญ่แลเลื้อบ้านแลเลื้อเมือง ก่หื้อได้แท้ แม่นว่ากวันหากหนีไป หากหนีไปอยู่ที่พื้นดินแก่น แทนดินเหลืองกดี แม่นว่าไปอยู่น้ำ ค้วยปู ไปอยู่รูด้วยเงือกกดี ก่หื้อปุนางย่านางเจ้าเอาเสียมเถียนตีเอาซีเถียนกล้า เอากำเถียนผาย ทังขอ บายราไปชุกก่น ได้แล้วล่นคีนมา แม่นว่ากวันหากหนีไปอยู่เถื่อนถ้ำ ย่านน้ำแลวงป่ากดี ปุนางย่านาง เจ้า จุ่งเอาหิงแหเราไปทอด ได้แล้วผูกเอามา บ่อันก่เชื่อว่ากวันหากไปเข้าท้องเพิ่น ไปอยู่หอเรือน หลาย ปุนางย่านางเจ้าจุ่งเอาเคียวผายเราไปเกี่ยว ได้แล้วเชียวนำมา มาอยู่เรือนราสุกต่อถ้ำ ร้อยขวบ เข้าเปนตี บ่ก่เชื่อว่ากวันหนีไปอยู่ที่ผีร้ายแลผีขาด เขามีอำนาจแลมาเย็ดหื้อ ไข่หื้อเจบในตน ปุนาง ย่านางเจ้าจุ่งเอาคนลี้กเราหลวงหลายไปจับ ได้แล้วหุบเอามา แม่นว่ากวันหากหนีไปอยู่เถื่อนอยู่ฟ้า ก่หื้อเจ้าไปจาเล่าบัวรานเจ้าต่อ อย่าหื้อได้ย้อยต่อเผือกเมืองคน เขียวควาคคนลี้กเรามีหลวงหลายบ่ใช้น้อย ตกแต่งถ้อยล้านหนึ่งปายแสน ชุนแถนกั้วแถนวางมาหื้อบ่อย่า บัดนี้ดูข้าก่กองว่าไคร้รู้ข่าวว่ากวันมา อยู่ทุกวันทุกยามแลเนอ ปุนางเหยย่านางเหย ไปรู้รีบไปรู้เรียว เจ้าเทียวไปอย่าคว้าย เจ้าช่างแอ้วผาย หากวัน เจ้าไปหันกวัน ไหนแล้วเอามาหื้อได้ อย่าหื้อคาคหรั่ง ย่านางกินจ้างตุ้เข้าแล้ว อย่าหื้อกกว่า เสดาย ปุนางย่านางเจ้า ไปหันกวัน ไหนไผ่บ่วางอย่าหื้อได้ว่าเจ้า ทำรู้ผ่าเจ้าเอามา เขียวคอาญาพระเจ้า ตนผายล่วกทังสามหากตั้งไว้ หื้อได้มายามคียมาคัด หื้อได้หายพยาคธิไข ในตนผู้ไขนี้เทอะ ไป เทอะเนอปุนางเหยย่านางเหย ไปรู้รีบไปรู้เรียวเจ้าเทียวไปอย่าคว้าย หื้อไสช่างเจ้าไปบริบริบ หื้อถิบ ช้างเจ้าไปไวๆ หื้อไสเรือแพเจ้าไปเชียว เอาทังไม้เท้าข่มช่วยแรง สุขทังเกิบวินแสงรองกุ่น เอาทัง ลีวเถียนตีเอาทังซีเถียนกล้า เอาทังพริ้วเถียนผาย ย่านางจุ่งเอาไปก้อม เพินหรัยหิงแหเราทังเรือแพ เทียวไป กางย่านน้ำฟองใส ไปหันกวัน ไหนทวยหื้อได้ไร้หื้อจิด เอาทังฝักก่อนท่อนจัน กับทังแหวน ดันแลปิ่นเกล้า ทังเข้าด้อมลูกสุกอ่อนมันแดง เจ้าจุ่งไปสักไปแทงแสวงหรามมาหื้อได้ ทุกปลาไม้แก่ ชุมพู ทุกสรอกหูแลระแวกห้วย ทางหลวงเถื่อนถ้ำเมืองผี เจ้าจุ่งมีไมตรีสืบถ้อย เอาหลานน้อยค้อย คีนมา บ่อันก่กวันหากไปเกิดเปนเทวบุตรเทวดาคุดนาคน้ำ ย่านางเจ้าจุ่งเอาของฝากเร้านี้ไปหรา ทังวง สาแลเพื่อนเหล่น ค้อยขอเค้น เจ้เล่าโลมมา สมบัติรามีบไว้ แม่นว่าแพงค่าล้าน ก่หื้อเจ้าได้แถมแหวน แม่นว่าแพงค่าแสนก่หื้อเจ้าได้แถมอีกชิ้น แม่นว่าแพงค่าต้อ ก่หื้อเจ้าได้ไถ่เอามา สมบัติรามีบไว้ อย่าหื้อเจ้าได้กว่าเสตาย ย่านางจุ่งไปขงขวยหรามมาหื้อได้ ค้อยเจ้เล่าโลมมาเทอะ ย่านางเหย ไปเชียว เทอะย่านางเหยไสช่างเจ้าไปบริบริบ ถิบช้างเจ้าไปไวๆ เทอะ ปุนางเหยย่านางเหย ไว ๆ.....”

ภาพที่ 4.2 คำเรียกขวัญหลวง หรือ คำเรียกขวัญปู่นางย่านาง ในพับผูกของพ่อหนานบุญ บ้านป่าขาม

นอกจากหมาดหากวันที่ได้มาจากพับผูกของ พ่อหนานบุญ บ้านป่าขาม ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ผู้วิจัยยังได้พบพับผูกของ พ่อหนานมหาดาน อายุ 71 ปี อยู่ที่ บ้านจีนน้อย เขต 4 เวียงเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือในการอ่านหมาดหากวันภาษาไทยเงินฉบับนี้จาก อ้ายหนานไต้เป็ง อายุ 32 ปี อยู่ที่ บ้านป่าขาม ต.ป่าขาม อังคภาควัว เมืองเชียงใหม่ และได้รับความช่วยเหลือในการถอดความจากภาษาไทยเป็นภาษาไทยจาก คุณศรีณ สุวรรณโชติ และที่หน้าปกของพับผูกฉบับนี้ได้จารึกไว้ว่า

“พระมหากษัตริย์ วัดเชียงจันทร์ แด่มพิบูลย์เมื่อ ปีกาบสี่ จุลศักราชได้ 1326 ตัว เดือน 7 แรม 3 ค่ำ ฟุ้งแด่ม้าแล เปนของพระมหากษัตริย์ บัญชาสุโต จันทราม ตุงคบุรี นครเชียงตุง หมายหาวันปู นางย่านาง”

สามารถถอดความได้ว่า “พระมหากษัตริย์ วัดเชียงจันทร์ ได้เขียนคำรำนี้อีก ปีกาบสี่ จุลศักราช 1326 (พ.ศ. 2507) เดือน 7 (เดือน พฤษภาคม) แรม 3 ค่ำ จึงเริ่มเขียน เป็นของพระมหากษัตริย์ บัญชาสุโต จันทราม ตุงคบุรี นครเชียงตุง หมายหาวันปู นางย่านาง”

พิบูลย์ของพ่อหนานมหากษัตริย์ สามารถเทียบเคียง ได้กับฉบับของพ่อหนานบุญ หากแต่มี เนื้อความในตอนต้นที่แตกต่างออกไป และมีเนื้อหาที่กล่าวพรรณนาถึงปู่สกกั้งสี่และย่าสกกั้งสี่ หรือปูนางย่านางให้ช่วยออกตามหาขวัญ และนำพาดวงขวัญให้กลับคืนสู่ร่างเจ้าของขวัญที่กำลัง เจ็บป่วย สามารถแบ่งเนื้อหาในหมายหาวันปู ได้เป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 เป็นการรำพึงถึงก่อนเส้าเตาไฟและหม้อหนึ่ง ประหนึ่งเป็นสิ่งที่มีความวิญญาน จากนั้น ได้เอ่ยถึงความเป็นสิริมงคลในการประกอบพิธีหาควันและพรรณนาถึงการจัดเตรียมเครื่องประกอบ พิธีหาควัน เพื่อให้ปูนางย่านางใช้ในการไปตามหาควัน ดังนี้

“....โอม โภวิสุตตะ โม คราก่อนเส้าแก้ว แสวในวันฟูกเช้า ไฟจักเอาไฟมาดังทางกวางมิ่งนั้นชา, ตูวังบะติ คราก่อนหม้อหนึ่ง แสวในวันฟูกเช้าไฟจักเอามิ่งขึ้นตั้งเหนือก่อนเส้าแก้วมะลังกานนั้นชา คราก่อน หม้อหนึ่งวันนี้เป็นวันอันประเสียดแท้ดีหลี ก้าวคือว่าเปนปี ก่าไก่อีกสี่ เบนวันวัน ไชคิใหม่หมา ริกฟ้าเกิดกับตน เบนวันมุงคนประเสียดจึงจักหื้อปูนางย่านางไปเอาแก้วลูกหลานมาหื้อได้ กูก่มาแต่ง ไวยังเรือแลแพหลายต่อ มีทั้งน้ำวน่างห่ายแห มีทั้งจิบจำแลหิงซอน มีทั้งเส้ากับคิม มีทั้งไม้เท้าแลเกิบ ตีน มีทั้งหินเหล็กไฟเถียนน้อยมีทั้งมีดน้อยแลมีดเหลา มีทั้งจอกแลเซา มีทั้งเสียมแลขอ มีทั้งฟ้าแลก วาน มีทั้งสิ่วแลขี้เถียนกล้า จึงจักหื้อปูนางย่านางไปหาควันลูกหลานมาหื้อได้....”

ช่วงที่ 2 เป็นการพรรณนาถึงกวันทีไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ แล้วขอให้ปูนางย่านางออกตามหาควัน นั้นกลับมาสู่เจ้าของกวัน โดยใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ได้จัดเตรียมไว้ให้ ดังนี้

“.....หลอนว่ากวันพายเข้าอยู่จิมหลงผาก่อนหนา อยู่จิมผาก่อนใหญ่ จึงจักหื้อปูนางย่านางเอา ค้อนขอเรานี้ไปช้อนเอาค้อนเรานี้ไปตี หลอนว่ากวันเข้าอยู่ในท้องคนแลผีเสื้อป่า หื้อปูนางย่านาง เอาไม้ค้อนผ่าเอาค้อน หนอนว่ากวันพายเข้าอยู่ในเหล็กในจีน หื้อปูนางย่านางเอาสำเรานี้ไปกุมเอา

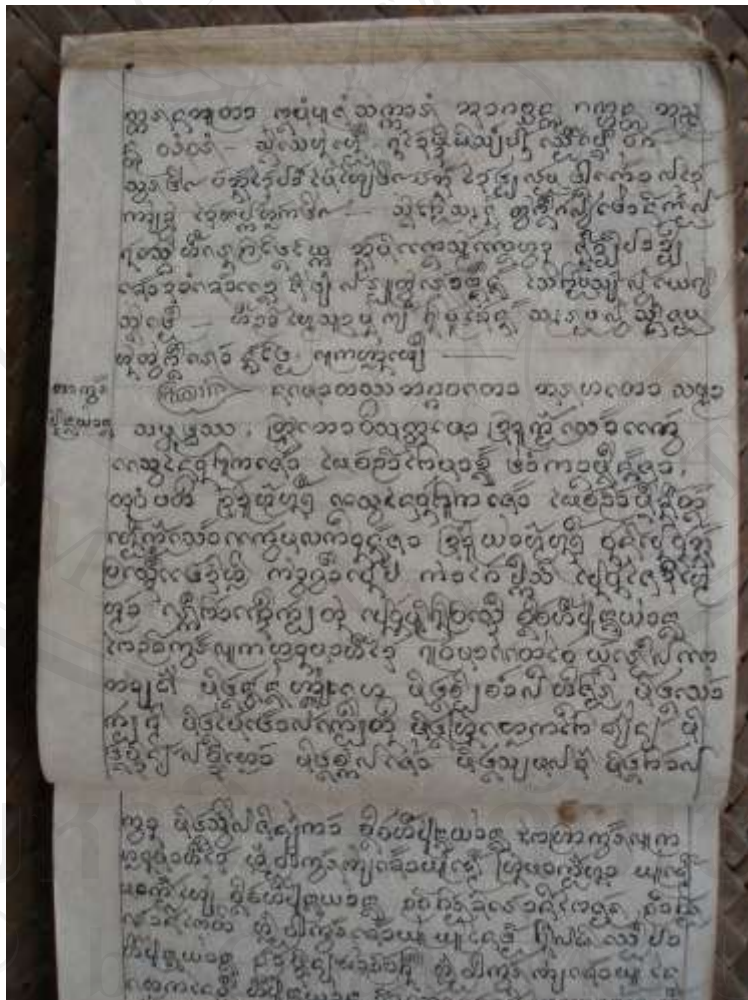
หื้อใหม่ได้แล้วผู้กวันมา หลอนว่ากวันพายเข้าอยู่ในกองไม้ใหญ่ ก่หื้อปุนางย่านางเอาลิ้นไปต้อง แลกวานบก หลอนว่ากวันตคน้ำ หื้อย่านางได้ลงม หลอนว่ากวันตคตมหื้อย่านางได้ลงพื้น หลอน ว่ากวันเข้าคาบ หื้อย่านางเอาคีมน้อยคียบหลากเอามา หลอนว่ากวันเข้าอยู่ในจิมหินจิมผา หื้อย่านาง จกเอามาหื้อได้ หื้อค้อยเซาะค้อยไซ้ เอาไม้เท้าวัดแวงแวงๆ ขับหระ คันยนิอดหอดอ่อน หื้อย่านาง ได้ยั้งแล้ว ค้อยเลื่อยได้ไต่ตามรอย หื้อเทียมร้อยกวันไป กูที่กูแห่ง รุ่งเซาะกูเส้นหญ้าแลไปไม้ หื้อ ค้อยเซาะค้อยไซ้ หื้อไคว้เขศชุมพู หื้อแอ้วหระคุดมคุดหื้อไกวรอดฟ้อม ไนแห่งห้อง เหนือดิน หื้อ ค้อยแสวงสอด คินไปมาหลายรอบหลายที หื้อได้ไคว้ที่รอมห่าวเสื่อเทียวหื้อไปหระที่ป่าใหญ่ดง เขียว ที่ป่าใหญ่ผีเทียวต้องเต้า หื้อไปหระที่หว่างคอยหลวงสูงเส้า หื้อไปหระที่ป่าใหญ่ดงเอน ช้าหื้อ ไปหระคุดมคุดน้ำ อันไหลตคกที่ห้วยชุมยว หื้อไปหระที่ป่าตจอก.....”

ช่วงที่ 3 เป็นการเชื่อมต่อบุคคลกวันที่มีความใกล้เคียงกับฉบับของพ่อหนานบุญ แต่มีถ้อยคำ ที่แตกต่างคลาดเคลื่อนกันไปเพียงเล็กน้อย ซึ่งเมื่อจบหนึ่งรอบจะทำการจับโกลกข้าวเปลือกเพื่อ เสี่ยงทายว่ากวันกลับมาแล้วหรือยัง หากกวันยังไม่กลับมา ก็ให้เริ่มกล่าวคำเรียกกวันใหม่ทั้งหมด แล้วจับโกลกข้าวเปลือกอีกครั้ง ทำเช่นนี้จนกว่ากวันจะกลับมา เมื่อกวันมาแล้ว จึงสวดบทภาษา บาลี แล้วทำการมัดมือตือกวัน ดังนี้

“.....วันนี้แท้ดีหลี สรีสุขขสวัสดิ มหาลาโก ชาวไตจักเบิกบายแสงก่ในวันนี้ ชาวแห่งจักแรก แพงนาใหม่ วันดีกวันนี้ มหาเถียนเจ้าแลกเอาลานใส่ซ่าใหม่หั่วที วันดีกวันนี้ ก้อนเส้าพระยามังลาย กายเกิดปนคำ ก่วันนี้ กูลาล่าจักมาหื้อชอกลาบวันดีกวันนี้ จักได้บวนพอกของแพงวันดีกวันนี้ ลังมราชสามิใหญ่รัฐัมม์ใหญ่เปนกู วันดีกวันนี้ ไปส้ายโก ได้จุกชรูปแม่เหม็น เต็นได้สามยาม ได้กิน เมืองกวันนี้ ไปแอ้วหลันชู ได้ฝัวแก้วเมแก้วกอดกบอ กวันดีกวันนี้ จกดูได้ของแพงนาคราควันดีก วันนี้ พระยาโพธิราดแรกกินสังขานปีใหม่วันดีกวันนี้ วันนีก่เปนวันดีอันยิ่งข้าจาวกบด้วย ปุนาง ย่านางอันเปนผู้เฒ่า อายุเจ้าว่าได้อสงไข แม้นจักหื้อเจ้าเทียวทางไป วันหนึ่งก่ได้ล้านโยด แม้นจัก ประโยคหื้อเจ้าขึ้นฟ้า ก่รอดดาวติงสา แม้นจักหื้อเจ้าทิ้งสองลงสู่น้ำสมุดทสาคอน ก่รอดคุดนาค นาง ทวงได้ เหตุว่าเจ้าเปนผู้แก้วน ไร่ราชธานี เจ้าช่างสืบไมตรีตคต่างท้าว ทุกค่านค้ำแดนไก บัดนี้มา เคืองใจดูข้า พ่ออย่าละลูกหลาน ผู้ชื่อว่า (ชื่อผู้มาหากวัน) เย้าว่ากวันหนีไปจึงจักเร่งเครื่องรังราปาไซ้ มีทิงก้วยลูกใหญ่แลเข้าคำขาว ของคูปาวหมากเหมียง ทุกสิ่งเสียงเคืองภ้อมหากวัน มีทิงเสื่อสิ้นผ้าคู่

ยิงชายผืนหลาก ช้างมล้มมากวัวควาย ช้างยิงชายเปนคู่ มีทั้งเครื่องก้อม ทุกหมู่เสียมเช้า มีทั้งเรือแพ หิง
แหเอาไปทอด สีนาคแลหน้าไม้ไล่ปืนยาว ลิวชีดาวไม้แก่น เรามีทุกเยื้องหลายอัน.....”

“.....วันนียามนี้ เปนวันดี โยริยาด หื้อหายภยาดร้ายในคนผู้ใช้นี้เทอะ ไปทอะย่านางเหย ไส
ช้างเจ้าไปบริบๆ ถีบช้างเจ้าแล่นไวไว ไปชูดเขียวพันพอก มาบอกตุข้าพี่น้องกัไครู้อยู่ทุกยามแลเนอ
ย่านางเหย ไปทอะไปบริบริบไปไวไว ไปเขียวทอะแล่นไวไวทอะ ย่านางเหย ๑ สูดรอบหนึ่งเกบ
สลาทเทื่อ ๑ คั่นว่าได้คู้หาคู่บุงจิ่งว่าวันมาแล้ว คั่นบได้คู้หาคู่บุงว่าวันบ่มาเทื่อ หื้อสูดตั้งเค้า
แล้งทอะ ๑ คั่นว่าวันมาแล้วหื้อสูดอันนี้หลบว่า (คำบาลี) ๑ ต่อคำมัดมือตีอกวัน ๑”

ภาพที่ 4.3. คำเรียกขวัญป้อนางย่านาง จากปากพูดของพ่อหนานมหาทาน บ้านจีนน้อย เมืองเชียงตุง

จากการถอดความเอกสารภาษาไทยที่ได้จากพับผูกของ พ่อหนานบุญ บ้านป่าขาม และพ่อหนานมหาตาน บ้านจีนน้อย เมืองเชียงตุง ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับพิธีทำขวัญและบทเรียกขวัญของชาวไทเงินที่เรียกว่า *หมาดหากวัน* และได้มีการกล่าวถึง *ปู่สักกั้งสี่ย้าสักกั้งใส* หรือ *ปุ่นางย่านาง* ให้ช่วยออกตามหาขวัญให้กับเจ้าของขวัญนั้น ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงความเชื่อเรื่องขวัญกับตำนานปู่สักกั้งสี่ย้าสักกั้งใสหรือตำนานปุ่นางย่านาง ซึ่งเป็นตำนานในการสร้างโลกและจักรวาลในมโนทัศน์ของชาวไทเงินได้ว่า ชาวไทเงินเชื่อว่าปู่สักกั้งสี่ย้าสักกั้งใสเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งทุกอย่างภายในโลก ทั้งแผ่นดิน พืช ต้นไม้ สิ่งมีชีวิตทุกชนิด ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ มนุษย์ทุกเผ่าพันธุ์ รวมถึงชาวไทเงินและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อยู่ในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย ดังนั้น ในมโนทัศน์ของชาวไทเงิน ปู่สักกั้งสี่และย่าสักกั้งใส จึงเสมือนเป็นต้นกำเนิดของโลก หรือที่ชาวไทเงินเรียกว่า *เป็นเก้าของโลก* (เก้า ในภาษาไทยแปลว่า ต้นกำเนิด) เปรียบเสมือนผู้ให้กำเนิดชีวิตแก่มนุษย์ทั้งปวง รวมถึงชาวไทเงิน อีกทั้งเป็นผู้มีพลังกำลังและมีอำนาจเหนือสรรพสิ่งทั้งปวงในโลก ดังนั้น เมื่อชาวไทเงินเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งเชื่อว่าเป็นเพราะขวัญได้ออกจากร่างกายของเจ้าของขวัญและไปติดอยู่ในสถานที่อื่น และเป็นสถานที่ซึ่งมีภัยอันตราย มนุษย์ธรรมดาไม่สามารถเข้าไปติดตามเอาดวงขวัญกลับคืนมาได้ และเนื่องจากขวัญเป็นสิ่งที่ไม่เห็นตัว จึงเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์ ชาวไทเงินจึงต้องขอความช่วยเหลือจากปู่สักกั้งสี่และย่าสักกั้งใสให้ช่วยออกตามหาขวัญและติดตามเอาดวงขวัญกลับคืนมาให้แก่ชาวไทเงิน

ชาวไทเงินมีพิธีหาขวัญประเภทหนึ่ง ที่เรียกว่า *หากวันปุ่นางย่านาง* หรือ *หากวันก้อนเส้าเตาไฟ* หรือ *หากวันหลวง* ซึ่งทั้ง 3 ชื่อนี้ เป็นชื่อเรียกของการทำพิธีหาขวัญชนิดเดียวกัน เพียงแต่มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปและสามารถเรียกได้ทั้ง 3 แบบ

พิธีหากวันหลวง (หลวง แปลว่า ใหญ่) เป็นพิธีหาขวัญใหญ่ของชาวไทเงิน โดยชาวไทเงินจะแบ่งประเภทของพิธีหาขวัญออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ (1) หากวันน้อย (2) หากวันหลวง (รายละเอียดของพิธีหาขวัญทั้ง 2 แบบนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาไว้ในหัวข้อ 4.2 รูปแบบของพิธีกรรมหาขวัญในสังคมชาวไทเงิน)

พิธีหากวันหลวงของชาวไทเงิน จะกระทำเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยรุนแรงและอาการหนักจนถึงขั้นที่ผู้ป่วยอาจจะเสียชีวิตได้ จึงต้องมีการทำพิธีหากวันหลวง ซึ่งการทำพิธีหากวันหลวงจะใช้เวลาในการทำพิธีหากวัน 3 วัน ซึ่งมีเครื่องประกอบพิธีจำนวนมากและมีความยุ่งยากในการทำพิธี

อีกทั้งต้องให้ปุจารย์หรือพ่อหนานเป็นผู้ประกอบพิธีเท่านั้น คนในครอบครัวของเจ้าของขวัญไม่สามารถประกอบพิธีเองได้ ดังนั้น จึงเป็นพิธีหาขวัญที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

เหตุที่มีการเรียกพิธี *หากวันหลวง* ว่า *หากวันปุ่นางย่านาง* หรือ *หากวันก้อนเส้าเตาไฟ* นั้น เนื่องจากการ *หากวันหลวง* ถือเป็นพิธีการหาขวัญใหญ่เหนือพิธีการหาขวัญประเภทอื่น และเป็นพิธีที่มีการกล่าวถึง *ปุ่นางย่านาง* หรือ *ปู่สกกั้งสี่ย่าสกกั้งใส* ว่าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง รวมถึงสร้างมนุษย์และชาวไทยเงิน และได้มีการกล่าวขอร้องให้ปุ่นางย่านางออกตามหาขวัญและติดตามเอาดวงขวัญกลับคืนมาให้แก่เจ้าของขวัญที่กำลังป่วยหนักและใกล้จะเสียชีวิต อาการเจ็บป่วยในครั้งนี้ไม่มีใครสามารถช่วยได้นอกจากปุ่นางย่านาง ซึ่งเป็นผู้มีพลังอำนาจเหนือสรรพสิ่งทั้งปวงบนโลก ดังนั้น จึงเรียกพิธีหากวันหลวงได้อีกอย่างหนึ่งว่า *หากวันปุ่นางย่านาง* และเหตุที่มีการเรียกพิธี *หากวันหลวง* ว่า *หากวันก้อนเส้าเตาไฟ* นั้น เนื่องจากการประกอบพิธีจะต้องมีการทำพิธีหาขวัญให้ *ก้อนเส้าเตาไฟ* ของชาวไทยเงินด้วย (ก้อนเส้าเตาไฟ คือ เตาไฟที่ใช้ประกอบอาหาร โดยมีหินวางทำมุกกันอยู่ 3 ก้อน เพื่อให้วางพานะประกอบอาหารได้) เนื่องจากชาวไทยเงินเชื่อว่าก้อนเส้าและเตาไฟ มีขวัญประจำอยู่ เรียกว่า *กวันก้อนเส้าเตาไฟ* และการที่มีคนในบ้านเจ็บป่วยหนักก็เป็นเพราะขวัญของก้อนเส้าเตาไฟไม่อยู่ประจำที่ หรืออยู่ไม่ดี หรือไม่ได้รับการดูแลอย่างดี จึงส่งผลให้คนในบ้านเกิดการเจ็บป่วยได้ และเนื่องจากขวัญก้อนเส้าเตาไฟถือเป็นขวัญใหญ่ที่มีความสำคัญอย่างมาก เมื่อขวัญก้อนเส้าเตาไฟไม่อยู่ หรืออยู่ไม่ดี จึงทำให้คนในบ้านเกิดการเจ็บป่วยหนักและรุนแรงได้ ดังนั้น เมื่อทำพิธีหากวันหลวง หรือหากวันก้อนเส้าเตาไฟ จึงต้องมีการเรียกขวัญให้ก้อนเส้าและเตาไฟด้วย และในระหว่างการประกอบพิธีหากวันหลวง ปุจารย์ที่เป็นผู้ประกอบพิธีจะทำการกล่าว *หมาดหากวันหลวง* เพื่อขอร้องให้ปุ่นางย่านางออกตามหาขวัญและติดตามเอาดวงขวัญกลับคืนมาให้แก่เจ้าของขวัญที่กำลังป่วยหนักด้วย

จากการถอดความ *หมาดหากวันหลวง* หรือ *หากวันปุ่นางย่านาง* ของพ่อหนานบุญ บ้านป่าขาม และพ่อหนานมหาดาน บ้านจีนน้อย ผู้วิจัยได้สรุปลักษณะของ “กวัน” ในมโนทัศน์ของชาวไทยเงิน และความสำคัญของความเชื่อเรื่องกวัน ที่เชื่อมโยงอยู่กับความเชื่อเรื่องปู่สกกั้งสี่ย่าสกกั้งใส ซึ่งเนื้อความในหมาดหากวันหลวง ได้ทำให้เห็นความเป็นรูปธรรมของกวันในความเชื่อของชาวไทยเงิน เมืองเชียงตุง ได้มากยิ่งขึ้น ดังนี้

(1) ชาวไทเงินให้ความสำคัญกับปูนางย่านางในฐานะโคตรวงศ์ที่ได้สืบเชื้อสายต่อกันมาเหมือนลูกหลานและเป็นที่พักพิงใจในยามที่ทุกข์ร้อนแสนสาหัส แต่การอัญเชิญปูนางย่านางนี้ ถือเป็นเรื่องใหญ่ต้องมีการเตรียมการเป็นอันมาก ไม่ใช่เรื่องที่จะเกิดขึ้นในเวลาปกติ

(2) ลักษณะของ “กวัน” มีความเป็นรูปธรรมหรือมีความชัดเจนมากขึ้นเมื่อพิจารณาจากคำเรียกหา กวัน กล่าวคือ

(2.1) กวัน เป็นสิ่งที่มีความอ่อนเยาว์ เพราะมักหนีเที่ยวเล่น ชี้สะดุ้งตกใจกลัว ขี้บ่นขี้ใจ

(2.2) กวัน มีพลังอำนาจเพียงเล็กน้อย เพราะมักถูกสิ่งที่มีอำนาจเหนือกว่ารังแกหรือแย่งชิงไป และแม้ว่ากวันจะมีพลังอำนาจเพียงเล็กน้อย แต่ก็สามารถทำให้เจ้าของกวันเกิดความทุกข์กายและไม่สบายใจได้หากกวันออกจากร่างเจ้าของไป ดังนั้น กวันจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อชีวิตและจิตใจในระบบความคิดดั้งเดิมของชาวไทเงิน

(2.3) กวัน เป็นบริวารของแต่ละคน เจ้าของกวันเปรียบเสมือนพ่อแม่ ส่วนกวันเปรียบดังลูกรัก

(2.4) กวัน มีความรู้สึกนึกคิดและมีชีวิตของตนเอง เพราะอาจหนีไปเป็นชู้กับบริวารของพระโอสวรร พระพรหม และอาจหนีไปเกิดในท้องคน สัตว์ ผีเสื้อบ้าน เสือป่า เสือเมือง รุกขเทวดา หรือไปเป็นเทวดาในแดนพญานาคได้ และหากกวันหนีหายไปหรือแตกฝูง จะเป็นเหตุให้เจ้าของกวันเจ็บป่วยไม่สบายกายและใจได้ ส่วน กวันเงิน กวันคำ ก็มักชอบเที่ยวเล่นและเจรจาตัดสินใจด้วยตนเองได้ด้วย

(2.5) โดยมากเข้าใจว่ากวันมีอยู่ 32 ประการ หรือ 32 ดวง แต่มักไม่ระบุชี้แจงว่า ประกอบไปด้วยกวันอะไรบ้าง แต่ได้รับการอธิบายว่า จุดที่อยู่ประจำของกวัน คือ บริเวณที่เส้นขนหรือผมวนมาบรรจบกันเป็นรูปก้นหอย ซึ่งตรงกับคำเรียกกวันควาย ที่ระบุตำแหน่งกวันอยู่ที่ หัว หน้าอก แขนง เป็นต้น ซึ่งบริเวณดังกล่าวมีลักษณะขนตามทีกล่าวมา และตรงกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พ่อหนานมหาตาน บ้านจีนน้อย ที่กล่าวว่า ชาวไทเงินมีความเชื่อว่าสัตว์ที่มีขนขดเป็นรูปก้นหอยเป็นสัตว์ที่มีกวัน แต่จะมีพิธีหากวันให้เฉพาะสัตว์ที่มีบุญคุณแก่มนุษย์เท่านั้น และในปัจจุบันคงเหลือแต่เพียง พิธีหากวันควาย เท่านั้น

(3) ใน หมายหากวัน ของชาวไทเงิน เมืองเชียงตุง นั้น ได้แฝงนัยยะสั่งสอนผู้คนเอาไว้ด้วยได้แก่

(3.1) สอนให้คนมีสติ ไม่ตกอยู่ในอาการผวาหรือซิมเศร้า เพราะในการหาวันหลวง ต้องมีการเตรียมอุปกรณ์และเครื่องประกอบพิธีให้ครบถ้วนสมบูรณ์ตามตำรา ทั้งนี้ เพื่อเป็นการรวบรวมสติก่อนที่จะมีการทำพิธีหาวัน

(3.2) บ่งบอกนัยของการเป็นผู้นำที่ดี โดยยกย่องให้ ปู่ nang ยานาง เป็นแบบอย่างที่ดี คือ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีปัญญาเฉลียวฉลาด คล่องแคล่วว่องไว กล้าหาญชาญชัย เก่งด้านการปกครองว่าราชการงานเมือง การเจรจาสืบไมตรี เก่งด้านการต่อรองแลกเปลี่ยน แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ยอมอ่อนข้อ เป็นผู้ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก รู้จักมิตร รู้จักศัตรู รู้จักเล่ห์เหลี่ยม เช่น การจะต่อสู้กับผีร้ายต้องใช้กลศึกที่มีมากมาย การจะเจรจากับเทพชั้นฟ้าต้องเจรจาด้วยไมตรีและต้องมีการเล่าความถึงความผูกพันที่มีร่วมกันมาในอดีต ส่วนพญานาคนั้นให้นับเป็นวงศาและเพื่อนเล่นกันมา การจะเจรจาเอาขวัญคืน ต้องมีของฝากและค้อยเจรจาล้ำโลมขอคืน และหากต้องเสียเงินเป็นค่าไถ่ขวัญคืนมาก็ไม่ต้องหวงเงินหวงคำเพราะเงินค่าที่เอาไปมีมาก แต่หากเงินค่าที่เอาไปมีไม่เพียงพอ ก็ให้ต่อรองแถมแหวนให้ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนบ่งบอกถึงวิสัยทัศน์ของชาวไทยเงินว่าต้องเป็นผู้มีไหวพริบปฏิภาณในการต่อสู้ การเจรจา การต่อรอง การค้า

(3.3) คำเรียกหาวัน มีส่วนที่ตอกย้ำความเป็นชาติกำเนิดของชนชาติไทย มีความเคารพให้ความสำคัญในหมู่เครือญาติ ผูกพันต่อดั้งตระกูลและเหล่าวงศา

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้พบข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่ได้จากการศึกษาและถอดความ **ธรรมเนียมเมือง เรื่อง ปู่ สัก กัง สี ย่า สัก กัง ไส** ของพ่อหนานฮ้าย บ้านหนองหล้า ตามตำนานการสร้างโลกของชาวไทยเงินนั้น ปู่ สัก กัง สี เกิดด้วย เตะ ธาตุไฟ และ ย่า สัก กัง ไส เกิดด้วย ปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของพิธีการหาขวัญของชาวไทยเงินที่ให้ความสำคัญกับการ **หาวันหลวง** หรือ **หาวันปู่ nang ยานาง** หรือ **หาวันก้อนเส้าเตาไฟ** ว่าเป็นการหาขวัญที่สำคัญที่สุด โดยต้องมีการขอให้ปู่ nang ยานางช่วยออกตามหาขวัญ และมีการกล่าวถึงก้อนเส้าและเตาไฟ ว่าทั้ง 2 อย่าง เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก อีกทั้งชาวไทยเงินยังมีความเชื่อว่าก้อนเส้าและเตาไฟเป็นสิ่งที่มิขวัญประจำอยู่ด้วย โดยผู้วิจัยสังเกตว่ามีความเชื่อมโยงระหว่าง ก้อนเส้า ซึ่งอาจเป็นตัวแทนของธาตุดิน และเตาไฟ ซึ่งอาจเป็นตัวแทนของธาตุไฟ ว่ามีความเชื่อมโยงระหว่างธาตุเกิดของปู่ สัก กัง สี ที่เกิดจากธาตุไฟและย่า สัก กัง ไส ที่เกิดจากธาตุดิน จึงอาจเป็นเหตุให้เรียกพิธีการหาวันหลวง ว่า **หาวันปู่ nang ยานาง** และ **หาวันก้อนเส้าเตาไฟ** ได้

ธรรมเนียมเมือง เรื่อง ปู่สักกั้งสี่ย่าสักกั้งใส ของพ่อหนานอ้าย บ้านหนองหล้า และ **พับผูกหมาด** **hawkวันหลวง** ของ พ่อหนานบุญ บ้านป่าขาม และพ่อหนานมหาตาน บ้านจีนน้อย เอกสารทั้ง 3 ชิ้นนี้ ได้กล่าวถึงตำนานปู่สักกั้งสี่ย่าสักกั้งใส ซึ่งเป็นตำนานการสร้างโลกและจักรวาลของชาวไทย และความสำคัญของความเชื่อเรื่องขวัญที่เชื่อมโยงอยู่กับความเชื่อในตำนานเรื่อง ปู่สักกั้งสี่ย่าสักกั้งใสหรือปู่นางย่านาง ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นนั้นพบว่า ผลการศึกษาที่ได้มีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับ **ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคม (Theories of Folklore)** ของ Bronsislaw Malinowski ซึ่ง ศิราพร ณ ถลาง ได้เขียนสรุปบทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาไว้ในหนังสือ “**ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานนิทานพื้นบ้าน**” โดยได้นำเสนอกรอบของบทบาทหน้าที่ของคติชนวิทยาไว้เป็น 3 ประการใหญ่ ๆ คือ (1) บทบาทคติชนในการอธิบายต้นกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม (2) บทบาทคติชนในการให้การศึกษา อบรมระเบียบสังคมและรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม (3) บทบาทคติชนในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม และจากผลการศึกษาที่ได้พบว่า ตำนานปู่สักกั้งสี่ย่าสักกั้งใส ได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์แบบในการอธิบายถึงต้นกำเนิดและอัตลักษณ์ของชาวไทยและพิธีกรรมของชาวไทย รวมทั้งได้อธิบายถึงต้นกำเนิดอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ต้นกำเนิดโลกและสรรพสิ่ง ต้นกำเนิดของความเชื่อและพิธีกรรม ต้นกำเนิดชาวไทยและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ต้นกำเนิดดวงศรัทธาและรูปแบบการปกครองแบบกษัตริย์ นอกจากนี้ เนื้อหาในหมาดhawkวันหลวง ยังแฝงไว้ด้วยข้อคิดและตัวอย่างในการเป็นคนที่มิปฏิบัติไหวพริบ โดยยกย่องให้ปู่นางย่านางที่ชาวไทยเชื่อว่าเป็นต้นวงศ์ของชาวไทย เป็นผู้ที่มีปฏิภาณและกล้าหาญชาญชัย รู้จักเล่ห์กล รู้จักการวางแผน รู้จักการเจรจาต่อรองและได้แฝงคำสอนที่สอนให้เป็นผู้มีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา จึงกล่าวได้ว่า หมาดhawkวันหลวง ได้ทำหน้าที่ในบทบาทของคติชนในการให้การศึกษาแก่สังคมชาวไทย ดังผลการศึกษาที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

4.2 รูปแบบของพิธีกรรมหาขวัญของชาวไทจีน

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัย ได้กล่าวถึงรูปแบบของพิธีหาขวัญของชาวไทจีน ซึ่งเป็นการบรรยายถึงรายละเอียดของการประกอบพิธีหาขวัญประเภทต่าง ๆ ขั้นตอนการประกอบพิธีหาขวัญและเครื่องประกอบพิธีที่ใช้ในพิธีหาขวัญ และในบางครั้งอาจพบว่าคำกล่าวเรียกขวัญหรือเครื่องประกอบพิธีที่ใช้ในการทำพิธีหาขวัญอาจมีความแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยในพับผูกของพ่อหนานแต่ละคน แต่โดยส่วนมากแล้วรายละเอียดการทำพิธีและเครื่องประกอบพิธีจะไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนัก ซึ่งผู้วิจัยสามารถรวบรวมข้อมูลเรื่องรูปแบบของพิธีหาขวัญประเภทต่าง ๆ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.2.1 พิธีหาขวัญน้อย หรือ พิธีหาขวัญน้อย

พิธีหาขวัญน้อย เป็นพิธีที่ใช้สำหรับเรียกขวัญให้คนที่เจ็บป่วยเล็กน้อย และใช้ในการทำพิธีหาขวัญให้ผิวหนุ่มเมียสาวในพิธีแต่งงาน พิธีหาขวัญให้ผู้สูงอายุในพิธีตั้งกรรมกลางเฮือน และพิธีหาขวัญให้แก่คนที่จะออกเดินทาง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1) ผู้ประกอบพิธี ได้แก่ ปู่จารย์หรือพ่อหนานหรือพระ คนใดคนหนึ่ง

(2) เครื่องประกอบพิธี ประกอบด้วย

1. ข้าวเปลือก 1 บุง
2. ข้าวสาร 1 บัน
3. ฟ้ายาว 1 วา
4. ฟ้ายแดง 1 วา
5. กล้วย 1 หวี
6. ช่อ (ธงสามเหลี่ยม) 4 ตัว
7. เทียนขี้ผึ้ง 4 คู่
8. เงิน ใส่ในขันตั้ง 1 เปีย (1 รูปี) พร้อม เงินน้ำหนัก 1 บาท (แต่ในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามค่าเงินในปัจจุบัน ซึ่งแล้วแต่จะกำหนด)
9. เสื่อ ของผู้รับการหาขวัญ 1 ตัว
10. น้ำ 2 แก้ว
11. แก้วใส่ข้าวเปลือก 1 ใบ และวางเทียนไว้บนปากแก้ว 1 คู่

12. แก้วใส่ข้าวสาร 1 ใบ และวางเทียนไว้บนปากแก้ว 1 คู่
13. กล้าย 2 ใบ
14. ไข่ต้มสุก 2 ใบ
15. สรวยพลู 2 สรวย ใส่เทียน 2 เล่ม ใบพลู 4 ใบ และดอกไม้
16. มีดน้อย 1 อัน (หรือหากไม่มีให้เอาเคียว 1 อัน ใส่แทนได้)
17. หมากสาย 1 สาย
18. น้ำส้มป่อย
19. ข้าวเหนียว 1 ปั้น
20. ไหมสวดมนต์ (สายสิญจน์) เพื่อมัดสิ่งของทั้งหมดไว้รวมกัน และนำมาเวียนเครื่องครัวตาน (เครื่องประกอบพิธีทั้งหมด) และนำมาเวียนหัวของเจ้าของขวัญที่ต้องการทำพิธีหาขวัญ

(3) รายละเอียดการประกอบพิธี เมื่อเตรียมเครื่องพิธีทุกอย่างพร้อมแล้ว ผู้ประกอบพิธีจะกล่าวคำหาขวัญน้อยให้ โดยการกล่าว หมาดหากวันหน้อย ดังนี้

“๑ สุณันตุ โภณ โต ชินะกา เจนาคาจะ กุรุชา สะหะสัง เทสัง เยนาคะราชา จะตุโร กับปะรา อารักขากา เทวะตา สะหะปะริวารา สุกขิตาจะวันตุเต ๑ โขจะมะหาราชา เอเตจะตาโร มะหาราชา โฉณัชชา วัชระราชา ยักขะเสนา ปะฎีกาจะ เทวะตา กุมาริกา จะตีติ กุมาริกา สัพพะสะหะวะริวารา สุกขิตาจะวันตุเต ๑ สุมะโนเทวะตาราชา กะสะระณาทะวะราชา จะระณาทะวะราชาโน สัพพะสะหะปะริวารา สุกขิตาจะวันตุเต ๑ สัพพะวะราหะกาเทวะบุตโต สุริโยเทวะบุตโต จะสั๊กโก เทวะบุตโต จะวานะริน โทจะสัพพะสะหะปะริวารา สุกขิตาจะวันตุเต ๑ ภูมมะการัง เทวะราชา สัพพะการังเทวะราชา วัระชาตุมะหาราชิกาเทวา ตาเวตังสาเทวา ยามาเทวา ตุสิตาเทวา นิมานะรัตติเทวา ปะรินิมิตตะวะสัถ์วัตติเทวา ปัญจะทัสสะพรหมเทวา มาระเสนา มหาปัตติกา จะอารักขากา เทวัตตา สัพพะสะหะปะริวารา สุกขิตาจะวันตุเต ๑ อิมะสิม มะหาสะมุเททา ฆะนะเมกขะรา นามะเทวัตตา สุมะโนราชา สะมะนุสะลา เอราปะเตตา เวราปักขาโร มะหากาโร มะนิกาโร มะนิอัคคิจะสัง โฆ จุพาธาโร อะหังจังกะกะ นันเทนาคะราชา ปะนันทา ปุญจะลินเทจะ สัพพะสะหะปะริวารา สุกขิตาจะวันตุเต ๑ เยจะญะ นาคะราชาโน จะระฎะพะรัตตา วัฆมะระวิสาหะราหะรัง อัปเปสังฆ์สสะ ฐัตตะรัฎโพนะ

หาราชา วิรุฬหะดิโฆ จะมะหาราชา วิรุฬหะติพักโขจะมะหาราชา สุกขิตาณะวันตุเต ๑ สัพพะปัททะ
วา สัพพะพะยาทธิ สัพพะโลกาวินาสันตุ ๑”

เมื่อกล่าวหมาดหากวันหน้อยจบแล้ว ผู้ประกอบพิธีก็จะทำการเสี่ยงทายว่าขวัญกลับมาหรือยัง ด้วยการจับ โฉลกข้าวเปลือก โดยการหยิบข้าวเปลือกที่อยู่ในเครื่องพิธีขึ้นมาแล้วนับดูว่าได้ ข้าวเปลือกเป็นเลขคู่หรือเลขคี่ หากจับได้ข้าวเปลือกเป็นเลขคู่ ก็เชื่อว่าขวัญได้กลับมาอยู่กับตัวของผู้ ที่ทำพิธีหาขวัญแล้ว แต่ถ้าหากจับ โฉลกข้าวเปลือกได้เป็นเลขคี่ ก็เชื่อว่าขวัญยังไม่กลับมาและ จะต้องทำการเรียกหาขวัญใหม่อีกครั้ง ด้วยการกล่าวหมาดหากวันหน้อยอีก และเมื่อกล่าวจบก็จะ เสี่ยงทายด้วยการจับ โฉลกข้าวเปลือกอีกครั้ง ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะจับ โฉลกข้าวเปลือกได้ เป็นเลขคู่ ซึ่งเชื่อว่าขวัญได้กลับมาแล้ว และเมื่อขวัญกลับมาแล้ว ผู้ประกอบพิธีก็จะทำการมัดมือ ให้แก่ผู้ที่ทำพิธีหาขวัญ เพื่อให้ขวัญอยู่กับตัว ไม่ให้ขวัญหนีไปที่ใดอีก จากนั้นผู้ประกอบพิธีก็จะ อาราธนาศีลและให้พร เป็นอันเสร็จพิธี

การเสี่ยงทายว่าขวัญกลับมาแล้วหรือยังนั้นสามารถทำได้ 2 แบบ คือ การเสี่ยงทายด้วยการจับ โฉลกข้าวเปลือกดังที่ได้อธิบายไว้แล้ว และอีกวิธีหนึ่งคือ การเสี่ยงทายโดยใช้ไข่ต้มสุกกับอุปกรณ์ ที่ทำจากไม้ไผ่และเชือก โดยการถือเชือกซึ่งที่ปลายเชือกอีกด้านหนึ่งมัดไม้ไผ่ไว้เป็นวงโค้ง และทำ การเสี่ยงทายโดยให้ไข่ตั้งอยู่บนไม้ไผ่ หากไข่สามารถตั้งอยู่บนไม้ไผ่ได้ก็แสดงว่าขวัญกลับมาแล้ว แต่ถ้าหาก ไข่ไม่สามารถตั้งอยู่ได้ก็เชื่อว่าขวัญยังไม่กลับมา และจะต้องทำการเรียกขวัญใหม่และ เสี่ยงทายอีกครั้งจนกว่าไข่จะตั้งอยู่ได้บน ไม้ไผ่ จึงจะเชื่อว่าขวัญได้กลับมาแล้วเช่นเดียวกับการเสี่ยง ทายด้วยการจับ โฉลกข้าวเปลือก

ภาพที่ 4.4. พ่อหนานทำการเสี่ยงทายโดยใช้การตั้งของไข่ เพื่อตรวจดูว่าขวัญกลับมาแล้วหรือไม่

4.2.2 พิธีหาควันหลวง หรือ กวันปู่นางย่านาง หรือ กวันก้อนเส้าเตาไฟ

พิธีหาควันหลวง จะกระทำเมื่อมีการเจ็บป่วยหนักหรือเจ็บป่วยมานานและรักษาไม่หาย ซึ่งหากปล่อยทิ้งไว้อาจทำให้เสียชีวิตได้ พิธีหาควันหลวงนับเป็นพิธีหาควันที่มีความสำคัญมากพิธีหนึ่ง จึงทำให้มีเครื่องประกอบพิธีและรายละเอียดการประกอบพิธีจำนวนมาก โดยมีรายละเอียดของพิธี ดังนี้

(1) ผู้ประกอบพิธี ได้แก่ ปู่จารย์หรือพ่อหนาน

(2) เครื่องประกอบพิธี ประกอบด้วย

1. ไหมสดมนต์ มัดไว้ที่แม่ประตู่
2. ไหมสดมนต์ มัดไว้ที่แม่บันได

3. ไหมสวคมนตรี มัดหม้อหนึ่ง ไหข้าว ก้อนเส้าเตาไฟ
4. หมากสาย 3 หัว (หมากสาย 1 หัว มีจำนวน 10 สาย)
5. ฟ้ายาว 1 วา
6. ฟ้ายแดง 1 วา
7. เทียน 7 คู่
8. ดอกไม้ขาว 5 ดอก
9. ข้าวเปลือก 1 บุง
10. ข้าวสาร 1 ปั้น
11. เนื้อสุก (จะเป็นเนื้อวัว ควาย หรือ หมู อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้)
12. ปลาปิ้ง
13. สรวาย 4 สรวาย แต่ละสรวาย ใส่ใบพลูจำนวน 4 ใบ กับดอกไม้ขาว

และเทียน 2 เล่ม

14. เงินคำ ปั้นร้อย หมายถึง แผ่นเงินเปลว จำนวน 1,000 แผ่น และ แผ่นทองคำเปลว จำนวน 100 แผ่น (แต่เนื่องจากหายากและมีราคาแพง จึงสมมุติด้วยการเอาแผ่นเงินเปลว 5 แผ่น และแผ่นทองคำเปลว 5 แผ่น ใช้แทนได้)

15. รูปปั้น ช้าง ม้า วัว ควาย เป็ด ไก่ หมู หม่า อย่างละ 2 ตัว
16. รูปปั้น มนุษย์ผู้ชาย 1 คน
17. รูปปั้น มนุษย์ผู้หญิง 1 คน
18. เลื่อของเจ้าของขวัญ 1 ตัว
19. ตัดผ้าจาก ซิ่น เลื่อ เดี่ยว ของเจ้าของขวัญมาอย่างละ 1 ซิ่น
20. จ้อง (ในภาษาไทยเงิน หมายถึง ฉัตร ซึ่งใช้ของจำลอง) สีอะไรก็ได้ 1 อัน
21. แวน (กระจก) 1 อัน
22. หวี 1 อัน
23. หิง (ที่ซ้อนปลา)
24. แห (ที่หว่านปลา)
25. เรือ (เรือจำลองทำจากกระดาษหรือไม้ไผ่)

26. แพ (แพจำลองทำจากไม้ไผ่)
27. หอก (จำลอง)
28. ดาบหน้าไม้
29. ก่าง (ธนู)
30. ก้อง (หนังสัตว์)
31. สีнарด (ปืนใหญ่)
32. เสียม
33. ขอ (จอบ)
34. สี่ว
35. จี (ส่ว่าน)
36. พรำ (มีด)
37. ขวาน
38. เส่า (เครื่องเป่าลมไฟ)
39. กีม (คีม)
40. ไข่ต้ม 2 ฟอง
41. กล้วย 1 หวี
42. อ้อย 1 ท่อน
43. จิ้นย่า (คือ จิ้นนึ่ง หมายถึง เนื้อนึ่ง)
44. เงินน้ำหนัก 1 บาท และเงินรูป 4 เหรียญ

(3) รายละเอียดการประกอบพิธี เมื่อเตรียมเครื่องประกอบพิธีทุกอย่างพร้อมแล้ว ปู่จารย์หรือพ่อหนานจะเป็นผู้ประกอบพิธีหาขวัญหลวงให้ โดยการกล่าวหมาดหากวันหลวง และเมื่อได้กล่าวหมาดหากวันหลวงเสร็จแล้ว ก็จะทำการเสี่ยงทายว่าขวัญกลับมาแล้วหรือไม่ ด้วยการจับ โลกข้าวเปลือก และเมื่อจับ โลกข้าวเปลือกได้เลขคู่ก็เชื่อว่าขวัญได้กลับมาแล้วแต่จะยังไม่มีการมัดขวัญไว้กับตัว เนื่องจากการทำพิธีหาขวัญหลวงต้องมีการทำพิธีติดต่อกัน 3 วัน และในทุกวันก็จะทำพิธีเช่นเดียวกันนี้ ดังนั้น เมื่อทำพิธีในวันแรกเสร็จและจับ โลกข้าวเปลือกได้เลขคู่ก็จะหยุดทำพิธีและกลับมาทำพิธีในวันที่ 2 อีกครั้ง ซึ่งก็จะเป็นการทำพิธีในลักษณะเดียวกับวันแรก ทำเช่นนี้จน

ครบ 3 วัน และเมื่อถึงวันที่ 3 เมื่อมีการเรียกขวัญและจับ โลกข้าวเปลือกได้เป็นเลขคู่ที่เชื่อว่าขวัญ กลับมาอยู่กับตัวแล้ว จึงจะมีการทำการมัดขวัญไว้กับตัวด้วยไหมสวดมนต์ โดยมีผ้าที่ข้อมือของ เจ้าของขวัญ หลังจากนั้นจึงอาราธนาศีลและรับพรจากปู่จารย์หรือพ่อหนาน จึงเสร็จพิธี

4.2.3 พิธีหาขวัญละอ่อนเกิดใหม่

(1) ผู้ประกอบพิธี ได้แก่ พ่อคู่ย แม่คู่ย (ปู่ ย่า ตา ยาย) ของเด็กที่เกิดใหม่ หรือหมอพั้นบ้านที่ทำ คลอดให้เด็ก

(2) เครื่องประกอบพิธี ประกอบด้วย

1. กระดิ่งพัดข้าว เอาไว้ใส่ตัวเด็กในช่วงที่ทำพิธี
2. ไหมสวดมนต์
3. กล้าย 2 ใบ
4. ข้าวเหนียว 1 ปั้น
5. ไข่ต้ม 2 ฟอง

(3) รายละเอียดการประกอบพิธี เมื่อเด็กคลอดใหม่ พ่อคู่ย แม่คู่ย หรือหมอพั้นบ้านที่ทำคลอด ให้เด็กจะเอาเด็กใส่กระดิ่งพัดข้าวแล้วนำไปแกว่งที่ปากประตูบ้านด้านใน พร้อมกับกล่าวคำบอกแก่ พ่อเกิดแม่เกิด ซึ่งเชื่อว่าเป็นพ่อแม่เดิมของเด็กว่า

“..... เออ มานื้อ มานื้อ พ่อเกิด แม่เกิด เด็กคนนี้อ้าพ่อแม่จะมาเอาขวัญ ก็ให้มาเอาในวันนี้ ถ้าพัน วันนี้ไม่ต้องมาเอาแล้วนื้อ จะเป็นลูกเฮาแล้วนื้อ ขวัญเจ้าอยู่ตางใด ก็ขอให้มาในวันนี้ ให้มาอยู่กับ นื้อกับตัวนื้อ ขวัญเจ้าจะได้ใหญ่ไปในวันตางหน้านื้อ.....”

การหาขวัญให้เด็กเกิดใหม่จะ ไม่มีการจับ โลกข้าวเปลือก และเมื่อกล่าวคำเรียกขวัญเด็กเสร็จ แล้วก็จะนำเด็กกลับเข้าไปในเรือน เป็นอันเสร็จพิธี

4.2.4 พิธีหาขวัญละอ่อนครบเดือน (พิธีหาขวัญเด็กอายุครบ 1 เดือน)

(1) ผู้ประกอบพิธี ได้แก่ พ่อคู่ย แม่คู่ยของเด็ก

(2) เครื่องประกอบพิธี ประกอบด้วย เครื่องพิธีที่เหมือนกับการหาขวัญน้อยเพียงแต่จะมีตั้งของ เครื่องใช้ของเด็กเพิ่มขึ้นมา ดังนี้

1. หากเด็กที่เกิดมาเป็นหญิง จะมีเครื่องประดับของเด็กผู้หญิงประกอบในพิธีด้วย เช่น สร้อยคอ สร้อยข้อมือ แหวน เงิน ทอง

2. หากเด็กที่เกิดมาเป็นชาย จะใส่เสื้อผ้าของเด็กผู้ชายเข้าไปไว้ในเครื่องประกอบพิธี

(3) รายละเอียดการประกอบพิธี พ่อผู้ย แม่ผู้ย จะทำการกล่าวคำเรียกขวัญน้อยให้เด็ก แต่เมื่อกล่าวคำเรียกขวัญเสร็จแล้วจะไม่มีการเล่นขลุ่ยด้วยการจับ โขลกข้าวเปลือก แต่จะทำพิธีมัดมือให้เด็กด้วยไหมสวดมนต์ โดยที่พ่อผู้ยแม่ผู้ยจะเป็นผู้ที่ทำพิธีมัดมือให้เด็กก่อน จากนั้นจึงเป็นญาติผู้ใหญ่คนอื่น ๆ โดยไล่ลำดับความอาวุโส เช่น ลุง ป้า น้า อา และหลังจากที่เสร็จการทำพิธีหาขวัญให้เด็กแล้ว ก็จะมีการกินเลี้ยงกันในกลุ่มญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ซึ่งถือเป็นการแสดงความยินดีแก่ครอบครัวใหม่ที่ได้ลูกคนแรก

4.2.5 พิธีหาขวัญข้าว

(1) ผู้ประกอบพิธี ได้แก่ เจ้าของที่นา

(2) เครื่องประกอบพิธี ประกอบด้วย

1. สรวาย ใส่ดอกไม้และเทียน 1 คู่
2. เลี้ยว 1 อัน
3. สวิง 1 อัน

(3) รายละเอียดการประกอบพิธี เจ้าของนาจะเป็นผู้ประกอบพิธีทำขวัญข้าวเอง และพิธีนี้เป็นพิธีที่ทำกันอย่างเรียบง่าย โดยจะทำในช่วงที่เริ่มมีการหว่านกล้า เพื่อเรียกให้ขวัญข้าวสถิตอยู่กับข้าวในทุ่งนาและให้ข้าวงอกงามดี และจะมีการทำพิธีเรียกขวัญข้าวอีกครั้งในช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วเพื่อเอาข้าวกลับบ้านใส่เข (ยุ้ง) ซึ่งจะเป็นการเรียกให้ขวัญข้าวที่อยู่ในนาตามกลับไปอยู่ในเขด้วย และที่เจ้าของนาจะเป็นผู้กล่าวคำเรียกขวัญข้าวอย่างง่าย ซึ่งมีเนื้อความดังนี้

“.....มาเนื้อ เมานเนื้อ ขวัญข้าว หื้อขวัญแม่มาอยู่หอ อยู่เฮือน อยู่เย เนื้อ เดือนสามวัย่านาขวัญข้าว เดือนห้าคนย่านาขวัญข้าว เดือนหกไฟไหม้นาขวัญข้าว จึงขอให้แม่มาอยู่เล้า อยู่เย อยู่หอ อยู่เฮือน เนื้อ ให้แม่อยู่ดี กินหวาน เนื้อ.....”

เมื่อกล่าวคำเรียกขวัญข้าวเสร็จ เจ้าของที่นา ก็จะเก็บข้าวที่กลางนาแปลงละหนึ่งรวงพร้อมกับกล่าวคำเรียกขวัญข้าวข้างต้นไปเรื่อย ๆ เพื่อเรียกให้ขวัญข้าวกลับไปอยู่เยอเยอเฮือนด้วยกัน และใช้เคียวและสวิงไปซ้อนไปตักให้ขวัญข้าวกลับมาอยู่เยอเยอเฮือน จึงเสร็จพิธี

4.2.6 พิธีหาขวัญควาย

(1) ผู้ประกอบพิธี ได้แก่ เจ้าของควาย

(2) เครื่องประกอบพิธี ประกอบด้วย

1. กล้วย 1 ลูก
2. ข้าวเหนียว 1 ปั้น
3. จิ้นย่า 2 ชิ้น (เนื้อหนึ่ง)
4. เทียน 1 คู่
5. สรววดอกไม้
6. ไหมสวดมนต์

นำเครื่องพิธีทั้งหมดตั้งแต่ข้อ 1-6 จัดเป็น 2 ชุด และนำแต่ละชุดมัดใส่เขาคาวยทั้งสองข้างด้วยไหมสวดมนต์ข้างละ 1 ชุด

(3) รายละเอียดการประกอบพิธี เมื่อถึงช่วงขอมนา (ดำนานา) เสร็จแล้ว เจ้าของควายจะทำพิธีหาขวัญให้ควาย ซึ่งถือเป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณที่ควายได้ช่วยทำนา และเป็นการขอขมากรรมต่อควายที่เจ้าของควายได้ล่วงเกินทั้งคัวและทนต์ในช่วงที่มีการใช้งานควาย การทำพิธีหาขวัญควายจะเป็นการทำพิธีแบบเรียบง่ายและในระหว่างการทำพิธีจะมีการกล่าวคำหาขวัญควาย ดังนี้

“ตั้งเกล้าหื้อว่านโม 3 รอบ แล้วว่าคำมันไปแล ฯ อั้งชะสุอะชะลิวัยโย : อั้งชะมั่งคะโล : อั้งชะทิวะโส : อั้งชะไนวันนีก่หากเป็นวันดี ปู่ส่างสีหากเล่าไว้ย หยาสาางไสหากทำนยามา ควรดีเอาเจ้ามาเป็นควายนาคีล้าลอย เชือกพัดสอดไถนา : ซ้ายซ้ายเจ้าก่เล่นซ้าย กวาๆ เจ้าก่เล่นสู่ : อยู่ๆ เจ้าก่จุก ลูกๆ เจ้าก่หากไป ไวๆ เจ้าก่กว่า : เจ้าจูงมากินหญ้าอ่อนกับน้ำใส มาเทอะกวันหัวหางไกวกวัดแกว่ง : มาทึงกวันนอกแคงเทียวดิน มาทึงกวันแจงแรงมาก สัดบ่หมอปากย้อมกะทำกานดี เทียนันวัวควายดีเปนค่า ซ้ำจิงว่าเอามาเปนแรง มีแม่แพงค่าใหญ่ถูก รักเหมือนลูกผู้ดี : หลอนว่าไคยบุดีแลค่าใช้ : เจ้าอย่าไค้ขอคกำเวียนหมายหมัน เจ้าอย่าไค้มีใจควนสั้นแสนไค้ย : ซาดิอันไค้ยเกิดมาเปน

สัตว์คนยอมใช้ : ค้นว่าบ่ได้ยกินแรง : ลางคนก่อไปพันทางกินชิน เนื้อเลือดบ่หายเหื่อคอินที : ค้นว่าสัตว์ได้ยดักจิ้งจกเลี้ยงไว้ยเตมถุน ไว้ยเปนบุนเปนกุนไปเมื่อหน้า ไว้ยจูงขึ้นฟ้าต่อถึงนรพานแดเทอะ : ถึงเมื่อเดือน 8 มาเพิ่นก่หว่านเข้า ถึงเมื่อเดือน 9 มาเพิ่นก่ไถนา ถึงเมื่อเดือน 10 มาเพิ่นก่ส้อมแลจิ้งจกแบกเอาฮ้อนแอกเฟือไถมาไว้ยแล แล้วจิ้งจกเอาไก่แม่แดง มาฆ่าแล้วจิ้งจกเอาไก่แม่ก้ามาเบิกบาย : มาสู่กวันควายตัวแม่เขาแซวกับทั้งตัวพุลแล้วเขาซ้อง ไม้ลองฮ้อน โปค่มือกูกักจกแก้แลปิดเสใน วันนีไม่้งกอพาดบ่า น้ำทุมสำหอมหลัง เชือกมัดคังฟาดข้างมึงกูกักจกแก้แลปิดเสในวันนี วันนีกูจักเอามึงไปป่อยกินหญ่ายังท่งหื้อปีหื้อมึงมีลูกตัวดีลาลอย หื้อมึงมีลูกน้อยแผ่หลวงหลาย หื้อมีควายถักเตมถุนเหมือนคังเก่า เจ้าอย่าว่าจกได้ยหราคาแรงควายเพิ่นแกลงเทอะเนอไปเทอไปเทอ”

หลังจากที่ได้มีการกล่าวคำเรียกขวัญควายเสร็จแล้ว เจ้าของควายก็จะให้อาหารแก่ควายด้วย ฟาง หญ้า และน้ำ ให้ควายได้กิน จึงเป็นอันเสร็จพิธี

4.2.7 พิธีหาขวัญเงินขวัญคำ

(1) ผู้ประกอบพิธี ได้แก่ ปู่จารย์หรือพ่อหนาน

(2) เครื่องประกอบพิธี ประกอบด้วย

1. ข้าวเปลือก 1 จาน
2. ข้าวสาร 1 จาน
3. กกล้วย 2 ลูก
4. ข้าวหนึ่งสุก 2 ปั้น
5. เทียน 4 คู่
6. ไข่ไก่ต้ม 2 ลูก
7. ลูกแป้งรูปสัตว์อะไรก็ได้ จำนวนเท่าใดก็ได้ หากมีมากก็ใส่มาก
8. ใส่งินน้ำหนัก 1 บาท (ในปัจจุบันพบว่าได้เปลี่ยนเป็นใส่งานเงินด้วยค่าเงิน

ปัจจุบันแทน คือ เงินจี้ตของพม่าหรือเงินบาทของไทยก็ได้)

(3) รายละเอียดการประกอบพิธี ช่วงเวลาในการประกอบพิธีมักจะเป็นช่วงเวลาหัวค่ำหลังจากที่ทานอาหารเย็นเสร็จแล้ว (ประมาณ 19.00 น.) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เชื่อว่าขวัญเงินขวัญคำจะออกเที่ยว ดังนั้น จึงต้องเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมในการประกอบพิธี โดยการนำเครื่องพิธีทั้งหมดใส่ใน

ถาดขันตั้งไว้และนำไปวางในที่อันสมควร เช่น ที่หัวนอนหรือที่เก็บเงิน จากนั้นผู้ประกอบพิธีจะกล่าว นะโม 3 จบ และกล่าวคำเรียกขวัญเงินขวัญคำ ดังนี้

“ฝ่านี้ตามคั้งในซั่มมัสรีแสง สมณะคมมีที่ใจเราใบ้ ไนค่างนคำแก้วแสงทั้งมวนพร้อม สมบัติ
 ฟ้าแผ่นดินคี่ คับบ่น้อยบ่ยามมันจักหายวายไปแล้วหาคืนได้ยาก เราหากพานว่าอันการคืนบัดนี้ งนคำ
 แสงแลแก้วชูเชื้อมืออยู่กวันเรียง คือเปรียบเรียงยังหินผาฝูงชาวทิพราชาอยู่แฝงเข้าด้วย เหมือนคั้งกวย
 กับช้ำสานเอาก่ออย่า ยังว่าวิแห่งพิศแลวยาวอยู่กับคู่ด้วยผีไฟเพิ่นมี งนคำแสงแลแก้วตั้งช้ำ มีพร่ากวัน
 เช้า คือเมื่อเราราหิหาขอดเถื่อน โทสาอย่าพิศกันด้วย ซั่มมว่ายามคืนกวันแสงไปขอร้องกวันคำ
 ทวยกว่า กับเพิ่นกวันมิ่งแก้ว มิ่งคำพร่าพร้อมสามผู้ลือลง ยังห่อแอ้วฝ่ายท่อนท้าวทุกที่ถลามไป กับ
 แห่งนคำไฟไหนฝูงคนเราอยู่ตามเขาด้วย ทวยผ่อเรือนคนหลวงหลายพอเซพร้อมยามคืนเข้าแอ้ว
 คั้นว่าฟัวแลเมเคียดร้ายมันพิศกันอยู่อัน กวันด้านตอบมี เรียกว่าอวยเหือยสูอยู่หว่างนี้เรือนหมู่ฟัว
 เม จักว่าคี่เคือยหือจาไซเซๆ บอกป็นเราแจ้ง กวันแห่งนคำ หลวงหลายเราซุมนี่ขอซอมสูอยู่ เปน
 คั้งหรือจูงใจบอกแจ้งพอรู้ซ่องมัน ยามนั้นซุมอันกวันอยู่หว่าง เรือนบ่ตัดพิศเคียดอ่อนมอ ตอบว่า
 เหยๆกั๊วๆขอไวกุพ่ายไปเนือเจ้าขออย่ามาเข้า กับตามเราซุมนี่แหงซุมสั่งอยู่ เปนที่ไหม้วูร้อนแห่ง
 ใจหน้าข่า ขอเจ้าอย่ามา ดูควาจาปากฟัวเมบ่ต้องถูกตัดพิศเพ็งเสียงนัน ทุกเมือยามๆพิศกันฟัวทั้งเม
 ฟากตงฟัวซื่อน ฟัวห่อนหอมขานยังคำทิด หูเมสั๊กเผ่า เมเท่ามีแห่งเสียงคำฟ้องบ่หันถูกต้อ กับด้วย
 แก่กันแลนา ฯ”

ในขณะที่ทำพิธี เจ้าของเรือนจะต้องเปิดประตูหน้าต่างไว้ทุกบานพร้อมกับเปิดหีบเงินหีบคำไว้
 ด้วย เพื่อให้ขวัญกลับเข้ามาอยู่ในเรือน แต่เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วก็จะปิดประตูหน้าต่างและปิดหีบเงิน
 หีบคำไว้ให้สนิทเพื่อให้ขวัญเงินขวัญคำอยู่ในหีบอยู่หอยู่เรือนจึงเป็นอันเสร็จพิธี

4.3 บทบาทและหน้าที่ของพิธีกรรมเรื่องขวัญในสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทย

ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญนับเป็นคติความเชื่อที่มีความสำคัญต่อระบบความคิดของชาวไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งได้สะท้อนออกมาให้เห็นในรูปแบบของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับขวัญและได้มีการปฏิบัติและสืบทอดจนเกิดเป็นธรรมเนียมขึ้นในสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทย โดยชาวไทยมีความเชื่อว่า ขวัญคือขวัญ ขวัญไม่ใช่จิตใจและไม่ใช่วิญญาณ ขวัญคือสิ่งที่สถิตอยู่ภายในแล้วทำให้เกิดความเป็นสิริมงคล เกิดความมั่นคงจากภายในและทำให้เกิดความเจริญแก่ชีวิต ซึ่งนอกจากมนุษย์ที่มีขวัญสถิตอยู่ภายในร่างกายแล้ว ชาวไทยก็ยังมีความเชื่อว่า สัตว์ พืชและสิ่งของบางชนิดมีขวัญสถิตอยู่ภายในด้วยเช่นกัน และพบว่ามีพิธีทำขวัญให้แก่ สัตว์ พืชและสิ่งของที่เชื่อว่ามีขวัญสถิตอยู่ด้วย ดังผลการศึกษาที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้ว

พิธีทำขวัญจึงนับเป็นพิธีกรรมที่สำคัญต่อการตอบสนองทางด้านจิตใจและด้านร่างกายของชาวไทยอย่างหนึ่ง ด้วยถือว่าเป็นพิธีกรรมที่ทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคงภายในจิตใจของผู้ที่ได้รับการทำพิธีหาขวัญ และแม้ว่าในปัจจุบันชาวไทยจะได้มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด แต่ในขณะเดียวกันชาวไทยก็ยังคงปฏิบัติและสืบทอดพิธีทำขวัญแบบต่าง ๆ สืบต่อกันเรื่อยมา และการที่พิธีทำขวัญยังคงดำรงอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตของชาวไทยแห่งเมืองเชียงตุงนั้น นับเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญยังคงมีบทบาทและหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการในบางสิ่งบางอย่างแก่สมาชิกในสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทย โดยที่วิทยาการและความเจริญก้าวหน้าที่แผ่ขยายเข้ามายังไม่สามารถแทนที่ระบบความคิดและความเชื่อแบบดั้งเดิมได้ทั้งหมด

จาก **ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism)** ที่พัฒนาขึ้นโดย Bronislaw Malinowski (1884-1942) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ที่ได้เสนอความคิดหลักของทฤษฎีหน้าที่นิยม คือ วัฒนธรรมสนองความต้องการจำเป็นของปัจเจกบุคคล โดย Malinowski อธิบายว่า วัฒนธรรมเติบโตมาจากความต้องการจำเป็น 3 ชั้น ของมนุษย์ คือ (1) ความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐานทางร่างกาย (Basic Biological Needs) ได้แก่ ความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการมีชีวิต เช่น ความต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย (2) ความต้องการจำเป็นด้านสังคมและการตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคม (Instrumental Needs) เช่น การแบ่งงานกันทำ การควบคุมทางสังคม การป้องกันภัย และ (3) ความต้องการจำเป็นทางด้านจิตใจ ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Needs) เช่น ความต้องการ

ความสงบทางใจ ความต้องการด้านเป้าหมายของชีวิต เป็นต้น โดย Malinowski ได้เน้นว่า วัฒนธรรมทุกด้านมีหน้าที่ที่ต้องทำ คือ การตอบสนองความต้องการจำเป็นของมนุษย์ขั้นใดขั้นหนึ่ง หรือทั้งสามขั้นที่ได้กล่าวมา (งามพิศ สัตย์สงวน, 2551: 32-34) และ **ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism)** ที่พัฒนาขึ้นโดย A.R. Radcliffe Brown (1881-1955) ซึ่งได้เสนอความคิดไว้ว่า ระบบสังคมประกอบไปด้วยโครงสร้างและกิจกรรมต่าง ๆ โครงสร้างทางสังคมคือแบบแผนที่ประชากรมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โครงสร้างจะได้มาจากการกระทำระหว่างกันทางสังคม จากบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของพฤติกรรม และหน้าที่สำคัญของโครงสร้างคือการทำให้เกิดเสถียรภาพทางสังคมและการคงอยู่ของระบบสังคม และพิธีกรรมช่วยเสริมสร้าง “อารมณ์ร่วม” (Collective Emotions) และควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณี กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พิธีกรรมมีหน้าที่หลักในการช่วยบำรุงรักษาความสามัคคีกลมเกลียวระหว่างสมาชิกในสังคม ส่วนการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจนั้นเป็นหน้าที่รองลงมาของพิธีกรรม (งามพิศ สัตย์สงวน, 2551: 34-35)

จากแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์หัตถบาทและหน้าที่ของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องขวัญในสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยจีน เมืองเชียงตุง โดยสามารถจำแนกหัตถบาทและหน้าที่ของพิธีกรรมได้ 5 ประการ ดังนี้

4.3.1 หัตถบาทหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ

พิธีหาควัน ในโอกาสต่าง ๆ ของชาวไทยจีน มีบทบาทสำคัญในการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ หรืออาจกล่าวได้ว่าการประกอบพิธีหาควันช่วยทำให้บุคคลที่ได้รับการหาควันได้ผ่อนคลายความรู้สึกวิตกกังวลหรือความรู้สึกกลัวภายในจิตใจให้กลับมามีพลังมีกำลังใจเข้มแข็งขึ้นสามารถต่อสู้กับโรคภัยและเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ได้ กล่าวคือ

ชาวไทยจีนมีความเชื่อเรื่องขวัญและมีการประกอบพิธีทำขวัญแบบต่าง ๆ หลายรูปแบบ เช่นเดียวกับคนไทยและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การประกอบพิธีทำขวัญ พิธีเรียกขวัญ หรือ พิธีหาขวัญ นับเป็นพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องขวัญที่เชื่อกันว่า ในร่างกายของมนุษย์ พืช สัตว์ และสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันบางอย่าง มีสิ่งที่เป็นมงคลคือ “ขวัญ” ประจำอยู่ภายในด้วย และชาวไทยจีนยังมีความเชื่อว่าขวัญของมนุษย์อ่อนไหวง่าย

และชอบออกจากตัวเจ้าของขวัญไปในสถานที่ต่าง ๆ จึงต้องมีคำกล่าวเพื่อเรียกให้ขวัญกลับคืนมา ไม่เช่นนั้นแล้วขวัญจะกลับเข้าร่างกายเจ้าของขวัญตามเดิมไม่ได้ ในยามที่คนมีจิตใจปกติและสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงก็แสดงว่าขวัญในร่างกายอยู่ครบถ้วน แต่ถ้าเมื่อใดที่ขวัญออกจากร่างกายไปแล้ว และถูกผีหน่วงเหนี่ยวจับไว้หรือไปหลงอยู่ตามที่ต่าง ๆ จนกลับเข้าร่างเดิมไม่ได้ ผู้เป็นเจ้าของขวัญก็จะมีอาการเจ็บป่วยและอาจเสียชีวิตได้ในที่สุด นอกจากนี้ ชาวไทเขินยังมีความเชื่อว่าการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุหรือเยียวยารักษามานานก็ยังไม่หาย ก็เนื่องด้วยเพราะขวัญมีอันเป็นไปในทางที่ไม่ดี หรือในกรณีที่คนตกใจ ประสบเหตุร้ายต่าง ๆ เช่น หกล้ม ตกบันได บ้าน ตกน้ำ ถูกสุนัขกัด ถูกชกตีทำร้ายร่างกาย ถูกรถชน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้ขวัญถูกระทบกระเทือน เมื่ออาการทุเลาหรือหายเป็นปกติแล้ว ก็ต้องให้ปู่จารย์ พ่อหนาน หรือพระ ทำพิธีหาขวัญให้ด้วยเช่นกัน

การที่ชาวไทเขินเกิดอาการเจ็บป่วยหรือประสบกับเหตุร้ายต่าง ๆ แล้วนิยมทำพิธีหาขวัญให้กับผู้ป่วยหรือผู้ที่ประสบเหตุร้ายดังกล่าว ในแง่ของความเชื่อเรื่องขวัญซึ่งเป็นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและอยู่นอกเหนือความเข้าใจของมนุษย์ ซึ่งวิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายให้เข้าใจได้ และสำหรับชาวไทเขินนั้น ความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อที่ผูกโยงอยู่กับความเชื่อเรื่องปู่สักกั้งสี ยาสักกั้งไสหรือปู่นางย่านาง ว่าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง และเป็นผู้ที่มีอำนาจและมีพลังเหนือธรรมชาติ เมื่อชาวไทเขินเกิดความเดือดร้อนทางด้านจิตใจหรือเกิดความเจ็บป่วยทางด้านร่างกาย ที่เชื่อว่าเป็นเพราะขวัญได้หายไปจากร่างกายและไปติดอยู่ในที่อื่น หรือถูกผีหน่วงเหนี่ยวไว้ ทำให้ไม่สามารถกลับคืนสู่ร่างเจ้าของขวัญได้ ชาวไทเขินจึงมีพิธีหาขวัญและกล่าวขอร้องให้ปู่นางย่านาง ช่วยออกตามหาขวัญและติดตามเอาดวงขวัญกลับคืนมาสู่ร่างกายเจ้าของขวัญที่กำลังเจ็บป่วยอยู่ และเนื่องจากขวัญเป็นสิ่งไร้ตัวตน แต่สามารถให้คุ้มและโทษแก่ชีวิตของมนุษย์ได้ โดยที่มนุษย์ไม่สามารถควบคุมขวัญได้ จึงทำให้มนุษย์มีความไม่แน่ใจและไม่เข้าใจในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติและอยู่นอกอำนาจการควบคุมของมนุษย์ จึงเกิดความรู้สึกไม่สบายใจและไม่มั่นใจว่าขวัญที่อยู่ในร่างกายนั้นอยู่เป็นปกติดีหรือไม่ และจะมีอันตรายถึงแก่ชีวิตหรือไม่ จึงทำให้ชาวไทเขินเลือกปฏิบัติพิธีกรรมตามแบบดั้งเดิมที่ได้เรียนรู้จากคนรุ่น ปู่ ยา ตา ยาย เพราะเชื่อว่าหากได้ปฏิบัติแล้วจะทำให้เกิดผลดี คือขวัญอยู่กับตัวเจ้าของขวัญ และเมื่อขวัญได้รับการดูแลรักษา ตัวเจ้าของขวัญก็จะมีอายุยืนยาวต่อไป ในแง่ของความเชื่อเช่นนี้ พิธีหาขวัญจึงมีบทบาทหน้าที่โดยตรงเพื่อเรียกขวัญให้กลับ

เขาร่างของเจ้าของขวัญ เพื่อเจ้าของขวัญจะได้เป็นปกติ หายจากความเจ็บป่วย การที่กล่าวว่าเมื่อมีการทำพิธีหาขวัญแล้ว ผู้ป่วยจะหายจากการเจ็บป่วยนั้น ก็เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่า หากได้ทำพิธีหาขวัญแล้ว ขวัญก็จะกลับมาอย่างเดิม และเมื่อหากเชื่อว่าขวัญกลับมาอยู่ในร่างกายดังเดิมอย่างเป็นปกติแล้ว สภาพจิตใจของผู้ป่วยที่กำลังวิตกกังวลและขาดพลังใจก็จะค่อย ๆ ดีขึ้น เกิดกำลังใจที่จะต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บและในที่สุดกำลังกายก็จะกลับคืนมาเป็นปกติ พิธีหาขวัญจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ เพราะเป็นการรักษาผู้ป่วยให้หายจากความเจ็บไข้ ซึ่งวิธีการรักษานี้มิใช่การรักษาทางร่างกายในทางวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ แต่เป็นการรักษาทางจิตใจ ดังที่ Malinowski ได้กล่าวไว้ว่า ระบบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมมี “หน้าที่” หลักในการสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ดังเช่นในพิธี **หากวันน้อย** ของ แม่ตุ้ยคำ (แม่อุ้ยคำ) บ้านป่าขาม อายุ 98 ปี ซึ่งจัดขึ้นในระหว่างที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในเมืองเชียงตุง และผู้วิจัยได้มีโอกาสนัมภาษณ์แม่ตุ้ยคำและพ่อสาม บ้านป่าขาม (ลูกชายแม่ตุ้ยคำ) อายุ 52 ปี ซึ่งพ่อสามเป็นผู้ที่จัดทำพิธีหากวันน้อย ให้แม่ตุ้ยคำ เหตุที่พ่อสามจัดทำพิธีหากวันน้อยให้แม่ตุ้ยคำ เนื่องจาก แม่ตุ้ยคำมีอายุมากแล้ว สุขภาพร่างกายจึงอาจไม่แข็งแรงไปบ้าง แต่มิได้มีอาการเจ็บป่วยหนักแต่ประการใด มีแต่เพียงอาการปวดตามข้อเล็กน้อยประสาคนชรา แต่พ่อสามคิดว่าอยากให้แม่ตุ้ยคำมีกำลังใจที่ดี ไม่อยากให้แม่ตุ้ยคำกังวลถึงอาการเจ็บปวดเล็กน้อยซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้กับคนชราทั่วไป ประกอบกับแม่ตุ้ยคำมีอายุมากถึง 98 ปี จึงอาจทำให้แม่ตุ้ยคำเกิดความรู้สึกวิตกกังวลถึงสุขภาพของตนเองจนทำให้สภาพจิตใจหรือขวัญและกำลังใจของแม่ตุ้ยคำไม่ดี บรรดาลูกหลานของแม่ตุ้ยคำจึงเห็นว่าหากได้ทำพิธีหากวันน้อยให้แม่ตุ้ยคำ อาจมีผลทำให้ขวัญและกำลังใจของแม่ตุ้ยคำดีขึ้น และเชื่อว่าจะส่งผลให้ร่างกายของแม่ตุ้ยคำแข็งแรงตามไปด้วย ในขณะที่แม่ตุ้ยคำเองนั้นก็มีความเชื่อเรื่องขวัญมาก และมีความเข้าใจว่า ที่ตนเองเจ็บป่วยเล็กน้อยเป็นเพราะขวัญไปหลงหรือไปตกอยู่ตามจุดต่าง ๆ ถ้าไม่ทำพิธีเรียกขวัญ ขวัญก็จะกลับเขาร่างไม่ได้และตนเองก็จะไม่หายจากอาการเจ็บป่วยเล็กน้อยนี้ หรืออาจเสียชีวิตได้ และเมื่อมีการทำพิธีเรียกให้ขวัญกลับมาแล้วก็จะต้องให้ขวัญกินอาหารด้วย เพื่อเป็นการปลอบขวัญและทำให้ขวัญพอใจ ขวัญจะได้อยู่กับตัวไปตลอด จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าพิธีหาขวัญมีอิทธิพลต่อสภาพจิตใจเป็นอย่างยิ่ง พิธีหาขวัญถือเป็นการ “รักษา” จิตใจให้กับมนุษย์ ช่วยทำให้เกิดความมั่นใจและความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตได้

ในการประกอบพิธี *หากวันน้อย* และ *หากวันหลวง* จะเห็นว่าผู้ประกอบพิธีอาจเป็น ปู่จารย์ พ่อหนาน หรือพระ คนใดคนหนึ่งก็ได้ พร้อมทั้งต้องมีอุปกรณ์เครื่องใช้ในการประกอบพิธี เช่น ข้าวเปลือก ข้าวสาร ผ้าขาว ผ้าแดง กล้วย ไข่ต้มสุก ข้าวเหนียว น้ำ น้ำผึ้ง น้ำตาล อ้อย เป็นต้น และองค์ประกอบที่สำคัญคือ *หมาดหากวัน* (คำเรียกขวัญ) เนื่องจาก *หมาดหากวัน* ถือเป็นสื่อสำคัญที่ทำให้ขวัญรู้ว่ามิใช่เรียกให้ขวัญกลับไปหาเจ้าของ เป็นสื่อที่ทำให้ขวัญรู้ว่าขวัญมีความสำคัญต่อเจ้าของ และต่อครอบครัว และขวัญไม่ควรไปอยู่ในที่อื่นใดที่ไม่ใช่ตัวเจ้าของขวัญ (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, 2529: 19) ซึ่งเนื้อหาใน *หมาดหากวันน้อย* และ *หมาดหากวันหลวง* นั้น จะกล่าวเรียกหาขวัญตามสถานที่ต่าง ๆ ที่เชื่อว่าขวัญอาจไปหลงหรือไปตกอยู่ และเรียกให้ขวัญกลับมาอยู่กับเจ้าของขวัญ เมื่อเรียกขวัญจบหนึ่งครั้งก็จะทำพิธีเสี่ยงทายข้าวเปลือกเพื่อดูว่าขวัญกลับมาสู่ร่างเจ้าของขวัญแล้วหรือไม่ โดยผู้ประกอบพิธีจะเป็นคนเสี่ยงทายโดยการหยิบข้าวเปลือกขึ้นมานับ หากเสี่ยงทายข้าวเปลือกได้จำนวนเลขคู่ ก็เชื่อว่าขวัญกลับมาคืนมาสู่ร่างเจ้าของขวัญแล้ว แต่หากเสี่ยงทายข้าวเปลือกได้จำนวนเป็นเลขคี่ ก็ต้องทำการเรียกขวัญใหม่ ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเสี่ยงทายข้าวเปลือกได้จำนวนเป็นเลขคู่ จึงเชื่อว่าขวัญกลับมาแล้ว จากนั้นผู้ประกอบพิธีก็จะกล่าวเรียกขวัญให้มากินอาหารที่เตรียมไว้ด้วย และบอกให้ผู้ที่ได้ทำการหาขวัญหยิบอาหารที่เตรียมไว้ในเครื่องพิธีหาขวัญกินด้วย

จะเห็นได้ว่าการทำพิธีหากวันน้อยและหากวันหลวงนั้น ความสำคัญของพิธีอยู่ที่ผู้ประกอบพิธีด้วยกัน และรวมถึงคำกล่าวเรียกขวัญหรือหมาดหากวัน เครื่องใช้ในพิธีและผู้ประกอบพิธี ซึ่งอาจเป็น ปู่จารย์ พ่อหนาน หรือพระ ซึ่งบุคคลทั้งสามนี้เป็นบุคคลที่คนในสังคมไทเงินให้การยอมรับและศรัทธาว่าเป็นผู้ที่สามารถเรียกขวัญกลับมาได้ และสิ่งสำคัญประการหนึ่งคือในระหว่างที่ทำพิธีหากวันนั้น ทั้งปู่จารย์ พ่อหนาน หรือพระ ไม่ได้มีสิ่งใดที่แสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมว่า เป็นผู้ที่สามารถสื่อสารหรือเป็นตัวประสานระหว่างขวัญกับเจ้าของขวัญได้ มีเพียงแต่การกล่าวหมาดหากวันและทำการเสี่ยงทายข้าวเปลือกหรือการเสี่ยงทายด้วยไข่ต้มหลังจากการกล่าวหมาดหากวันจบแล้วเท่านั้น ที่ได้แสดงให้เห็นให้เจ้าของขวัญรวมถึงญาติพี่น้องที่อยู่ในพิธีกรรมรับรู้และเข้าใจว่า ขวัญของผู้รับการเรียกขวัญที่ได้ออกจากร่างไป บัดนี้ได้กลับคืนสู่ร่างเจ้าของเดิมแล้ว

จากตัวอย่างลักษณะการประกอบพิธีหากวันน้อยและหากวันหลวงดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ประกอบพิธีหาขวัญในสังคมไทเงิน ซึ่งอาจเป็น ปู่จารย์ พ่อหนาน หรือพระนั้น นับได้ว่าเป็น

องค์ประกอบที่สำคัญในพิธีกรรมและมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้เข้ารับการทำพิธีหาขวัญ และอาจรวมไปถึงบุคคลอื่นที่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมด้วย ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน กล่าวคือถ้าไม่มีผู้ประกอบพิธี พิธีหาขวัญก็ไม่อาจดำเนินไปได้ และพฤติกรรมหรือการแสดงทางด้านภาษา (คำกล่าวเรียกขวัญ หรือ หมาดหากวัน) เป็นต้นว่า การกล่าวเรียกขวัญที่เป็นส่วนประกอบของร่างกาย ให้มากินอาหารที่เป็นเครื่องพิธีในการเรียกขวัญ เช่น มีการเรียก ขวัญหัว ขวัญตา ขวัญปาก ขวัญคอ ขวัญมือ ขวัญขา ขวัญเท้า ให้กลับคืนมาสู่ร่างกายเจ้าของขวัญ เป็นต้น ท่าทางและน้ำเสียงของผู้ประกอบพิธีในขณะที่ทำการประกอบพิธีและกล่าวหมาดหากวันนั้น ถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยทำให้ผู้ที่เข้ารับการทำพิธีหาขวัญ ญาติพี่น้องและบุคคลอื่น ๆ ในพิธีเกิดความอบอุ่นใจและมีความมั่นใจว่าขวัญที่หนีออกไปจากตัวได้รับการเรียกให้กลับคืนสู่ตัวเจ้าของขวัญแล้ว ทั้งนี้ โดยพื้นฐานความเลื่อมใสศรัทธาในสถานภาพของการเป็น ปู่จารย์ พ่อหนาน หรือพระ ที่ได้รับการเคารพนับถือในสังคมชาวไทยชนชั้น ประมวล ดิคนินตัน ได้กล่าวถึงคติชนชาวบ้านในด้านพิธีกรรมไว้ตอนหนึ่งว่า “เมื่อวิเคราะห์พิธีกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นจะเห็นสัญลักษณ์หรือสาระที่สำคัญคือ เพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์” (ประมวล ดิคนินตัน, 2521: 141) ซึ่งในแง่นี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้ประกอบพิธีหาขวัญ ทั้ง ปู่จารย์ พ่อหนาน หรือพระ ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ในพิธี และการแสดงออกทางด้านภาษา คือ การกล่าวหมาดหากวัน รวมถึงท่าทางของผู้ประกอบพิธี ล้วนเป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมกำลังใจและสร้างความมั่นใจให้กับผู้รับการทำพิธีหาขวัญ และเครื่องใช้ที่ประกอบในพิธีหาขวัญ เช่น เสื้อผ้าของเจ้าของขวัญ ผ้าขาว ผ้าแดง ข้าวเปลือก ข้าวสาร หอก ปืน ขวาน สวิง เรือ แพ (ของจำลอง) อาหารคาว อาหารหวาน ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นสัญลักษณ์ที่ช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นและทำให้ผู้ที่เข้ารับการทำพิธีหาขวัญเกิดความอบอุ่นใจว่า ขวัญของตนได้กลับคืนสู่ร่างกายและขวัญได้รับการดูแลรักษาให้อยู่ในภาวะปกติดีแล้ว

นอกจากนั้นแล้ว บริบทอื่น ๆ ในพิธีหาขวัญเป็นต้นว่า การที่ญาติพี่น้องของผู้รับการทำพิธีหาขวัญตลอดจนเพื่อนบ้านที่มาร่วมพิธีช่วยกันจัดเตรียมเครื่องใช้ในพิธี หรือในระหว่างการทำงานมีการพูดคุยที่ก่อให้เกิดอารมณ์ขัน ก็มีผลทำให้ผู้ป่วยหรือผู้รับการทำพิธีหาขวัญเกิดความอบอุ่นใจและมีอารมณ์ที่เป็นสุขร่วมด้วย

พิธีตั้งธรรมกลางเดือน เป็นอีกพิธีหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของพิธีทำขวัญในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ที่ได้รับการทำพิธีหาขวัญเท่านั้น แต่ยังมีผลต่อจิตใจของคนในครอบครัวและชุมชนอีกด้วย กล่าวคือ ตามประเพณี **พิธีตั้งธรรมกลางเดือน** ซึ่งมักจะกระทำในช่วงเข้าพรรษา (ประมาณเดือนกรกฎาคม – ต้นเดือนตุลาคม) ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน และเป็นช่วงที่ว่างเว้นจากการทำงานในไร่นาแล้ว ชาวไทเงินมักจะทำพิธีตั้งธรรมกลางเดือน (หรือ พิธีเทศน์ธรรมกลางบ้าน) โดยการนิมนต์พระมา สวดเทศน์ธรรมบนบ้าน และเมื่อเสร็จสิ้นการเทศน์แล้ว จะมีการทำพิธีหาขวัญให้กับผู้สูงอายุที่อยู่ภายในบ้านด้วย โดยพระจะเป็นผู้ทำพิธีหาขวัญให้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้สูงอายุ และเพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจและมีขวัญกำลังใจที่ดี เพื่อให้มีอายุยืนยาวต่อไป ทั้งนี้ การทำพิธีหาขวัญให้กับผู้สูงอายุในพิธีตั้งธรรมกลางเดือน ไม่จำเป็นต้องทำกับผู้สูงอายุที่เจ็บป่วย แต่เป็นการทำพิธีหาขวัญให้กับผู้สูงอายุที่มีร่างกายเป็นปกติดี และเหตุที่มีการหาขวัญให้กับผู้สูงอายุในพิธีตั้งธรรมกลางเดือนนั้น อาจเนื่องด้วยว่าในช่วงเข้าพรรษาซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน สภาพอากาศชื้นอาจทำให้ผู้สูงอายุเจ็บป่วยได้ง่าย และประกอบกับเป็นช่วงที่งานในไร่นาเสร็จสิ้น ลูกหลานจึงมีเวลาว่างและอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา จึงเป็นช่วงเวลาที่ดีที่จะได้มีการแสดงความกตัญญูและระลึกถึงบุญคุณของ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และถือเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจที่ดีให้กับผู้สูงอายุด้วย จึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมในการทำพิธีตั้งธรรมกลางเดือนและหาขวัญให้กับผู้สูงอายุ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าพิธีตั้งธรรมกลางเดือนและหาขวัญให้กับผู้สูงอายุ นอกจากจะมีผลทางด้านจิตใจโดยตรงต่อผู้สูงอายุที่ได้รับการทำพิธีหาขวัญแล้ว ยังมีผลทำให้คนในครอบครัวและชุมชนเกิดความอบอุ่นใจและสบายใจอีกด้วย

พิธีหาขวัญนอกจากจะมีผลทางด้านจิตใจโดยตรงต่อผู้ที่ได้รับการทำพิธีโดยตรงแล้ว ยังมีผลทำให้คนในครอบครัวหรือชุมชนเกิดความรู้สึกมั่นคงทางด้านจิตใจด้วย ยกตัวอย่างเช่น ในระหว่างที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามนั้น ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมในพิธีหาขวัญให้แก่ พระสวาทิไส้ เขมวิโร อายุ 52 ปี พรรษา 32 พรรษา เจ้าอาวาสวัดบ้านป่าขาม ต.ป่าขาม อีงกาตพริ้า เมืองเชียงตุง ซึ่งในขณะที่ท่านเจ้าอาวาสอาพาธเป็นมะเร็งในช่องปาก และกำลังเข้ารับการผ่าตัดและรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ และท่านต้องรักษาตัวอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นเวลาอีกหลายเดือน แต่ชาวบ้านที่อยู่ที่บ้านป่าขาม เมืองเชียงตุง มีความวิตกกังวลถึงอาการอาพาธของท่าน

เจ้าอาวาส จึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันจัดทำพิธีหาขวัญให้ท่านเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นการจัดทำพิธีหาขวัญให้ท่านเจ้าอาวาสที่บ้านป่าขาม เมืองเชียงตุง ในขณะที่ท่านเจ้าอาวาสอาพาธและรักษาตัวอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยชาวบ้านของหมู่บ้านป่าขามได้ร่วมกับ พระยี่ เขมฉิมโม อายุ 35 ปี พรรษา 12 พรรษา ซึ่งเป็นรองเจ้าอาวาสวัดบ้านป่าขาม ได้รวมกลุ่มกันจัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ที่ใช้ในพิธีหาขวัญให้แก่เจ้าอาวาส โดยชาวบ้านมีความเชื่อว่าหากได้จัดทำพิธีหาขวัญให้ท่านเจ้าอาวาสที่เมืองเชียงตุงนี้แล้ว ตัวท่านเจ้าอาวาสที่อาพาธและรักษาตัวอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่จะสามารถหายจากอาการเจ็บป่วยได้ และในขณะเดียวกันชาวบ้านก็มีความเป็นห่วงและวิตกกังวลถึงอาการอาพาธของท่านเจ้าอาวาส แต่ก็ไม่สามารถเดินทางไปเยี่ยมเยียนหรือดูแลท่านได้ จึงทำได้เพียงร่วมกันจัดทำพิธีหาขวัญให้แก่ท่านเจ้าอาวาสแทน จากที่ได้กล่าวมานี้เห็นได้ว่าพิธีหาขวัญของชาวไทเขิน นอกจากจะตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจให้กับผู้ป่วยหรือผู้ที่เข้ารับการทำพิธีหาขวัญเพื่อให้เกิดกำลังใจแล้ว ยังสามารถตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจให้กับคนในชุมชนหรือท้องถิ่น และทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคงทางด้านจิตใจได้อีกด้วย ดังเช่นกรณีของชาวบ้านหมู่บ้านป่าขาม เป็นต้น

เมื่อพิจารณาไปถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชาวไทเขินในปัจจุบัน ทั้งในด้านความเจริญทางการศึกษาที่มีมากขึ้นจากในอดีต เด็ก ๆ ชาวไทเขินรุ่นใหม่ล้วนแล้วแต่มีโอกาสได้เข้าเรียนในระบบโรงเรียน ด้านการแพทย์และการสาธารณสุขก็พบว่ามีความเจริญจากอดีตขึ้นมา แม้จะยังไม่มีการกระจายตัวทางด้าน การแพทย์และการสาธารณสุขอย่างกว้างขวางในพื้นที่ซึ่งอยู่ห่างไกลจากตัวเมือง แต่ชาวไทเขินก็มีความรู้ความเข้าใจว่าหากเจ็บป่วยก็สามารถไปโรงพยาบาล หรือใช้ยาทางการแพทย์สมัยใหม่รักษาให้หายได้ และในด้านการคมนาคมก็พบว่ามีความสะดวกในการเดินทางระหว่างเมืองต่าง ๆ เพิ่มขึ้นจากอดีตมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นทางคมนาคมทางบกระหว่างเมืองเชียงตุงและเมืองท่าขี้เหล็ก ซึ่งท่าขี้เหล็กเป็นเมืองชายแดนที่อยู่ติดกับ อ.แม่สาย จังหวัดเชียงรายของประเทศไทย ซึ่งเส้นทางคมนาคมมีความสะดวกสบายเป็นอย่างมาก สามารถเดินทางด้วยรถประจำทางได้โดยใช้ระยะเวลาเพียง 5-6 ชั่วโมง อย่างไรก็ตาม ความเจริญที่เข้ามาในสังคมของชาวไทเขินก็ได้ทำให้ชาวไทเขินหมดความเชื่อในพิธีกรรมและเลิกพึ่งพาพิธีกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเจ็บป่วยดังเช่นพิธีหาขวัญ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ทำให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจแก่ผู้ป่วยและครอบครัวของผู้ป่วย ซึ่งนับเป็นพิธีกรรมที่เป็นการรักษาทางด้านจิตใจของผู้ป่วย โดยที่ชาวไทเขินส่วนมากยังคงนิยมที่จะทำพิธีหาขวัญในเวลาที่เกิดการเจ็บป่วยอยู่ แม้ว่าจะมีการ

รักษาทางการแพทย์สมัยใหม่แล้วก็ตาม และโดยส่วนมากหากได้รับการรักษาทางการแพทย์สมัยใหม่แล้วสามารถหายจากการเจ็บป่วย เมื่อหายดีแล้วก็อาจจะมีการทำพิธีหาขวัญเพื่อเป็นการสร้างกำลังใจให้แก่ผู้ที่เพิ่งหายป่วยและถือเป็นการเริ่มต้นสิ่งดี ๆ และเริ่มต้นสุขภาพอนามัยที่ดี ทั้งนี้เนื่องจากชาวไทยเชื่อกันว่าสาเหตุที่เกิดการเจ็บป่วยก็เป็นเพราะขวัญที่ประจำอยู่ในร่างกายไม่เป็นปกติ หรือในเวลาที่ยังป่วยอยู่ก็อาจจะส่งผลให้ขวัญอยู่ไม่เป็นปกติหรือขวัญไม่ดี จึงทำให้สภาพจิตใจไม่เข้มแข็งไปด้วย จึงต้องมีการดูแลรักษาขวัญ ทำขวัญ หรือรับขวัญให้เป็นปกติเหมือนเดิม และแม้ว่าจะได้รับการรักษาทางการแพทย์สมัยใหม่แล้วหายจากการเจ็บป่วยก็ตาม แต่ถ้าไม่ทำพิธีหาขวัญก็อาจจะทำให้กลับมาเจ็บป่วยได้อีกครั้ง เนื่องจากขวัญที่อยู่ภายในยังไม่ได้รับการดูแลให้อยู่ดี และเมื่อได้ทำพิธีหาขวัญแล้วก็จะเกิดความสบายใจ และในการเจ็บป่วยบางกรณีก็วิธีการทางการแพทย์สมัยใหม่ไม่สามารถรักษาให้หายเป็นปกติได้ ญาติพี่น้องก็จะแก้ปัญหาด้วยการทำพิธีหาขวัญให้แก่ผู้ป่วย เพราะเชื่อว่าการรักษาความเจ็บป่วยตามแบบดั้งเดิมอาจช่วยแก้ปัญหาได้ ซึ่งนับเป็นที่พึ่งสุดท้ายที่จะช่วยให้ผู้ป่วยและญาติพี่น้องมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับอาการเจ็บป่วยที่ยังรักษาไม่หายได้ การที่ชาวไทยมีความเชื่อในเรื่องขวัญและมีการทำพิธีหาขวัญเมื่อเกิดการเจ็บป่วยนั้น นับได้ว่าเป็นกระบวนการในการรักษาทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งการรักษาโดยวิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่เมื่อเกิดการเจ็บป่วยนับเป็นการรักษาทางด้านร่างกาย แต่การทำพิธีหาขวัญเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ป่วยนั้น นับเป็นการรักษาและเยียวยาทางด้านจิตใจเป็นสำคัญ ซึ่งในคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยและชาวตะวันออกนั้นมีความเชื่อว่า มนุษย์ประกอบไปด้วย 2 สิ่งที่สำคัญ และเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือ กายและจิต และทั้ง 2 สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้นหากเกิดการเจ็บป่วยทางด้านร่างกายจึงมีความเชื่อว่าต้องมีการรักษาทั้งด้านร่างกายและจิตใจควบคู่กันไปด้วย ซึ่งพิธีหาขวัญของชาวไทย นับเป็นพิธีกรรมที่เป็นกระบวนการรักษาทางด้านจิตใจ และเป็นพิธีกรรมที่ตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของชาวไทยได้อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม พบว่าปัจจุบันชาวไทยบางคนที่เกิดการเจ็บป่วยที่ไม่ร้ายแรงหรือไม่ได้มีอาการหนักและไม่ถึงขั้นที่ต้องเข้านอนในโรงพยาบาล เมื่อได้รับการรักษาทางการแพทย์สมัยใหม่แล้วหายสนิท ก็ไม่ได้มีการทำพิธีเรียกขวัญให้แก่ผู้ป่วยอีก เนื่องจากเห็นว่าไม่มีความจำเป็นต้องหาขวัญซ้ำอีก

การที่พิธีกรรมและความเชื่อเรื่องขวัญยังคงสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมของชาวไทยชน ทามกลางสภาวะแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ในด้านหนึ่งอาจ เป็นเพราะในบางกรณีวิธีการทางการแพทย์สมัยใหม่ไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาได้ หรือเกิดปัญหาด้าน การกระจายความเจริญทั้งทางด้านการแพทย์และการคมนาคมไปยังพื้นที่ห่างไกล ทำให้ชุมชนใน พื้นที่ห่างไกลไม่สามารถเข้าถึงการแพทย์สมัยใหม่ได้ และในบางกรณีพบว่าการรักษาทาง การแพทย์สมัยใหม่มีค่าใช้จ่ายสูงกว่าการรักษาแบบดั้งเดิม และชาวไทยชนส่วนมากก็ไม่ได้มีรายได้ สูงมากเพราะส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ทำนา จึงทำให้ในบางครั้งไม่สามารถเข้ารับการรักษาทาง การแพทย์สมัยใหม่ได้ และเหตุผลอีกประการหนึ่งคือ เป็นเพราะความต้องการความรู้สึกมั่นคง ทางด้านจิตใจที่อยู่ในห้วงสำนึกของมนุษย์ คือ ต้องการความสบายใจ ต้องการความรู้สึกเอาใจใส่ ห่วงใย ซึ่งสอดคล้องกับพิธีหาขวัญ ที่นอกจากผู้ป่วยจะได้รับความสบายใจหลังจากการทำพิธีแล้ว ยังสามารถรับรู้ได้ถึงความรู้สึกห่วงใยของคนในครอบครัวและเพื่อนบ้านในชุมชน

นอกเหนือจากการเจ็บป่วยแล้ว ชาวไทยชนยังมีความเชื่อว่าเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับ ชีวิต เช่น การแต่งงาน การเดินทางไปยังต่างถิ่นต่างแดน หรือเมื่อมีการเดินทางกลับมา จะต้องได้รับการ ทำพิธีหาขวัญเพื่อความอยู่ดีมีสุข **พิธีหาขวัญให้ฟัวหนุ่มเมียสาว** ก็เช่นเดียวกัน เนื่องจากบุคคล ทั้งคู่มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมจากคนโสดเป็นผู้ครองเรือน และในวัฒนธรรมการ แต่งงานของชาวไทยชนนั้น ฝ่ายชายต้องย้ายเข้าไปอยู่ในบ้านของฝ่ายหญิงเพื่อช่วยเป็นแรงงาน ให้แก่บ้านของฝ่ายหญิงก่อน อย่างน้อยเป็นเวลา 3 ปี จึงจะสามารถแยกตัวไปสร้างครอบครัวกันเอง ได้ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ อ้ายหนานไต้เป็ง บ้านป่าขาม อายุ 32 ปี, สัมภาษณ์โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2554 ที่บ้านป่าขาม ต.ป่าขาม อีงกาดพร้าว เมืองเชียงตุง รัฐฉาน) ซึ่งต้องเป็นการเปลี่ยน สถานที่อยู่อาศัยของฝ่ายชายไปอยู่ร่วมกับญาติของฝ่ายหญิง จึงอาจทำให้มีความไม่คุ้นเคย การทำ พิธีหาขวัญให้ฟัวหนุ่มเมียสาวจึงเป็นการประกาศให้บุคคลภายนอกครอบครัวทราบถึงการ เปลี่ยนแปลงสถานภาพ และทำให้คู่สมรสเกิดความรู้สึกว่าได้รับการยอมรับ สามารถอยู่ในสังคม ด้วยจิตใจมั่นคงและปกติสุข จึงถือเป็นการสร้างความรู้สึกมั่นคงทางใจให้แก่คู่แต่งงานใหม่ นอกจากนี้ในปัจจุบันยังพบว่า เมื่อชาวไทยชนต้องการเดินทางไปต่างบ้านต่างแดน ก็มักมีการทำพิธี หาขวัญให้แก่ผู้ที่จะเดินทางก่อน ซึ่งอาจเป็นการทำพิธีหาขวัญที่บ้าน โดยให้ปุ่จารย์หรือพ่อหนาน เป็นผู้ประกอบพิธีให้ หรือจะทำพิธีหาขวัญที่วัด และให้พระเป็นผู้ประกอบพิธีให้ก็ได้ ทั้งนี้เพื่อเป็น

การสร้างกำลังใจที่ดีให้แก่ผู้ที่ออกเดินทางให้มีความมั่นใจว่าการเดินทางครั้งนี้จะเป็นการเดินทางอย่างปลอดภัยแคล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวง ส่งผลให้ผู้ที่ออกเดินทางมีจิตใจมั่นคงและรู้สึกปลอดภัย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พระสวามีอ้าย จันดาวโร อายุ 58 ปี พรรษา 38 พรรษา เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเจดีย์หนองผา, สัมภาษณ์โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2554 ที่วัดพระธาตุเจดีย์หนองผา เมืองเชียงตุง รัฐฉาน)

สำหรับ **พิธีทำขวัญควาย** ของชาวไทเขิน ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ทำกันอย่างเรียบง่ายและเจ้าของควายจะเป็นผู้ประกอบพิธีนี้เอง โดยเจ้าของควายจะทำพิธีหาขวัญให้ควายในช่วงที่เสร็จสิ้นฤดูการทำนาแล้ว ซึ่งเจ้าของควายจะกล่าวคำขอมาต่อควายที่เจ้าของได้เมียนดีและได้ใช้งานควายในการทำนา นอกจากนี้ยังได้กล่าวคำที่เป็นการแสดงความระลึกถึงบุญคุณของควายที่ได้ช่วยเป็นแรงงานในการทำนาอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากสังคมของชาวไทเขินเป็นสังคมที่นับถือศาสนาพุทธควบคู่ไปกับการเชื่อเรื่องผี จึงมีความเชื่อในเรื่องบุญบาปและความกตัญญูรู้คุณ การที่ได้เมียนดีควายซึ่งเป็นสัตว์ที่มีบุญคุณจึงถือเป็นบาป และเป็นการเบียดเบียนให้ควายได้รับความทรมานและอาจเป็นเวรกรรมที่จะต้องชดใช้ในชาติภพภายหน้า จึงทำให้เกิดความทุกข์วิตกกังวลอยู่ในจิตใจ การมีพิธีทำขวัญให้ควายก็เพื่อเป็นการแสดงถึงการขอขมาลาโทษและขอโหสิกรรมต่อควาย พร้อมกับแสดงความระลึกถึงบุญคุณของควายที่ได้ช่วยงานในไร่นา ดังนั้น การทำพิธีหาขวัญควายจึงมีผลทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยจิตใจที่เป็นทุกข์กังวลไปได้ ดังปรากฏอยู่ในหมวดหาขวัญควาย ความว่า

“..... วัควายดีเปนคร่า ข้าจึงว่าเอามาเปนแรง มีแม่แพงค่าใหญ่ถูก รักเหมือนลูกผู้ดี : หลอนว่าไค้บุญดีแลค่าใช้ : เจ้าอย่าได้ขอดกำเวียนหมายหมั้น เจ้าอย่าได้มีใจควั่นสั้นแสนไค้ย : ชาดิอันไค้ยเกิดมาเปนสัตว์คนย้อมไค้ : คั่นว่าบ่ไค้ยกินแรง : ลางคนก่เอาไปพินแทงกินขึ้น เนื้อเลือดบ่หายเหือดอินที : คั่นว่าสัตว์ไค้ยดีก่จั้งจักเลี้ยงไว้ยเตมถุน ไว้ยเปนบุญเปนคุณไปเมื่อหน้า ไว้ยจุงขึ้นฟ้าต่อถึงเนรพานแดเทอะ : ถึงเมื่อเดือน 8 มาพังก่หว่านเข้า ถึงเมื่อเดือน 9 มาพังก่ไถนา ถึงเมื่อเดือน 10 มาพังก่ส้อมแลจั้งจักแบกเอาง้อนแอกเฟือไถมาไว้ยแล แล้วจั้งจักเอาไถแม่แดง มาเข้าแล้วจั้งจักเอาไถแม่กำมาเบิกบาย : มาสู่กวันควายตัวแม่เขาแซวกบทั้งตัวพุลแล้วเขาซ้อง ไม้ลองง้อนโปคมือถูกจักแก้แลปัดเสในวันนีไม้กงอพาคบ่า น้ำทุมสำหอมหลัง เชือกมัดคังฟาดข้างมึงถูกจักแก้แลปัดเสในวันนี วันนีถูกจักเอามิ่งไปป้อยกินหญ่ายังท่งหื้อปี่หื้อมิ่งมีลูกตัวดีลาลอย หื้อมิ่งมีลูกน้อยแผ่หลวง

หลาย หื้อมีควายถึกเต็มถุนเหมือนคังเก่า เจ้าอย่าว่าจักได้ยหราคาแรงควายเพิ่นแ่งเทอะเนอไปเทอไปเทอ.....”

จากเนื้อความบางช่วงในมหาดหากวันควายที่ได้ยกมานี้ สามารถถอดสรุปความได้ว่า “.....วัวควายนั้นมีคุณประโยชน์ในการใช้แรงงานและมีราคาแพง จึงรักเหมือนผู้รักลูก หากว่าได้ทุบตีและคุณค่าใช้งานขออย่าได้ผูกกรรมเวร เพราะเมื่อเกิดเป็นสัตว์คนย่อมนำมาใช้งาน หากว่าไม่ได้ใช้งานบางคนก็เอาไปฆ่ากินเลือดเนื้อเสีย หากว่าสัตว์ตัวที่มีคุณสมบัติดีก็จะเลี้ยงไว้เต็มถุนบ้าน เอาไว้เป็นบุญคุณต่อไป เอาไว้จูงขึ้นสวรรค์ตราบถึงนิพพาน.....เมื่อเสร็จงานมาแล้วจึงปลดแอกและคันไถ แก้วและบัดเชือกมัดจมูกที่ใช้ฟาดข้างลำตัว แล้วนำไก่อมาบิกบายศรีขวัญ แล้วจึงปล่อยให้ไปกินหญ้าในทุ่งนาตลอดปี ขอให้มิลูกขยายพันธุ์ดีให้มาก ๆ ให้มีควายแข็งแรงเต็มถุนบ้านเหมือนดังเดิม อย่าให้ต้องไปหาจ้างค่าแรงควายผู้อื่น.....”

เช่นเดียวกับ **พิธีทำขวัญข้าว** ซึ่งชาวนาไทเงินต้องพึงพาธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ ในการทำนาเกือบตลอดทั้งปี และเนื่องจากธรรมชาติเหล่านี้ มนุษย์หรือเทคโนโลยีไม่สามารถควบคุมได้ ชาวนาจึงเกิดความวิตกไม่สบายใจว่าการทำนาในครั้งต่อไปจะได้ผลดีหรือไม่ จะเกิดฝนแล้งหรือน้ำท่วมไร่นาเสียหายหรือไม่ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องพึงอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ โดยการแสดงพฤติกรรมในลักษณะอ่อนน้อมเคารพกราบไหว้ต่อเทวดาอารักษ์ต้นข้าวหรือแม่โพสพ และเมื่อได้ทำพิธีแล้วก็จะทำให้ชาวนาไทเงินเกิดความสบายใจและมั่นใจว่าแม่โพสพจะช่วยปกป้องรักษาท้องนา ต้นข้าว และผลผลิตการทำให้การทำนาในครั้งต่อไปได้ผลสำเร็จดี

พิธีทำขวัญในโอกาสต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น มีบทบาทหน้าที่สำคัญยิ่งในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของชาวไทเงิน พิธีทำขวัญมีบทบาทโดยตรงต่อความเชื่อเรื่องขวัญ ช่วยทำให้ผู้ป่วยและญาติพี่น้องของผู้ป่วยมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับความเจ็บป่วย ช่วยทำให้คนที่จะออกเดินทางเกิดความมั่นใจและรู้สึกปลอดภัยในการเดินทาง ช่วยทำให้ผู้หญิงหนุ่มเมียสาวที่แต่งงานใหม่มีความมั่นใจและอบอุ่นใจในการเริ่มต้นชีวิตคู่ และช่วยทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกมีพลังและกำลังใจในการผ่านพ้นเรื่องร้ายแรงไปด้วยกัน จึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญทำหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจให้แก่สังคมของชาวไทเงินได้

4.3.2 บทบาทหน้าที่ในการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน

พิธีทำขวัญหรือพิธีหาขวัญ โดยทั่วไปแล้วมักเป็นพิธีที่ทำกันเฉพาะในครอบครัว ซึ่งอาจมีเพียงผู้ที่ได้รับการทำขวัญกับผู้ประกอบพิธีเท่านั้น เพื่อนบ้านหรือแม่แต่ญาติพี่น้องแทบจะไม่มีบทบาทร่วมในพิธีแต่อย่างใด แต่สำหรับสังคมของชาวไทยจีนนั้น พิธีหาขวัญมิใช่เป็นกิจกรรมเฉพาะของผู้รับการทำขวัญหรือของครอบครัวใดครอบครัวเดียวเท่านั้น แต่จะมีเครือญาติและเพื่อนบ้านจากทุกหมู่บ้านต่างเข้าร่วมในพิธีกรรมด้วยความพร้อมเพรียง และในสังคมของชาวไทยจีนนั้น เมื่อบ้านหลังใดจะทำพิธีหาขวัญ ก็จะมีการบอกกล่าวไปยังเครือญาติและเพื่อนบ้านทั้งที่อยู่ในละแวกหมู่บ้านเดียวกันและต่างหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นพิธีทำขวัญของบุคคลที่สำคัญ เช่น พ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ หรือในพิธีหาขวัญที่มีความสำคัญ และในพิธีหาขวัญที่อาจกระทำได้เพียงครั้งเดียวตลอดชีวิตของผู้รับการทำพิธี เช่น **พิธีทำขวัญให้เด็กครบเดือน** ซึ่งจะเป็นการทำพิธีหาขวัญให้เด็กเกิดใหม่ที่มีอายุครบ 1 เดือน และนับเป็นพิธีใหญ่ที่จะมีการบอกกล่าวแก่เพื่อนบ้านและญาติพี่น้อง ทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันและต่างหมู่บ้าน ให้เข้าร่วมในพิธีและช่วยกันจัดเตรียมเครื่องใช้ในพิธีและอยู่ร่วมพิธีโดยตลอด บางครัวเรือนที่สนิทสนมกับครอบครัวของผู้รับการทำขวัญ หรือสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัวของผู้รับการทำขวัญก็จะพร้อมใจกันหยุดงานในไร่นาเพื่อมาร่วมงาน หรือแม่แต่ครัวเรือนที่มีความขัดแย้งกันก็จะส่งตัวแทนมาร่วมในพิธี ซึ่งลักษณะของการรวมกลุ่มดังกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นว่า พิธีหาขวัญของชาวไทยจีน นับเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในสังคมของชาวไทยจีนที่ทำหน้าที่ดึงดูดให้สมาชิกในครอบครัวไปจนถึงคนในชุมชนได้มาชุมนุมพบปะสังสรรค์และทำงานร่วมกัน และเป็นเครื่องมือที่ทำให้คนในสังคมไทยจีนเกิดความสามัคคีกลมเกลียวและให้ความช่วยเหลือกันระหว่างคนในชุมชน

นอกจากนั้นแล้ว สังคมชาวไทยจีนยังใช้พิธีหาขวัญเป็นเครื่องมือในการสร้างและเชื่อมความสัมพันธ์ของความเป็นเครือญาติและชุมชนไทยจีนไว้ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยจีนที่เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติเดียวกัน โดยในหมู่บ้านของชาวไทยจีนจะพบว่า เกือบทั้งหมู่บ้านจะเป็นเครือญาติกันหมด ทั้งที่เป็นเครือญาติโดยตรงทางสายเลือดและเครือญาติทางการแต่งงาน ซึ่งจะมีการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน และเมื่อครอบครัวใดมีการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญ และรวมถึงพิธีหาขวัญให้แก่บุคคลที่สำคัญในครอบครัว บรรดาเครือญาติที่นับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน จึงมีภาระและหน้าที่ที่จะต้องมาร่วมทำกิจกรรมโดยพร้อมเพรียง

ทั้งการร่วมกันจัดเตรียมเครื่องใช้ในพิธีและอยู่ร่วมในงานพิธี และเมื่อเสร็จพิธีแล้วก็จะมีการเลี้ยงอาหารแก่ผู้ที่มาร่วมในพิธีทั้งเครือญาติและเพื่อนบ้านในชุมชน ซึ่งทุกช่วงของพิธีกรรมตั้งแต่การจัดเตรียมเครื่องใช้ในพิธีไปจนเสร็จสิ้นการทำพิธี นับเป็นช่วงเวลาที่เครือญาติและเพื่อนบ้านจะได้มีโอกาสพูดคุยและหยอกล้อกัน ทำให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวและรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนไทจีน

การที่สังคมชาวไทจีนให้ความสำคัญกับพิธีหาขวัญเป็นอย่างมาก ทั้งที่เป็นพิธีหาขวัญให้แก่ญาติผู้ใหญ่ที่สำคัญ พิธีหาขวัญให้เด็กอายุครบ 1 เดือน หรือพิธีหาขวัญให้กับคนป่วยในพิธีหาขวัญน้อยและพิธีหาขวัญหลวงนั้น พิจารณาในแง่หนึ่งสามารถอธิบายได้ว่า สังคมไทจีนใช้พิธีหาขวัญเป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มอย่างหนึ่ง ทั้งนี้โดยใช้ความรู้สึกของการเป็นเครือญาติและการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันเป็นสิ่งสำคัญในการรวมกลุ่ม ซึ่งความรู้สึกที่ว่าเรามีบรรพบุรุษเดียวกัน รวมถึงการทำความเคารพและนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็น “พวกเรา” (ประมวล ดิคกินสัน, 2521: 142) และเมื่อได้ประกอบพิธีกรรมร่วมกัน ก็ยิ่งก่อให้เกิดจิตสำนึกของความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากยิ่งขึ้น หรืออธิบายได้ว่าความสำคัญและความหมายของพิธีหาขวัญให้ญาติผู้ใหญ่ที่สำคัญก็คือความเชื่อในผีบรรพบุรุษเดียวกัน ซึ่งช่วยทำให้เกิดความสัมพันธ์ของเครือญาติที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

พิธีหาขวัญของชาวไทจีน นอกจากจะเป็นการรักษาความผูกพันของระบบครอบครัวและเครือญาติแล้ว ยังนับเป็นพิธีกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอีกด้วย เนื่องจาก หากครัวเรือนใดจะมีการทำพิธีหาขวัญที่มีความสำคัญ ซึ่งต้องมีการบอกกล่าวและเชิญญาติมิตรและเพื่อนบ้านให้มาร่วมในพิธี เช่น พิธีตั้งธรรมกลางเสื่อ ซึ่งจะมีการทำพิธีหาขวัญให้กับผู้สูงอายุในครอบครัว หรือพิธีแต่งงาน ซึ่งจะมีการทำพิธีหาขวัญให้ผัวหนุ่มเมียสาว และพิธีทำขวัญเด็กอายุครบ 1 เดือน ที่นับว่าเป็นพิธีใหญ่อีกพิธีหนึ่ง พิธีกรรมเหล่านี้จะต้องมีการจัดเตรียมเครื่องประกอบพิธีเป็นจำนวนมาก และต้องมีการจัดเตรียมสถานที่และอาหาร ซึ่งในบางครั้งหากครอบครัวที่จัดทำพิธีเป็นครอบครัวที่มีฐานะดี ก็อาจมีการฆ่าหมู ฆ่าไก่ หรือวัว เพื่อเลี้ยงญาติมิตรและเพื่อนบ้านที่จะมาร่วมงาน จึงทำให้ต้องมีการเตรียมงานล่วงหน้าเป็นเวลา 1-2 วัน เพื่อนบ้านในชุมชนและญาติพี่น้องทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันหรือต่างหมู่บ้านก็จะพร้อมใจกันมาช่วยงานใน วันดาครัว (วันเตรียมงาน) และในระหว่างที่เพื่อนบ้านและเครือญาติมาช่วยกันเตรียมข้าวของเครื่องใช้ในพิธีพร้อมกับ

เตรียมสถานที่และอาหารอยู่นั้น ก็จะมีการขับร้องเพลงพื้นบ้านของชาวไทยเงินที่เรียกว่า “เสิน”³ ซึ่งเป็นการขับร้องหยอกล้อกันระหว่างเพื่อนที่สนิทหรือญาติที่สนิทในระหว่างที่ช่วยกันเตรียมงาน และมีการร้องโต้ตอบกันเป็นภาษาไทยเงินอย่างสนุกสนาน ทำให้บ้านที่จะมีงานพิธีไม่เงียบเหงาและไม่ต้องจัดเตรียมงานทั้งหมดเพียงลำพัง

นอกจากนี้ยังพบว่า เพื่อนบ้านและญาติที่มาร่วมในพิธีกรรมและได้มาช่วยกันเตรียมงานในวันดาครัว จะนำห่อข้าว ห่อเกลือ ห่อพริกไปช่วยรับขวัญในงานด้วย และเมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรม ชาวไทเงินก็จะร่วมวงรับประทานอาหารร่วมกันหลังจากที่ประกอบพิธีเสร็จแล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การทำพิธีหาขวัญทำให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความรัก ความเอื้ออาทร และความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการกินเลี้ยงหลังจากที่เสร็จสิ้นงานพิธีกรรมแล้วนั้น เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้พบปะสังสรรค์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะได้รับรู้ถึงปัญหาในชุมชนและช่วยกันแก้ไขปัญหานั้น ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเป็นพวกพ้องเดียวกันของคนในชุมชน

กล่าวโดยสรุป การทำพิธีหาขวัญ นับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ชาวไทยเงินได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันในฐานะที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และทำให้เกิดเป็นชุมชนไทเงินที่เข้มแข็งได้

³ “เสิน” เป็นบทเพลงพื้นบ้านของชาวไทยเงินซึ่งมีทำนองเดียวเหมือนการ “ขับ” ของชาวไทยลื้อ หรือการ “ซอ” ของชาวไทยวน คำร้องมีฉันทลักษณ์คล้ายร่ายยาว มีคำสัมผัสจากท้ายวรรคหนึ่งไปยังคำในระหว่างวรรคถัดไป โดยไม่กำหนดตำแหน่งแน่นอน แต่ละวรรคไม่มีจำนวนคำที่แน่นอน และบทหนึ่ง ๆ ซึ่งจะจบลงด้วยคำว่า “เนอพี่” นั้น จะมีท่อนวรรคก็ได้ ลักษณะเช่นนี้ทำให้ การเสิน เป็นคำร้องที่มีอิสระในการด้นเพลง เช่นเดียวกับ การขับ และ การซอ และในการร้องเสินอาจเสินเปล่า ๆ โดยไม่มีเครื่องดนตรีเล่นคลอก็ได้ และหากมีการใช้เครื่องดนตรีก็มักจะใช้ “ซิ่ง” ในการบรรเลง และในการเสินนั้นจะมี ช่วงเสิน ซึ่งทำหน้าที่ในการร้องเสินเพื่อความบันเทิงในงานรื่นรมย์ต่าง ๆ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ นฤมล เรืองรังสี, 2537: 70) หรืออาจเป็นการเสินเพื่อหยอกล้อกันเองในระหว่างเพื่อนสนิทหรือญาติพี่น้องที่มีความใกล้ชิดกลมเกลียวกันได้ เช่น หากเพื่อนสนิทจะออกเดินทางไกล และเมื่อได้มีโอกาสพบเจอกันก่อนออกเดินทาง ก็พบว่าอาจมีการเสินเพื่อหยอกล้อกันและอวยพรให้เดินทางโดยปลอดภัย ในปัจจุบันนี้พบว่า สำหรับชาวไทยเงินที่มีอายุมากกว่า 35 ปี ขึ้นไป การเสินนับเป็นเรื่องปกติที่จะมีการเสินเพื่อหยอกล้อกันระหว่างเพื่อนสนิทหรือญาติสนิท และ คำเสิน เป็นคำที่สามารถเรียนรู้และจดจำได้ แต่สำหรับชาวไทยเงินรุ่นใหม่พบว่า ไม่มีการร้องเสินเพื่อหยอกล้อกันระหว่างเพื่อนสนิทแล้ว เนื่องจากชาวไทยเงินรุ่นใหม่ไม่ได้เรียนรู้และจดจำคำเสินเหมือนคนในรุ่นเก่า (สัมภาษณ์ จายติมู้ง บ้านต๋อง อายุ 32 ปี)

4.3.3 บทบาทหน้าที่ในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

บทบาทที่สำคัญของพิธีหาขวัญที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เป็นการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเขิน ทำให้วัฒนธรรมของชาวไทเขินสมบูรณ์และเข้มแข็งยิ่งขึ้น และยังคงดำเนินสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ

ความเชื่อเรื่องขวัญและการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีหาขวัญของชาวไทเขินมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ และมีการสืบทอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และหากพิจารณาสภาพเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทเขินในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการสาธารณสุข การศึกษา การสื่อสาร และการคมนาคม นับว่ามีความเจริญและมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตเป็นอย่างมาก และเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ก็ย่อมมีผลกระทบมาสู่วัฒนธรรมภายในชุมชนด้วย และในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชาวไทเขินอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะในกลุ่มชาวไทเขินรุ่นใหม่ แต่อย่างไรก็ดีการที่ชาวไทเขินรุ่นเก่าคือรุ่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งมีความสำนึกในความเป็นไทเขินและต้องการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทเขินไว้ รวมทั้งยังมีความเชื่อเกี่ยวกับขวัญและมีการสืบทอดและปฏิบัติพิธีหาขวัญแบบดั้งเดิมอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้เด็ก ๆ ชาวไทเขินรุ่นใหม่ แม้จะไม่มีความรู้และความเข้าใจที่ชัดเจนในเรื่องขวัญเหมือนคนรุ่นเก่า แต่ก็พบว่า ชาวไทเขินรุ่นใหม่ได้มีการซึมซับและรับเอาการปฏิบัติทางพิธีกรรมไว้โดยไม่รู้ตัว และมีได้มีการจัดขึ้นหรือไม่เห็นด้วยกับการทำพิธีหาขวัญแต่อย่างใด เนื่องจากการปฏิบัติตามคนรุ่นเก่าซึ่งถือเป็นการปลุกฝังทางความคิดและการปฏิบัติ นับตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการเตรียมงานและการเข้าร่วมในพิธีกรรม และพบว่าเด็กชาวไทเขินรุ่นใหม่ยังคงมีการทำพิธีหาขวัญในเวลาที่เกิดการเจ็บป่วย โดยที่พ่อแม่และญาติพี่น้องจะเป็นคนจัดทำพิธีหาขวัญให้ โดยที่เด็ก ๆ ชาวไทเขินรุ่นใหม่ก็มิได้ขัดแย้งหรือไม่เห็นด้วยกับการทำพิธีแต่อย่างใด จึงนับได้ว่ามีการสืบทอดทางวัฒนธรรมในพิธีหาขวัญของชาวไทเขิน ซึ่งการทำพิธีหาขวัญแบบต่าง ๆ ของชาวไทเขิน นับเป็นพิธีกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ทั้งรูปแบบความเชื่อในเรื่องขวัญและรูปแบบของพิธีกรรม ตลอดจนมหาดหากวันบทย่างต่าง ๆ ที่มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

ตัวอย่างเช่น การทำพิธีหากวันหลวง ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่แตกต่างจากการพิธีหาขวัญของกลุ่มอื่นอย่างชัดเจน เนื่องจากต้องมีการทำพิธีถึง 3 วัน และเครื่องใช้ในการทำพิธีก็มีลักษณะของความดั้งเดิมทุกประการ อาทิเช่น หอก สีนารถ (ปืนใหญ่) เรือ แพ โกง (หนังสือ) ก่าง (ธนู) แห หิง (ที่

ซ็อนปลา) จ้อง (ฉัตร) เส่า (เครื่องเป่าลมไฟ) เป็นต้น ทั้งนี้ เพราะชาวไทยจีนเชื่อว่าการตามหาขวัญ หลวงซึ่งเป็นขวัญที่มีความสำคัญที่สุดนั้น จะต้องขอความช่วยเหลือจากปู่สีกังสี่ย่าสีกังใส และ จะต้องใช้อุปกรณ์ที่ได้มีการจัดเตรียมในพิธีเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการตามหาขวัญและต่อสู้กับผีร้ายที่หน่วงเหนี่ยวขวัญเอาไว้ นอกจากนี้ อาหารคาวหวานที่ใช้เป็นเครื่องรับขวัญก็เป็นอาหารที่หาได้ในท้องถิ่น ได้แก่ ข้าว ไข่ต้ม ไก่ต้ม กล้วย อ้อย จิ้นย่า (เนื้อนึ่ง) และเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้ใน พิธีกรรม ก็ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ชาวไทยจีนผลิตและใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน และคำร้องในมหาคหาวันหลวง ก็มีความแตกต่างจากการเรียขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เนื่องจากได้มีการกล่าว ขอร้องและพรรณนาถึงบุญคุณของปู่สีกังสี่ย่าสีกังใส และได้ขอร้องให้ปู่และย่าได้ช่วยออกตามหาขวัญให้ลูกหลานด้วย เป็นต้น

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ ได้แสดงให้เห็นว่าชาวไทยจีนยังคงมีการทำพิธีหาขวัญอยู่อย่างสม่ำเสมอและได้มีการประกอบพิธีตามขั้นตอนที่มีมาแต่ดั้งเดิม ลักษณะเช่นนี้จึงนับเป็นการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยจีนไว้ได้ จึงสามารถกล่าวได้ว่าความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญในสังคมชาวไทยจีน เป็นวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่ในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยจีนไว้ได้อย่างเข้มแข็ง

4.3.4 บทบาทหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรมของชุมชน

ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญในสังคมชาวไทยจีน นับเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังและเสริมสร้างให้ชาวไทยจีนมีสำนึกในทางจริยธรรมและคุณธรรม เนื่องจากเป็นพิธีกรรมที่ทำให้ชาวไทยจีนได้แสดงออกซึ่งความกตัญญู ความเคารพ และความอ่อนน้อมถ่อมตนทั้งต่อ พ่อ แม่ และผู้อาวุโส เช่น ในพิธีตั้งธรรมกลางเฮือน ซึ่งจะมีการทำพิธีหาขวัญให้กับผู้อาวุโสในบ้านนั้น จะเห็นได้ว่า บรรดาลูกหลาน และญาติพี่น้องรวมถึงเพื่อนบ้าน จะร่วมใจกันมาแสดงความเคารพและกราบไหว้พร้อมทั้งอวยพรให้แก่ผู้อาวุโสที่ได้รับการทำพิธีหาขวัญให้มีอายุมั่นคงขวัญยืน หรือในการทำพิธีหาขวัญควายซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูต่อควาย เนื่องจากถือว่าควายเป็นสัตว์ที่มีบุญคุณเพราะได้ช่วยเป็นแรงงานในการทำนา และได้มีการขอมาต่อควายที่เจ้าของได้เลี้ยงตีมาตลอดทั้งปี หรือในพิธีหาขวัญข้าว และพิธีหาขวัญเงินขวัญคำ ก็นับเป็นการสอนให้เคารพยกย่องในคุณค่าของสิ่งของที่นำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ให้รู้ถึงคุณค่าและบุญคุณของสิ่งของ รวมทั้งสอนให้รู้จักรักษา

เมล็ดข้าวในพิธีทำขวัญข้าว เพราะกว่าจะได้เป็นเมล็ดข้าวมาให้เราได้บริโภคนั้น ล้วนมีความเหน็ดเหนื่อย

4.3.5 บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ชุมชน

จาก *ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคม (Theories of Folklore)* ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้ว ในบทที่ 2 ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า คติชนในสังคมแบบดั้งเดิมที่ยังมีการใช้ประเพณีบอกเล่าเรื่องราวในการถ่ายทอดวัฒนธรรม เช่น สังคมในระดับหมู่บ้านของชาวไทจีนนั้น คติชนจะเป็นกลไกสำคัญที่ทำหน้าที่เป็น “สถาบันการศึกษา” ทั้งการให้ความรู้ การถ่ายทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา การปลูกฝังทัศนคติ การอบรมสั่งสอนระเบียบสังคม และการรักษามาตรฐานทางจริยธรรมและพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนที่สังคมยอมรับ ทั้งที่อยู่ในรูปแบบของ เรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ความเชื่อ หรือ พิธีกรรม คติชนเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการของคนในสังคมและให้การศึกษาแก่คนในสังคมทั้งสิ้น

ดังนั้น การทำพิธีทำขวัญในโอกาสต่าง ๆ จึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เป็นเครื่องมือในการให้การศึกษาแก่คนในชุมชน ทั้งการให้ความรู้ในการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม อีกทั้งถ้อยคำที่ปรากฏในมหาดหากวันแต่ละบทนั้น ล้วนแล้วแต่แฝงไว้ด้วยข้อคิด คำอบรมสั่งสอน และแนวทางประพฤติปฏิบัติตนของคนในชุมชน

ตัวอย่างเช่น คำเรียกขวัญใน *มหาดหากวันหลวง* ซึ่งได้มีการกล่าวสั่งสอนให้ชาวไทจีน รู้จักรักถิ่นฐานบ้านเกิดและให้รู้จักคุณค่าในแผ่นดินเกิด รู้จักรักษาภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวไทจีนไว้ โดยได้มีการกล่าวว่า บ้านใดเมืองใดก็ไม่ดีเท่าบ้านนี้เมืองนี้ อีกทั้งยังมีของดีในเมืองนี้อีกมาก ทั้งข้าวปลาอาหาร ป่าไม้ และภูมิความรู้ที่ได้มีการสะสมและสั่งสอนไว้ให้ และได้สั่งสอนให้ชาวไทจีน รู้จักความกตัญญูรู้คุณ รู้จักต้นตระกูลวงศ์วานของตนเอง และยังแฝงไว้ด้วยคำสอนของการเป็นผู้นำที่ดี โดยการยกย่องให้ผู้นำย่านางเป็นแบบอย่างในเรื่องความกล้าหาญชาญชัย เก่งด้านการปกครองว่าราชการงานเมือง การเจรจาตีบไมตรี นอกจากนี้ ยังมีความสามารถด้านการต่อรอง แลกเปลี่ยน ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ยอมอ่อนข้อให้อีกฝ่าย และเป็นผู้ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก อีกทั้งต้องมีปฏิภาณไหวพริบ รู้จักมิตร รู้จักศัตรู รู้จักเล่ห์เหลี่ยม ถ้อยคำที่ปรากฏเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่

เป็นถ้อยคำที่แฝงไว้ด้วยการอบรมสั่งสอนเพื่อให้ลูกหลานชาวไทยเงินได้รู้จักตนเอง และสามารถนำคำสอนเหล่านี้มาปรับใช้ในวิถีชีวิตของชาวไทยเงินได้

หรือแม้กระทั่ง คำกล่าวใน *หมาดขวัญเงินขวัญคำ* ที่ได้มีการอบรมสั่งสอนให้ผู้ครองเรือนซึ่งเป็นสามีภรรยาไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน โดยคำกล่าวใน *หมาดขวัญเงินขวัญคำ* ได้มีการกล่าวสั่งสอนไว้ว่า ขวัญเงินขวัญคำจะอยู่กับครอบครัวที่มีความเป็นปกติสุขเท่านั้น หากสามีภรรยาพุดจาไปเพราะอ่อนหวานต่อกัน ไม่พุดจาต่อเสียดหรือทะเลาะเบาะแว้งกัน ขวัญเงินขวัญคำก็จะอยู่ด้วย ครอบครัวนั้นก็จะหาเงินหาทองได้ง่าย เนื่องจากขวัญเงินขวัญคำมักจะชักชวนให้ขวัญเงินขวัญคำอื่น ๆ มาอยู่ด้วยกัน โดยกล่าวว่า “บ้านนี้อยู่ดี ผัวเมียไม่ทะเลาะกัน ขวัญเงินขวัญคำก็อยู่ดี มาอยู่ด้วยกันเนื้อ” จึงทำให้เชื่อว่า หากสามีภรรยาไม่ทะเลาะกัน เงินทองก็จะไหลเข้าบ้านเยอะ และหากสามีภรรยาบ้านใดทะเลาะกันบ่อย ๆ ก็จะทำให้ขวัญเงินขวัญคำตกใจ ขวัญก็จะไม่อยู่ที่เงินและคำบ้านนั้น ขวัญเงินขวัญคำจะหนีไปอยู่บ้านอื่น จึงมีความเชื่อว่า หากสามีภรรยาบ้านใดทะเลาะกันบ่อย ๆ บ้านนั้นก็จะขาดเงินทอง เพราะขวัญเงินขวัญคำจะไม่อยู่ด้วย ทำให้หาเงินลำบาก เงินทองไม่ไหลเข้าบ้าน เป็นต้น

อีกกรณีหนึ่งเช่น ในพิธีแต่งงานซึ่งจะมีการทำ *พิธีหาขวัญให้ผัวหนุ่มเมียสาว* ซึ่งจะมีการกล่าวคำสั่งสอนและกล่าวคำดีคำงามให้แก่คู่บ่าวสาวในระหว่างพิธีหาขวัญ ซึ่งเป็นการสั่งสอนให้คู่บ่าวสาวรู้ว่า “แม่หญิงดี มีกีสั่ง ป้อจายดี มีกีสั่ง” หมายความว่า ผู้หญิงที่ดีจะต้องประกอบไปด้วยคุณสมบัติเช่นใดบ้าง เช่น ต้องขยัน ต้องอดออม ต้องทอผ้าได้ ต้องดูแลบ้านเรือน เป็นต้น และผู้ชายที่ดีจะต้องมีคุณสมบัติเช่นใดบ้าง เช่น ต้องอดทน ต้องขยัน ต้องมีจิตใจหนักแน่นมั่นคง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป พิธีหาขวัญและคำกล่าวในหมาดหาขวัญของชาวไทยเงิน นับเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการให้การศึกษาแก่คนในสังคมของชาวไทยเงิน และนับเป็นการให้ความรู้ในการสืบทอดความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องขวัญ ตลอดจนเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนอีกด้วย

จากที่ได้กล่าวมานี้สามารถสรุปได้ว่า พิธีหาขวัญหรือพิธีหาขวัญของชาวไทยเงิน เป็นพิธีกรรมที่มีบทบาทและหน้าที่เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคม ประกอบกับความเชื่อแบบดั้งเดิมที่ว่า ขวัญมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตอย่างมาก จึงทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญยังคงได้รับการสืบทอดและปฏิบัติกันอยู่อย่างสม่ำเสมอในสังคมชาวไทยเงิน นอกจากนี้ คุณสมบัติ

อีกประการหนึ่งที่ทำให้พิธีหาขวัญยังคงดำรงอยู่ได้ในปัจจุบัน อาจเนื่องมาจากมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของพิธีเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวไทยจีน อีกทั้งความสามารถของผู้ประกอบพิธีที่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาของหมาดหาขวัญให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของชาวไทยจีนในปัจจุบันได้ นั่นเอง